

**ΠΑΝΤΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ**

**ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΤΣΙΑΝΤΑΣ ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ

Α.Μ. :0803Μ009

ΘΕΜΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ: ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ ΑΛΛΟΔΑΠΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	1
----------------------	----------

Κεφάλαιο 1

Η εισροή των μεταναστών στην Ελλάδα.....	5
1) Αριθμός μεταναστών.....	5
2) Χώρα προέλευσης.....	7
3) Φύλο των μεταναστών.....	9
4) Ηλικία των μεταναστών.....	11
5) Οικογενειακή κατάσταση.....	13
6) Τόπος εγκατάστασης.....	14
7) Εκπαιδευτικό επίπεδο μεταναστών.....	15
8) Απασχόληση - Ανεργία.....	16
9) Απασχόληση κατά επαγγέλματα και κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας.....	18
10) Διάρκεια Παραμονής όσων εγκαταστάθηκαν για εργασία.....	21
11) Η έρευνα για τους μετανάστες στην περιφέρεια Αττικής.....	23

Κεφάλαιο 2

Οι οικονομικές επιδράσεις της μετανάστευσης στη χώρα υποδοχής.....	28
1. Εισαγωγή.....	28
2. Θεωρητική ανάλυση	28
α) Υποδείγματα επίδρασης της μετανάστευσης στην απασχόληση και στον μισθό.....	31
β) Διακρίσεις στην αγορά εργασίας	37
γ) Επιδράσεις της μετανάστευσης σε άλλα οικονομικά στοιχεία.....	41
i) Αποταμίευση-Επενδύσεις	41
ii) Κατανάλωση-Αγορά κατοικιών.....	45
iii) Δημογραφική ανανέωση	47
δ) Εμπειρικά ευρήματα επίδρασης της μετανάστευσης στην απασχόληση, στις αμοιβές των γηγενών και στις δαπάνες κοινωνικής προστασίας.....	49
ε) Άλλες μορφές απασχόλησης αλλοδαπών.....	56

1. Παιδική εργασία.....	56
2. Σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων και γυναικών-Trafficking.....	59
στ) Μετανάστες-Δαπάνες του Κοινωνικού Κράτους	62

Κεφάλαιο 3

1. Παρουσίαση δύο διαφορετικών μοντέλων μεταναστευτικής πολιτικής στην Ε.Ε.....	65
2. Νομικό καθεστώς παραμονής και εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα – Διαχρονική εξέλιξη.....	71
3. Ανάγκη χάραξης μιας νέας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής.....	77
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	81

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η Μετανάστευση ορίζεται ως η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου. Διακρίνεται σε ποικίλες κατηγορίες ανάλογα του κριτηρίου διάκρισης της. Συγκεκριμένα, αν η μετανάστευση πραγματοποιείται εντός των ορίων της εθνικής επικράτειας ή συντελείται στο διεθνή χώρο, διαχωρίζεται σε εσωτερική και εξωτερική μετανάστευση αντίστοιχα. Ένα άλλο κριτήριο διαχωρισμού της μετανάστευσης είναι το αν είναι καταγεγραμμένη ή όχι, όπου διακρίνεται σε νόμιμη και παράνομη. Ένας άλλος πολύ σημαντικός διαχωρισμός της μετανάστευσης προέρχεται από τα αίτια που θα την προκαλέσουν. Πιθανά αίτια μετανάστευσης ενός ατόμου από τον τόπο καταγωγής του μπορεί να είναι οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετωπίζει (οικονομική μετανάστευση), πολιτικοί λόγοι, περιβαλλοντική υποβάθμιση της περιοχής όπου διαμένει (περιβαλλοντική μετανάστευση) κ.α. .

Σε ευρωπαϊκό επίπεδο, το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει μακράιωνη ιστορία και παράδοση. Στα νεότερα χρόνια, και συγκεκριμένα ύστερα από τη λήξη του Β' παγκοσμίου πολέμου, η ανάγκη οικονομικής ανασυγκρότησης των κατεστραμμένων χωρών δημιούργησε την ανάγκη προσέλκυσης μεγάλου αριθμού μεταναστών ώστε να καλυφθεί η ζήτηση που υπήρχε για εργατικά χέρια, ώστε να επιτευχθεί η ανοικοδόμηση και η ορθοπόδηση της «λαβωμένης» Ευρώπης. Έτσι, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '60, 30 εκατομμύρια μετανάστες, ανάμεσα τους πάνω από 1 εκατομμύριο Έλληνες, αποτέλεσαν την ατμομηχανή της ανάπτυξης της Ευρώπης.

Οι πετρελαϊκές κρίσεις της δεκαετίας του '70 και η οικονομική ύφεση που προκλήθηκε, οδήγησαν σε μια περιοριστική μεταναστευτική πολιτική που συνέβαλε αφενός στην αύξηση της παράνομης μετανάστευσης και αφετέρου στην αύξηση των αιτήσεων για πολιτικό άσυλο, το οποίο χρησιμοποιούνταν ως διέξοδος για τους μετανάστες προκειμένου να καταφέρουν να εγκατασταθούν στις παραδοσιακές βιομηχανικές χώρες υποδοχής της Ευρώπης (π.χ. Γαλλία, Γερμανία) .

Στη δεκαετία του '90, η κατάρρευση των καθεστώτων της Ανατολικής και Κεντρικής Ευρώπης, οι συγκρούσεις στα Βαλκάνια, η αυξανόμενη δημογραφική γήρανση των ευρωπαϊκών χωρών οδήγησαν σε μια αλλαγή της σύνθεσης του

μεταναστευτικού ρεύματος, όπου η πλειονότητα των μεταναστών προέρχονταν από τρίτες χώρες. Συγκεκριμένα όσον αφορά το «καυτό» θέμα της δημογραφικής γήρανσης των ευρωπαϊκών χωρών, οι προβλέψεις των διεθνών οργανισμών όσον αφορά την εξέλιξη του πληθυσμού τους είναι εξαιρετικά δυσοίωνες. Ειδικότερα σύμφωνα με την 16^η ανανεωμένη έκδοση των “World Population Papers”, δημοσιευμένο από τα Ηνωμένα Έθνη το 2000, η οποία αναφέρει τις προβλέψεις για την εξέλιξη του παγκόσμιου πληθυσμού για το πρώτο μισό του 21^{ου} αιώνα, το 2050 ο παγκόσμιος πληθυσμός εκτιμάται ότι θα κυμαίνεται σε μια τάξη μεγέθους από 7,9 δις κατοίκους (ελάχιστη εκτίμηση) – 10,9 δις κατοίκους. Ορισμένες χώρες όμως, συγκεκριμένα 39, θα εμφανίσουν μείωση πληθυσμού καθώς θα παρουσιάζουν χαμηλούς δείκτες γονιμότητας. Οι χώρες αυτές είναι οι ανεπτυγμένες χώρες του πλανήτη, όπου παρατηρείται το φαινόμενο η οικονομική και κοινωνική πρόοδος να συμβαδίζει με την χαμηλή γονιμότητα και την επακόλουθη κάμψη του πληθυσμού. Αυτόματα η εξέλιξη αυτή σημαίνει ότι το βάρος της ανάπτυξης του παγκόσμιου πληθυσμού θα πέσει στις αναπτυσσόμενες χώρες, οι οποίες λογικά λόγω της πληθυσμιακής πίεσης θα παρουσιάσουν εντονότερα φαινόμενα μετανάστευσης των πληθυσμών τους¹. Στην αλλαγή αυτή συνέβαλε και το γεγονός ότι οι χώρες της Νότιας Ευρώπης μετατράπηκαν από παραδοσιακές χώρες αποστολής μεταναστών σε χώρες υποδοχής, εξαιτίας της οικονομικής και κοινωνικής ανόδου που γνώρισαν τα τελευταία χρόνια.

Συγκεκριμένα η Ελλάδα, ενώ ήταν γνωστή ως χώρα αποστολής μεταναστών, από τις αρχές της δεκαετίας του '90 με την αθρόα είσοδο αλλοδαπών, κυρίως Αλβανών μεταναστών, μετατράπηκε σε μια χώρα υποδοχής μεταναστών. Υπολογίζεται ότι την πρώτη περίοδο της μαζικής εισόδου αλλοδαπών στην Ελλάδα, στις αρχές της δεκαετίας του 1990, και πιο συγκεκριμένα τα έτη 1990 και 1991, ο αριθμός τους άγγιζε τους 300.000². Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν αυτό καθ' αυτό το γεγονός της μαζικότητας και της αιφνίδιας εισόδου των αλλοδαπών στη χώρα που οδήγησε στον αυτόματο αποχαρακτηρισμό της χώρας από χώρα αποστολής μεταναστών σε χώρα υποδοχής, καθώς η παρουσία των μεταναστών στην Ελλάδα

¹ Rotte Ralph/Stein Peter (2002)

² Niessen Jan, Schibel Yongmi and Magoni Raphaelae, “EU and US approaches to the management of immigration” – Greece, Lycovardi Kalliopi, Petroula Eleni, Hellenic League for Human Rights (2003)

τοποθετείται πολύ πριν το 1990. Η πλειονότητα των αλλοδαπών μεταναστών που κατοικούσαν στην Ελλάδα πριν την μαζική είσοδο των υπόλοιπων μεταναστών στις αρχές της δεκαετίας του 1990, προέρχονταν από χώρες της Μέσης Ανατολής και την Πολωνία.

Ο κυριότερος λόγος εγκατάστασης αλλοδαπών στη χώρα, είναι εκείνος της εύρεσης εργασίας. Η εισροή μεταναστών στην Ελλάδα με σκοπό την εργασία έχει πολλαπλές επιδράσεις στην οικονομική και κοινωνική ζωή των Ελλήνων. Αυτή η εργασία επιχειρεί να πραγματοποιήσει μια ανάλυση των επιπτώσεων της απασχόλησης των μεταναστών, και γενικότερα της παρουσίας τους, στον οικονομικό και κοινωνικό ιστό της χώρας.

Στο πρώτο κεφάλαιο, καταγράφονται και αναλύονται διάφορα ποσοτικά και ποιοτικά χαρακτηριστικά των μεταναστών στην Ελλάδα, όπως για παράδειγμα ο αριθμός τους, οι εθνικότητες των αλλοδαπών που είναι εγκατεστημένοι στην χώρα, το φύλο τους, το μορφωτικό τους επίπεδο, οι παραγωγικοί κλάδοι όπου απασχολούνται κ.α.

Στο επόμενο κεφάλαιο επιχειρείται μια ανάλυση των οικονομικών επιπτώσεων της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής τους, όπου στην προκειμένη περίπτωση είναι η Ελλάδα. Στην ανάλυση αυτή χρησιμοποιούνται διάφορα θεωρητικά υποδείγματα, καθώς και εμπειρικά ευρήματα μελετών που πραγματοποιήθηκαν στην Ελλάδα ή στο εξωτερικό, τα οποία προσπαθούν να υπολογίσουν το μέγεθος της ωφέλειας ή της ζημιάς των οικονομικών επιδράσεων στην χώρα υποδοχής.

Στο τρίτο κεφάλαιο, γίνεται μια αναφορά στην Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ε.Ε. Αρχικά γίνεται μια περιγραφή δύο διαφορετικών μοντέλων μεταναστευτικής πολιτικής, τα οποία αντιπροσωπεύουν δύο διαφορετικές φιλοσοφίες αντιμετώπισης του φαινομένου της μετανάστευσης και προέρχονται από δύο παραδοσιακές χώρες υποδοχής μεταναστών, την Γαλλία και την Γερμανία. Η αναφορά στις πολιτικές των χωρών αυτών κρίνεται αναγκαία, καθώς έτσι γίνεται σαφές κατά πόσο τα ιδιαίτερα ιστορικά, πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά της κάθε κοινωνίας επηρεάζουν την δομή της εκάστοτε εφαρμοζόμενης εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Στη συνέχεια αναλύεται η διαχρονική εξέλιξη του νομικού πλαισίου παραμονής και εργασίας των μεταναστών

στην Ελλάδα. Τέλος, μέσα από τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ανάλυση των προηγούμενων μοντέλων μεταναστευτικής πολιτικής, επιχειρείται μια αναφορά στην ανάγκη διαμόρφωσης μιας κοινής Ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα θέτει κοινούς στόχους και επιδιώξεις για τα κράτη μέλη, αλλά ταυτοχρόνως θα σέβεται και θα υπολογίζει τις εθνικές ιδιαιτερότητες του κάθε κράτους μέλους ξεχωριστά.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1.

Η εισροή των μεταναστών στην Ελλάδα

1) Αριθμός μεταναστών

Ο ακριβής συνολικός αριθμός των μεταναστών που ζουν στην Ελλάδα είναι δύσκολο να εξακριβωθεί πλήρως. Αυτή η αδυναμία οφείλεται στο γεγονός ότι υπάρχουν πολλοί μετανάστες οι οποίοι βρίσκονται σε καθεστώς παρανομίας. Το πρόβλημα της ποσοτικής αποτύπωσης του μεταναστευτικού ρεύματος στη χώρα ήταν εντονότατο, ειδικά την πρώτη περίοδο της έκρηξης του φαινομένου και πιο συγκεκριμένα την περίοδο 1990-98 όπου παρατηρήθηκε αθρόα είσοδος μεταναστών οι οποίοι ήταν αδύνατο να καταγραφούν. Υπήρξαν κάποιες εκτιμήσεις του Υπουργείου Δημοσίας Τάξεως, που ήταν και ο αρμόδιος κυβερνητικός φορέας σύμφωνα με τον πρώτο μεταναστευτικό νόμο της περιόδου εκείνης, όπου ο αριθμός των μεταναστών κυμαινόταν γύρω στις 350-500 χιλιάδες. Αντίστοιχα το 1992 υπολογίστηκαν σε 500 χιλιάδες και σε 350 χιλιάδες το 1994. Μια πρώτη εικόνα της κατάστασης, σύμφωνα με επίσημα στατιστικά στοιχεία, δόθηκε από τις αιτήσεις για άδεια παραμονής και εργασίας που κατατέθηκαν το 1998, χάρη στα 2 Π.Δ. που όριζαν τις προϋποθέσεις για τη χορήγηση της λευκής καταρχήν (ή αλλιώς κάρτα προσωρινής Άδειας Αλλοδαπού που είχε ισχύ μέχρι την 31/12/1998) κάρτας και αργότερα τη χορήγηση της λεγόμενης πράσινης κάρτας (ή αλλιώς κάρτας περιορισμένης χρονικής διάρκειας, που είχε ισχύ από 1 έως 3 χρόνια με δυνατότητα παράτασης). Τα στοιχεία αυτά κάνουν λόγο για 371,6 χιλιάδες αιτήσεις για λευκή κάρτα και 212,5 χιλιάδες για πράσινη. Η διαφορά αυτή οφείλεται σε σειρά λόγων που αναλύονται και στα επόμενα κεφάλαια, οι οποίοι ενδεικτικά μπορεί να είναι είτε η προτίμηση κάποιων μεταναστών να παραμείνουν σε καθεστώς παρανομίας για προσωπικούς λόγους ή για να αποφύγουν την πληρωμή εισφορών, είτε η πίεση των εργοδοτών τους να μην νομιμοποιηθούν προκειμένου να παραμένουν υπό ένα καθεστώς εκμετάλλευσης και εκβιασμού, είτε λόγω της εξαντλητικής γραφειοκρατίας

που αποθάρρυνε πολλούς μετανάστες να συνεχίσουν όλη την διαδικασία νομιμοποίησης τους μέχρι τέλους. Κάποια άλλα στοιχεία για τον αριθμό των μεταναστών στην Ελλάδα προέρχονται από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού του 1998, η οποία όπως και οι αντίστοιχες άλλες λαμβάνει χώρα πάντα το δεύτερο τρίμηνο κάθε έτους προκειμένου να μην λαμβάνει υπόψη την μεγάλη ζήτηση εργασίας στον τουριστικό και αγροτικό τομέα, οι οποίοι χαρακτηρίζονται από μεγάλη εποχικότητα, με αποτέλεσμα να αυξάνεται αρκετά η απασχόληση εκείνη την περίοδο χωρίς όμως να αποτυπώνει σαφή στοιχεία που να αφορούν όλο το χρόνο. Σύμφωνα λοιπόν με τα στοιχεία αυτά οι μετανάστες υπολογίζονται σε 240 χιλιάδες. Σε πιο πρόσφατα στοιχεία, όπως για παράδειγμα στην απογραφή του 2001, παρατηρείται μια μεγάλη αύξηση του αριθμού των μεταναστών, οι οποίοι υπολογίζονται στους 762.191 από τους οποίους 415.552 είναι άνδρες (ποσοστό 54,5% επί του συνόλου) και 346.639 είναι γυναίκες (ποσοστό 45,5%) . Η αύξηση αυτή οφείλεται στο γεγονός ότι στην απογραφή καταμετρήθηκαν και παράνομοι μετανάστες. Να αναφέρουμε επίσης ότι κατά την απογραφή του 1991 οι μετανάστες ήταν περίπου 160.000. Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί ότι στην απογραφή του 1991 συγκεντρώθηκαν στοιχεία μόνον για όσους ήταν πολίτες της Ε.Ε. ή όσους διέμεναν νόμιμα στη χώρα, σε αντίθεση με την απογραφή του 2001 όπου καταβλήθηκε σημαντική προσπάθεια να ετοιμαστεί μια κατάσταση όλων των μεταναστών (νόμιμων ή παράνομων) με αποτέλεσμα να υπάρχει μια μεγάλη αριθμητική διαφορά μεταξύ των δύο απογραφών. Το 2004, σύμφωνα με στοιχεία του Ινστιτούτου Μεταναστευτικής Πολιτικής, ο αλλοδαπός πληθυσμός ανέρχεται στα 900.000 άτομα, τα οποία δεν ανήκουν σε χώρες της Ε.Ε., ήτοι 8,5% του συνολικού πληθυσμού της χώρας. Αν συνυπολογιστούν και οι ομογενείς ο αριθμός αγγίζει το 1,15 εκατομμύρια άτομα (10,3% του συνολικού πληθυσμού), όπου 413.000 απ' αυτούς δήλωσαν ότι ήλθαν στην Ελλάδα για να εργαστούν. Αποτολμώντας λοιπόν μια εκτίμηση, υπολογίζεται ότι οι μετανάστες ισούνται περίπου με το 10% του συνολικού πληθυσμού της χώρας, και μπορεί να υπερβαίνουν το 10% του εργατικού δυναμικού, καθώς όπως θα αναφέρουμε και παρακάτω ο κύριος όγκος τους βρίσκεται στις παραγωγικές ηλικίες 15-64 ετών με την μεγάλη τους πλειοψηφία να ανήκει στην ηλικιακή κατηγορία 20-44 ετών.

Παρακάτω παρατίθεται σχετικός πίνακας με την διαχρονική εξέλιξη του αριθμού των μεταναστών, σύμφωνα με τις πηγές που προαναφέρθηκαν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 1.

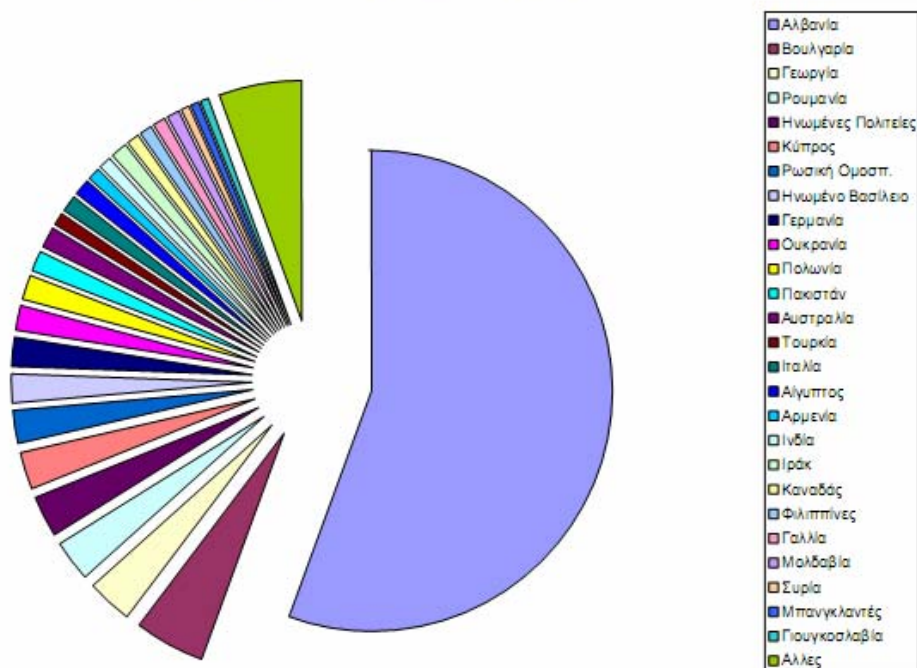
ΕΤΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΗΓΗ
1991	161.000	Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφή)
1992	500.000	Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως
1994	350.000	Υπουργείο Δημοσίας Τάξεως
1998 (Α')	240.000	Έρευνα Εργατικού Δυναμικού
1998 (Β')	371.600	Αιτήσεις για λευκή κάρτα
1998 (Γ')	212.900	Αιτήσεις για πράσινη κάρτα
2001	762.191	Ε.Σ.Υ.Ε. (Απογραφή)
2004	900.000-1.150.000	Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής

2) Χώρα προέλευσης

Το γεγονός ότι η Ελλάδα συνορεύει με τις χώρες οι οποίες είναι βασικοί αποστολείς μεταναστών, δικαιολογεί το φαινόμενο η συντριπτική πλειονότητα των μεταναστών να προέρχεται από τις χώρες εκείνες. Αξίζει να αναφερθεί ότι αυτή η ιδιαιτερότητα της χώρας, σε σχέση με άλλες χώρες υποδοχής μεταναστών, πρέπει να ληφθεί υπόψη στη διαμόρφωση της μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς υπάρχει ένας μεγαλύτερος βαθμός δυσκολίας σχεδιασμού μιας πολιτικής κάτω από τέτοιες συνθήκες. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το πρόγραμμα νομιμοποίησης του 1998 οι μετανάστες από την Αλβανία αποτελούν μακράν την πρώτη πληθυσμιακή ομάδα αλλοδαπών, καθώς αντιστοιχούν στο 65% του συνόλου των μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα. Δεύτεροι έρχονται οι μετανάστες από την Βουλγαρία (6,8%) και έπονται οι Ρουμάνοι (4,6%), δύο Βαλκανικές χώρες, όπως και η Αλβανία. Συνολικά, οι μετανάστες από χώρες των Βαλκανίων αποτελούν το 78,2% του

συνόλου. Σημαντική παρουσία έχουν όμως και οι μετανάστες από χώρες όπως το Πακιστάν, η Ουκρανία, η Γεωργία και η Πολωνία. Η ίδια κατάσταση διαμορφώνεται και με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, όπου η Αλβανία παραμένει ως η πρώτη χώρα αποστολής μεταναστών, αντιπροσωπεύοντας το 57,5% του συνόλου (438.036 άτομα) και έπονται πάλι η Βουλγαρία (4,6% επί του συνόλου των αλλοδαπών), η Ρουμανία (2,9%), η Γεωργία (3%), η Ουκρανία (1,8%), το Πακιστάν (1,5%) κ.α. Η συμμετοχή των 15 χωρών της Ε.Ε. ανέρχεται στο 6,1% των μεταναστών, ενώ οι μετανάστες από τις ΗΠΑ και τον Καναδά αντιπροσωπεύουν το 3,2% του συνόλου. Αξίζει να σημειωθεί ότι η Ελλάδα είναι η μοναδική χώρα της Ε.Ε. η οποία έχει μια εθνικότητα μεταναστών (Αλβανία) η οποία να ξεπερνά το 50% του συνόλου των αλλοδαπών που βρίσκονται στην χώρα. Το Σχήμα 2 δείχνει με τη μορφή «πίτας» την κατανομή των κυριότερων εθνικοτήτων μεταναστών που βρίσκονται στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 2001, όπου μεταξύ άλλων φαίνεται η κυρίαρχη παρουσία των Αλβανών μεταναστών καθώς και η αξιοσημείωτη συμμετοχή των μεταναστών που προέρχονται από άλλες χώρες των Βαλκανίων, σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό των αλλοδαπών.

ΣΧΗΜΑ 2: Κυριότερες Εθνικότητες, Απογραφή 2001

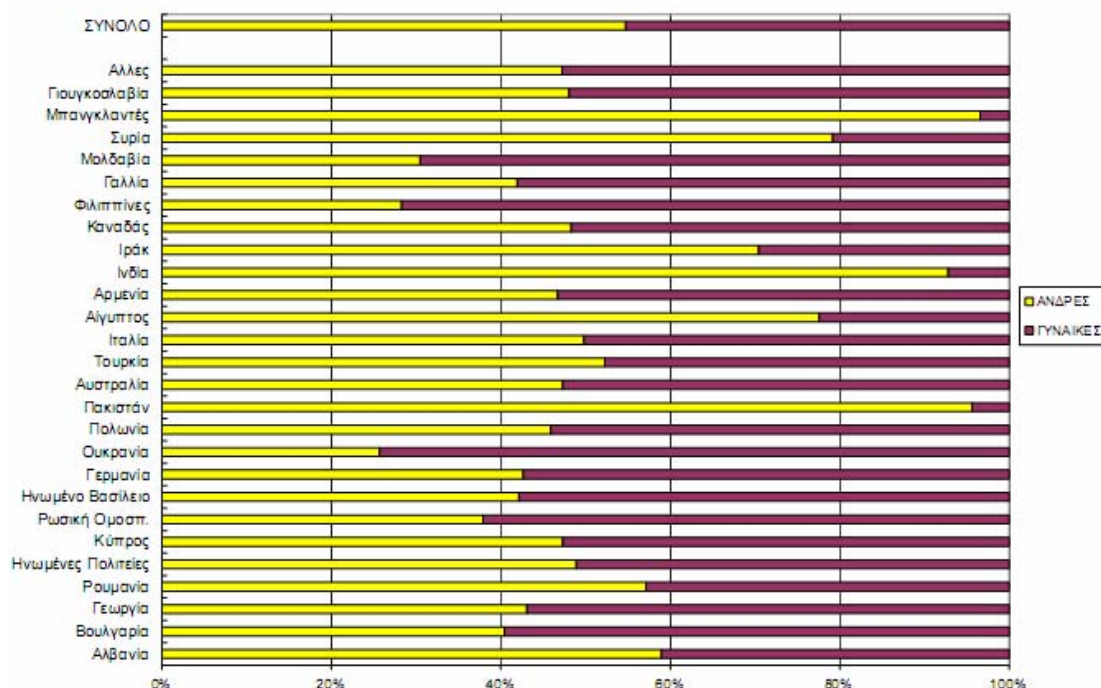
3) Φύλο των μεταναστών

Σύμφωνα με το πρόγραμμα νομιμοποίησης των μεταναστών το 1998, οι άνδρες υπερέχουν αριθμητικά και αποτελούν το 74% του συνόλου των μεταναστών. Μάλιστα σε κάποιες χώρες όπως το Πακιστάν, το Μπαγκλαντές, η Συρία και η Αίγυπτος το ποσοστό υπερβαίνει το 95% των αλλοδαπών που προέρχονται από αυτές τις χώρες. Αντίθετα υπάρχουν και ορισμένες άλλες χώρες όπως η Γεωργία (62,9%), η Ρωσία (75,2%), η Μολδαβία (73,5%) και οι Φιλιππίνες (82,8%) όπου οι γυναίκες είναι συντριπτικά περισσότερες. Αυτό το στοιχείο υποδεικνύει και το είδος των επαγγελματιών στα οποία απασχολούνται οι διάφορες εθνικές ομάδες των μεταναστών, και για το οποίο θα γίνει αναφορά παρακάτω.

Παρακάτω παρατίθεται σχετικό σχήμα που δείχνει την αναλογία μεταξύ των φύλων των μεταναστών ανά εθνική ομάδα, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του

2001. Στο σχήμα αυτό φαίνεται ξεκάθαρα η υπεροχή των ανδρών μεταναστών σε ορισμένες πληθυσμιακές ομάδες, όπως για παράδειγμα σε χώρες όπως η Ινδία, το Πακιστάν, ή το Μπαγκλαντές όπου η συμμετοχή τους ξεπερνά το 80%. Αντίστοιχα οι γυναίκες σε άλλες χώρες (Μολδαβία, Ουκρανία, Φιλιππίνες) έχουν πλειοψηφική συμμετοχή.

ΣΧΗΜΑ 3: Αναλογία των δύο φύλων στις ομάδες μεταναστών, Απογραφή 2001

Ένα σημαντικό στοιχείο που πρέπει να αναφερθεί είναι το γεγονός του ότι σε σύγκριση με το 1998, κατά την απογραφή του 2001 αυξήθηκε κατά πολύ το ποσοστό των γυναικών μεταναστών. Ενώ όπως αναφέρθηκε πριν, το ποσοστό των ανδρών επί του συνόλου των μεταναστών ήταν 74%, κατά την απογραφή του 2001 μειώθηκε στο 54,5%.

Ένας πιθανός λόγος για αυτή την μείωση μπορεί να είναι και το γεγονός ότι πολλοί μετανάστες εκδήλωσαν την επιθυμία μόνιμης εγκατάστασης στη χώρα, με αποτέλεσμα να κάνουν χρήση των διατάξεων που προβλέπει ο μεταναστευτικός νόμος περί οικογενειακών ενώσεων και να φέρουν ολόκληρη την οικογένεια τους να

ζήσει στην Ελλάδα. Αν συνυπολογίσουμε και το ότι οι περισσότεροι μετανάστες προέρχονται από τις όμορες βαλκανικές χώρες, και είναι εύκολο για εκείνους να μεταφέρουν και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας τους εδώ, μπορεί να συναχθεί το συμπέρασμα ότι το προφίλ του μέσου μετανάστη στην Ελλάδα είναι ενός ανθρώπου οικογενειάρχη που θέλει να αποκτήσει ρίζες στην χώρα που τον φιλοξενεί και να γίνει ένα πλήρες μέλος της κοινωνίας. Ο παραπάνω συλλογισμός ενισχύεται και από το γεγονός ότι ένας από τους κυριότερους λόγους εγκατάστασης, που δηλώθηκαν από τους μετανάστες, κατά την περίοδο της απογραφής, ήταν η επανένωση της οικογένειας (ποσοστό 13%). Συγκεκριμένα, όσον αφορά την Αλβανία που αποτελεί το βαρόμετρο των τελικών αποτελεσμάτων λόγω του μεγάλου πλήθους των μεταναστών της, ο λόγος εγκατάστασης «επανένωση οικογένειας» ήταν ο δεύτερος σημαντικότερος μετά την εργασία. Επίσης από τους 100.000 μετανάστες που δήλωσαν τον συγκεκριμένο λόγο, το 70% αυτών προερχόταν από την Αλβανία και το 9,1% από δύο επίσης σημαντικές χώρες, όσον αφορά το μεταναστευτικό μέγεθος τους, την Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Τέλος σχετικά με την διαφοροποίηση των φύλων ως προς τους λόγους εγκατάστασης, οι γυναίκες υπερέχουν σε ποσοστό μόνο στους λόγους «επανένωσης οικογένειας» και «επαναπατρισμός-παλιννόστηση».

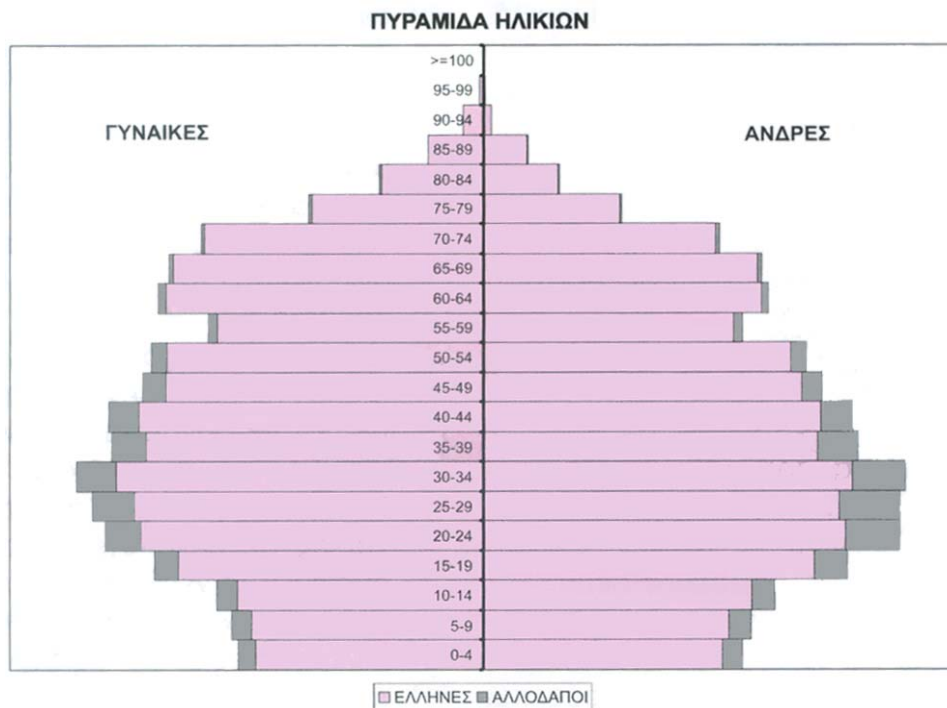
Βέβαια θα πρέπει να σημειώσουμε ότι κατά τη διάρκεια της απογραφής του 2001 καταμετρήθηκαν νόμιμοι και παράνομοι μετανάστες, ενώ στα προγράμματα νομιμοποίησης συγκαταλέγονται μόνο οι νόμιμοι αλλοδαποί. Αυτή η διαφορά συντελεί στο να μην είναι απολύτως συγκρίσιμες οι δύο πηγές, παρόλα αυτά όμως η τάση ενίσχυσης του ποσοστού των γυναικών, λόγω της επιθυμίας για οικογενειακή συνένωση των αλλοδαπών, ισχύει σύμφωνα με τα στοιχεία που αναφέρθηκαν προηγουμένως όσον αφορά τους λόγους εγκατάστασης των αλλοδαπών στην Ελλάδα.

4) Ηλικία των μεταναστών

Οι μετανάστες είναι ως επί το πλείστον άτομα νεαρής ηλικίας, και ανήκουν στις λεγόμενες παραγωγικές ηλικίες. Η εικόνα αυτή δικαιολογείται από το γεγονός του ότι η μεγαλύτερη πλειοψηφία των μεταναστών ήρθε στην Ελλάδα για λόγους εργασίας. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με τα στοιχεία της απογραφής του 2001, το 80% των μεταναστών ανήκει στις παραγωγικές ηλικίες των 15-64 ετών, το 17% ανήκει στην

ηλικιακή ομάδα των 0-14 ετών και το υπόλοιπο 3% είναι γεροντικός πληθυσμός (άνω των 65 ετών). Στον παραγωγικό πληθυσμό ηλικίας 20-44 ετών, ανήκει πάνω από το ήμισυ του συνολικού πληθυσμού των μεταναστών, και στους άνδρες αλλά και στις γυναίκες. Η σύγκριση της δομής του πληθυσμού των μεταναστών με την αντίστοιχη δομή του ελληνικού πληθυσμού, επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η συμμετοχή των μεταναστών στον συνολικό πληθυσμό είναι αυξημένη στον νεανικό (0-14 ετών) και παραγωγικό πληθυσμό (15-64 ετών) και αρκετά μειωμένη στον γεροντικό πληθυσμό (65+ ετών). Τα αντίστοιχα ποσοστά είναι 7,6%, 8,1% και 1,5% αντίστοιχα έναντι ποσοστού 7% που είναι η αναλογία του συνολικού αριθμού των μεταναστών προς το συνολικό πληθυσμό. Στην ηλικιακή ομάδα 20-44 ετών, η συμμετοχή τους είναι ακόμα μεγαλύτερη και φτάνει στο 10,9% επί του αντίστοιχου συνολικού πληθυσμού. Στο παρακάτω διάγραμμα (Σχήμα 4) παρουσιάζεται η πυραμίδα ηλικιών για τους Έλληνες και για τους αλλοδαπούς και των δύο φύλων.

ΣΧΗΜΑ 4

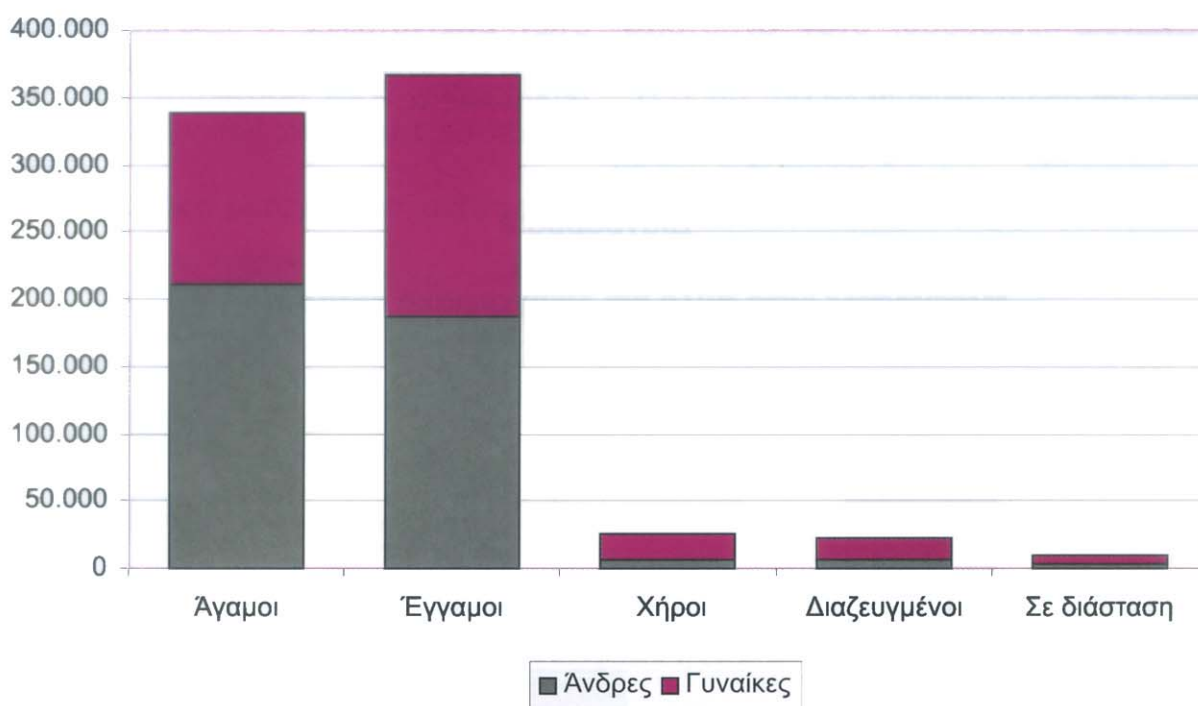
5) Οικογενειακή κατάσταση

Σύμφωνα πάντα με την απογραφή του 2001, όσον αφορά το συνολικό αριθμό των μεταναστών, περίπου οι μισοί μετανάστες είναι έγγαμοι (48,2%), το 44,3% άγαμοι και ακολουθούν οι χήροι/ες με 3,3%, οι διαζευγμένοι/ες με 3% και οι μετανάστες που βρίσκονται σε διάσταση με ποσοστό που αγγίζει το 1,2%. Αν εξετάσουμε κάθε φύλο ξεχωριστά θα διαπιστώσουμε ότι οι έγγαμοι άνδρες μετανάστες αποτελούν το 45% των ανδρών μεταναστών, ενώ το 51% είναι άγαμοι. Το υπόλοιπο 4% διαμοιράζεται στις υπόλοιπες κατηγορίες. Στις γυναίκες αντίστοιχα το 52% είναι έγγαμες, 36,4% άγαμες, χήρες το 5,6% εξ αυτών και διαζευγμένες το 4,6%. Το σχετικά υψηλό ποσοστό των άγαμων γυναικών μπορεί να ερμηνευτεί για δύο λόγους. Πρώτον, υποδηλώνει μια επιθυμία των γυναικών για μόνιμη εγκατάσταση στη χώρα υποδοχής, γεγονός που δείχνει την επιδίωξη τους για εξασφάλιση καλής επαγγελματικής αποκατάστασης. Δεύτερον, μπορεί να εκληφθεί ως μια περίπτωση της διεθνώς παρατηρούμενης τάσης, κατά την οποία οι γυναίκες μεταναστεύουν μόνες ως ανεξάρτητα άτομα παρά ως σύζυγοι που συνοδεύουν τους συζύγους τους.

Παρακάτω παρατίθεται το σχετικό διάγραμμα (Σχήμα 5) για την οικογενειακή κατάσταση των μεταναστών κατά φύλο.

ΣΧΗΜΑ 5

Οικογενειακή κατάσταση μεταναστών κατά φύλο

6) Τόπος εγκατάστασης

Οι αστικές περιοχές κατέχουν την μερίδα του λέοντος στην επιλογή του τόπου εγκατάστασης των μεταναστών, όπου πάνω από το 80% αυτών επιλέγουν ως τόπο εγκατάστασης μια αστική περιοχή. Πιο συγκεκριμένα, οι άνδρες παρουσιάζουν μια μικρότερη αναλογία αστικών-αγροτικών περιοχών (79%/21%) έναντι των γυναικών που προτιμούν περισσότερο τις αστικές περιοχές (84%/16%) και διάφορα νησιά όπως η Κρήτη, η Ρόδος, η Κέρκυρα κ.α. Ο λόγος της μεγαλύτερης προτίμησης των γυναικών προς τις αστικές περιοχές και τα τουριστικά νησιά έγκειται στο γεγονός του είδους των επαγγελμάτων που ασκούν, όπως θα αναλυθεί διεξοδικά σε επόμενο τμήμα αυτού του κεφαλαίου. Τα επαγγέλματα τα οποία ασκούν κυρίως οι γυναίκες μετανάστες ανήκουν στον τομέα των υπηρεσιών. Απασχολούνται ως οικιακές βοηθοί, υπάλληλοι σε ξενοδοχεία και εστιατόρια, πωλήτριες κ.α.

7) Εκπαιδευτικό επίπεδο μεταναστών

Σε γενικές γραμμές σύμφωνα με τα επίσημα στοιχεία, το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών θεωρείται αρκετά υψηλό. Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του '01, περίπου το ήμισυ των μεταναστών είναι απόφοιτοι μέσης εκπαίδευσης (ποσοστό 28%) και απόφοιτοι δημοτικού (23,3%). Σημαντικά ποσοστά όμως καταλαμβάνουν οι απόφοιτοι γυμνασίου (17,9%) και οι πτυχιούχοι τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, οι κάτοχοι διδακτορικών ή μάστερ (8,3%), οι οποίοι μαζί με τους πτυχιούχους των ΤΕΙ ή άλλης ανώτερης εκπαίδευσης (2,2%) υπερβαίνουν το 10% του συνόλου των μεταναστών. Τα υπόλοιπα ποσοστά αναφέρονται σε άτομα που είναι πτυχιούχοι ΤΕΛ και ΤΕΣ ή μεταδευτεροβάθμιας εκπαίδευσης, καθώς επίσης και άτομα που φοιτούν ακόμη στο Δημοτικό ή το έχουν εγκαταλείψει, όπως επίσης και αναλφάβητοι.

Όταν μια χώρα αποτελείται από άτομα με υψηλό εκπαιδευτικό επίπεδο, μπορεί να πετύχει υψηλούς ρυθμούς ανάπτυξης παράγοντας ποιοτικά προϊόντα και προσφέροντας υψηλού επιπέδου υπηρεσίες. Στην περίπτωση των μεταναστών όμως, όπως θα δούμε και στη συνέχεια, το υψηλό μορφωτικό τους επίπεδο δεν αξιοποιείται, καθώς αρκετοί εργάζονται παράνομα, με αποτέλεσμα να μην μπορούν να απασχοληθούν σε επαγγέλματα που αντιστοιχούν στην εκπαίδευσή τους. Ένας επίσης σημαντικός παράγοντας που λειτουργεί ως τροχοπέδη για την αξιοποίηση των υψηλών δεξιοτήτων που κατέχουν οι μετανάστες, είναι και η άγνοια της ελληνικής γλώσσας. Το βασικό αυτό μειονέκτημα συνεπάγεται την αδυναμία των μεταναστών

να απασχοληθούν σε επαγγέλματα που απαιτούν τον καλό χειρισμό της γλώσσας. Έτσι ετεροαπασχολούνται σε χειρωνακτικά κυρίως επαγγέλματα, με τελική συνέπεια την σταδιακή απαξίωση των εκπαιδευτικών τους προσόντων και την μισθολογική και συνάμα κοινωνική τους υποβάθμιση. Μια σύγκριση με το σύνολο της χώρας, όπου παρουσιάζεται το εκπαιδευτικό επίπεδο των Ελλήνων, οι μετανάστες εμφανίζουν ένα υψηλότερο εκπαιδευτικό προφίλ, καθώς στις ανώτερες βαθμίδες της εκπαίδευσης είτε εμφανίζουν μια υπεροχή στα ποσοστά είτε υπάρχει μια ισορροπία. Αντίθετα σε χαμηλότερες βαθμίδες οι μετανάστες συμμετέχουν με χαμηλότερα ποσοστά. Συγκεκριμένα ενώ στο σύνολο της χώρας το 30,5% είναι απόφοιτοι Δημοτικού, στο σύνολο των μεταναστών όπως προαναφέραμε το ποσοστό βρίσκεται στο 23,3%. Αντίθετα στους αποφοίτους μέσης εκπαίδευσης και γυμνασίου τα ποσοστά στο σύνολο της χώρας είναι 22,3% και 11,3% αντίστοιχα, ενώ για τους μετανάστες βρίσκονται στο επίπεδα του 23,3% και 17,9% αντίστοιχα. Ισορροπία παρατηρείται στα ποσοστά ατόμων που έχουν ολοκληρώσει την τριτοβάθμια εκπαίδευση, τους κατόχους διδακτορικού και τους κατόχους Μάστερ, όπου στο σύνολο της χώρας κυμαίνονται στο 9%, ενώ στους μετανάστες το αντίστοιχο ποσοστό ανέρχεται στο 8,3%. Η διαφορά αυτή μπορεί να εξηγηθεί από το γεγονός, ότι όπως αναλύσαμε και πριν, η πλειοψηφία των μεταναστών είναι νεαρά άτομα και είναι πολύ πιθανόν να έχουν λάβει εκπαίδευση ανώτερη από τον γερωντικό πληθυσμό, ο οποίος βρίσκεται σε μεγαλύτερη αναλογία στα ποσοστά που αφορούν το σύνολο της χώρας με αποτέλεσμα να χειροτερεύουν τα ποσοστά.

8) Απασχόληση - Ανεργία

Οι μετανάστες που απασχολούνται, με βάση τα στοιχεία της απογραφής του 2001, αγγίζουν περίπου τους 392.000 σε σύνολο 431.300 ατόμων που θεωρούνται ο ενεργός πληθυσμός ή αλλιώς το εργατικό δυναμικό των μεταναστών. Ο αριθμός των ανέργων πλησιάζει τις 40.000. Σύμφωνα με τα δεδομένα αυτά, το εργατικό δυναμικό των μεταναστών αντιστοιχεί περίπου στο 1/10 του συνολικού εργατικού δυναμικού της χώρας (9,6%), ενώ οι απασχολούμενοι και οι άνεργοι αντιστοιχούν σε ποσοστά 9,5% και 7,8% επί του συνόλου της απασχόλησης και των ανέργων αντίστοιχα. Το μέσο

ποσοστό ανεργίας των μεταναστών είναι μικρότερο από εκείνο που σημειώνεται στο σύνολο της χώρας (9,2% έναντι 11%) .

Όσον αφορά την εθνικότητα, το μεγαλύτερο ποσοστό του μεταναστευτικού εργατικού δυναμικού, όπως ήταν αναμενόμενο, αποτελείται από Αλβανούς που εκπροσωπούνται με 58,2%. Ακολουθούν οι Βούλγαροι με 6,7% , οι Ρουμάνοι με 4,2% , οι Γεωργιανοί με 2,7% κ.ο.κ..

Όσον αφορά την αναλογία των 2 φύλων, παρατηρείται μια υπεροχή των ανδρών όπου πάνω από τα 2/3 των μεταναστών που βρίσκονται στην αγορά εργασίας ή όσων απασχολούνται είναι άνδρες ενώ αποτελούν και τα 3/5 των άνεργων μεταναστών (68,2%, 69,1% και 59% αντίστοιχα). Αντίθετα στα άτομα που βρίσκονται εκτός αγοράς εργασίας υπερτερούν οι γυναίκες καθώς αποτελούν το 63,3% του συνολικού αριθμού, με πρώτη αιτία παραμονής εκτός του εργασιακού χώρου, την φροντίδα της οικογένειας (32,7%). Αυτό το στατιστικό στοιχείο, αποδεικνύει άλλη μια φορά το βάσιμο πλέον επιχείρημα ότι οι μετανάστες που έχουν εγκατασταθεί στη χώρα προτίθενται να έχουν μακροχρόνια διαμονή στη χώρα, με αποτέλεσμα να ζουν εδώ με όλη την οικογένεια τους .

Από τους 392.000 απασχολούμενους μετανάστες, οι 271.000 είναι άνδρες και οι 121.000 γυναίκες. Ο κύριος όγκος των απασχολούμενων συγκεντρώνεται στις παραγωγικές ηλικίες 20-44 ετών όπου συγκεκριμένα αποτελούν το 78,3% των συνολικά απασχολούμενων μεταναστών, εν αντιθέσει με την συνολική απασχόληση της χώρας όπου οι ίδιες ηλικίες αντιπροσωπεύονται με μικρότερο ποσοστό (65,8%). Στην ηλικιακή κατηγορία των 15-19 ετών, οι εργαζόμενοι μετανάστες αντιστοιχούν περίπου στο 31% των νέων ίδιας ηλικίας που επίσης απασχολούνται σε όλη την χώρα.

Με βάση τα παραπάνω στοιχεία, φαίνεται ότι η πλειοψηφία των απασχολούμενων μεταναστών ανήκει στις νεαρές και παραγωγικές ηλικίες, όπου παρατηρείται μεγαλύτερος βαθμός ευελιξίας και προσαρμοστικότητας στις αλλαγές των δεδομένων στην αγορά εργασίας. Ενδεχομένως λοιπόν το νεαρό της ηλικίας των αλλοδαπών εργαζομένων να επηρεάσει θετικά και την κινητικότητα που μπορεί να επιδείξουν, όσον αφορά την εύρεση εργασίας.

Όσον αφορά τις αναλογίες των δύο φύλων, τα ποσοστά των ανδρών μεταναστών στις παραγωγικές ηλικίες 20-44 ετών πλησιάζουν το 80% επί του συνόλου των απασχολούμενων μεταναστών, ενώ είναι στο 63% όταν αναφερόμαστε για τους συνολικά απασχολούμενους σε επίπεδο χώρας στην ίδια ηλικιακή κατηγορία, ως ποσοστό επί του συνολικά απασχολούμενου πληθυσμού. Τα αντίστοιχα ποσοστά για τις γυναίκες είναι 76,1%, ως ποσοστό επί του συνόλου των απασχολούμενων γυναικών μεταναστών, ενώ το ποσοστό των απασχολούμενων γυναικών σε αυτήν την ηλικιακή κατηγορία, επί του συνόλου των απασχολούμενων γυναικών σε επίπεδο χώρας είναι στο 70,5%.

Τέλος όσον αφορά το είδος της εργασίας στο οποίο απασχολούνται οι αλλοδαποί εργαζόμενοι, το μεγαλύτερο μέρος των εργασιών έχουν την μορφή κυρίως της μισθωτής εργασίας σε ποσοστό που κυμαίνεται γύρω στο 90%, με την αναλογία των ανδρών/γυναικών μεταναστών να βρίσκεται στο επίπεδο του 70%/30%. Ως αυτοαπασχολούμενοι εργάζονται το 6,5% των μεταναστών. Η αναλογία των ανδρών και των γυναικών μεταναστών σε αυτό το είδος εργασίας είναι 67,7%/23,3% αντίστοιχα. Επιπρόσθετα το 2,8% των μεταναστών είναι εργοδότες και το 1,7% ανήκει στα συμβοηθούσα και μη αμειβόμενα μέλη. Η αναλογία των ανδρών και γυναικών στις δύο τελευταίες κατηγορίες διαμορφώνεται σε 72,4%/27,6% για την πρώτη κατηγορία και 84%/16% αντίστοιχα για την δεύτερη.

9) Απασχόληση κατά επαγγέλματα και κατά κλάδους οικονομικής δραστηριότητας

Το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών απασχολείται σε χειρωνακτικά επαγγέλματα που χαρακτηρίζονται κατά κύριο λόγο ως ανειδίκευτα. Πιο συγκεκριμένα, το 37% των μεταναστών, όσον αφορά τους άνδρες, απασχολείται στην κατηγορία «Ανειδίκευτοι εργάτες, χειρωνακτες και μικροεπαγγελματίες», το 27% ως «Τεχνίτες», το 4,3% ως «Χειριστές μεταφορικών μέσων-μηχανημάτων», το 10,4% εργάζεται στην «Παροχή υπηρεσιών και ως πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές», το 7% ως «Ειδικευμένοι γεωργοί-κτηνοτρόφοι κτλ.», το 9,6% σε υπόλοιπα επαγγέλματα και τέλος το 4,7% είτε δήλωσαν ανεπαρκώς ή ασαφώς σχετικά με το επάγγελμα τους, είτε δεν δήλωσαν καθόλου επάγγελμα.

Σχετικά με την αναλογία των μεταναστών στα παραπάνω επαγγέλματα, ως ποσοστό στην συνολική απασχόληση της χώρας, αποτυπώνεται η αξιοσημείωτη συμμετοχή των μεταναστών στους ανειδίκευτους εργάτες και χειρωνάκτες, όπου συνιστούν το 40% των συνολικά απασχολούμενων στην κατηγορία αυτή. Αντίστοιχα για τις υπόλοιπες κατηγορίες αποτελούν το 17% των τεχνιτών, το 6% των χειριστών μεταφορικών μέσων κ.ο.κ.

Οι μετανάστριες έχουν πλειοψηφική συμμετοχή στην κατηγορία «Ανειδίκευτοι εργάτες και χειρωνάκτες» με ποσοστό 54,6%. Θα πρέπει να σημειωθεί, ότι το υψηλό ποσοστό των γυναικών στην συγκεκριμένη κατηγορία οφείλεται στο ότι πολλές γυναίκες απασχολούνται ως οικιακές βοηθοί, και μάλιστα συγκεκριμένες εθνικές ομάδες μεταναστών που αποτελούνται κατά βάση από γυναίκες (όπως π.χ. Φιλιππινέζες) έχουν σχεδόν αποκλειστική απασχόληση στο συγκεκριμένο επάγγελμα. Επιπρόσθετα, αυξημένο ποσοστό συμμετοχής σε σύγκριση με τους άνδρες, παρουσιάζεται στην κατηγορία «Παροχή υπηρεσιών και πωλητές σε καταστήματα και υπαίθριες αγορές», το οποίο αγγίζει το 17,8%. Αξίζει να σημειωθεί ότι πάνω από το ήμισυ των μεταναστών, που απασχολείται στην παροχή υπηρεσιών αλλά και ως πωλητές σε καταστήματα και αγορές, είναι γυναίκες. Όλα τα παραπάνω στοιχεία συνηγορούν στην άποψη ότι οι γυναίκες μετανάστες απασχολούνται ως επί το πλείστον στον τομέα των υπηρεσιών.

Ύστερα από την παραπάνω ανάλυση, σχετικά με τα επαγγέλματα που κάνουν οι μετανάστες στην Ελλάδα, αποτυπώνεται πιο καθαρά η αντίφαση και το παράδοξο που είχαμε αναφέρει στο τμήμα του κεφαλαίου που γινόταν λόγος για το μορφωτικό επίπεδο των μεταναστών. Πιο συγκεκριμένα, παρατηρείται ένας περίεργος συνδυασμός σχετικά υψηλού εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου των μεταναστών και απασχόλησης σε επαγγέλματα που χαρακτηρίζονται από χαμηλές απαιτήσεις εξειδίκευσης και δεξιοτήτων. Το γεγονός ότι πολλοί μετανάστες ήρθαν στην χώρα παράνομα και αρκετοί από αυτούς παραμένουν ακόμη κάτω από καθεστώς παρανομίας, λόγω δικής τους θέλησης ή πίεσης του εργοδότη τους, η άγνοια της ελληνικής γλώσσας, η προκατάληψη που υπάρχει απέναντι σε μετανάστες που δεν προέρχονται από τις ανεπτυγμένες χώρες του Δυτικού κόσμου, και οι οποίοι αντιμετωπίζονται περιφρονητικά και υποτιμητικά από τους γηγενείς, είναι ορισμένοι

από τους λόγους που μπορεί να «καταδικάσουν» κάποιον εξειδικευμένο και καταρτισμένο μετανάστη να απασχολείται σε εργασίες κακοπληρωμένες, χωρίς ιδιαίτερες απαιτήσεις και προοπτικές εξέλιξης. Προκύπτει λοιπόν η ανάγκη να προχωρήσει η διαδικασία της νομιμοποίησης, καταρχήν, των μεταναστών και της επακόλουθης πλήρους ενσωμάτωσης και αξιοποίησης ειδικά των μορφωμένων μεταναστών, προκειμένου να ωφεληθεί τόσο η κοινωνία όσο και ο ίδιος ο αλλοδαπός, ο οποίος θα διαπιστώσει ότι αναγνωρίζονται και αξιοποιούνται καταλλήλως οι ακαδημαϊκές του γνώσεις. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι εφόσον η πλειονότητα των μεταναστών προέρχεται από τις Βαλκανικές χώρες, οι οποίες έχουν αμφιβόλου ποιότητας εκπαιδευτικά συστήματα, είναι απαραίτητες οι δομές πιστοποίησης των ακαδημαϊκών γνώσεων και επαγγελματικών ικανοτήτων των αλλοδαπών, ώστε να αποδεικνύεται η πραγματική ακαδημαϊκή ή επαγγελματική ικανότητα του κάθε μορφωμένου μετανάστη. Αν λάβουμε υπόψη τα στοιχεία που αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο, σχετικά με το μορφωτικό επίπεδο των αλλοδαπών στην Ελλάδα, όπως επίσης και νεότερα ακόμη στοιχεία³, όπου φαίνεται ότι πάνω από το 70% των μεταναστών έχουν αποφοιτήσει τουλάχιστον από το Γυμνάσιο και περίπου ένας στους έξι είναι απόφοιτος τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, τότε είναι αδήριτη ανάγκη να γίνουν βήματα για την ουσιαστική ενσωμάτωση των μεταναστών στην κοινωνικοοικονομική ζωή της χώρας.

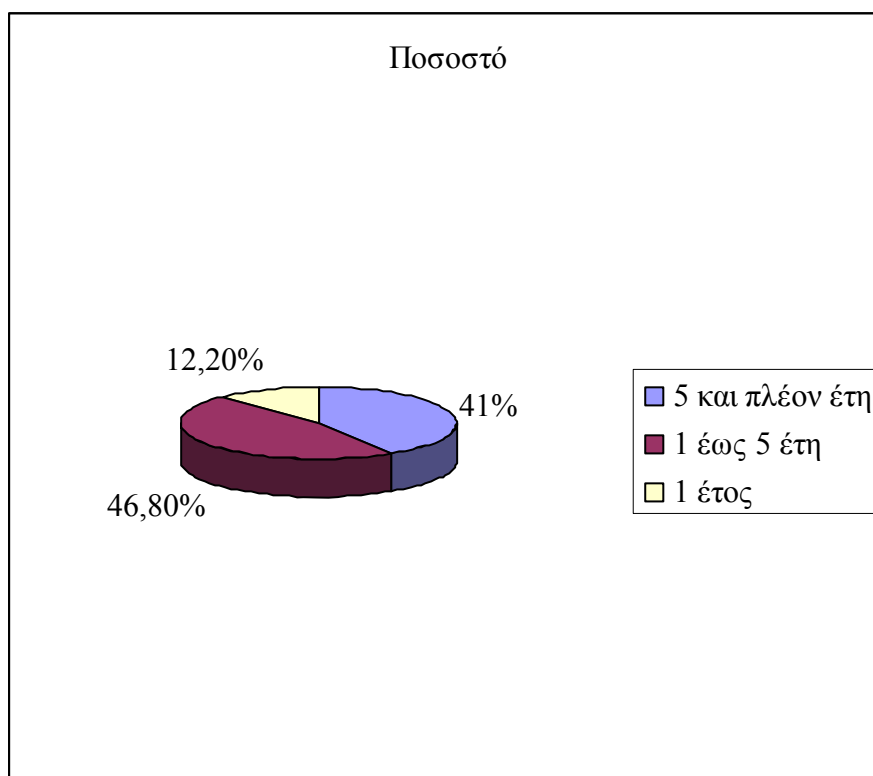
Οι κλάδοι που απασχολούνται οι άνδρες μετανάστες, είναι ο κλάδος των κατασκευών, με ποσοστό περίπου 25% επί της συνολικής τους απασχόλησης, η βιομηχανία, η οποία αντιπροσωπεύει το 12% της συνολικής τους απασχόλησης, καθώς και οι κλάδοι του εμπορίου και των ξενοδοχείων-εστιατορίων. Συνοπτικά, οι άνδρες απασχολούνται κατά κύριο λόγο στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα, με ποσοστά που αγγίζουν το 37,3% και 39,4% αντίστοιχα της συνολικής τους απασχόλησης. Η απασχόληση των γυναικών επικεντρώνεται κυρίως στα ιδιωτικά νοικοκυριά, ως οικιακές βοηθοί, στα ξενοδοχεία-εστιατόρια και στον πρωτογενή τομέα σε αγροτικές εργασίες. Τα αντίστοιχα ποσοστά που καταλαμβάνουν οι παραπάνω κλάδοι επί της συνολικής τους απασχόλησης είναι 34,6%, 12,4% και 14% αντίστοιχα.

³ *Ε.Σ.Υ.Ε, Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών, 2004/2005*

10) Διάρκεια Παραμονής όσων εγκαταστάθηκαν για εργασία.

Ένα σημαντικό στοιχείο που υποδηλώνει το μακροχρόνιο χαρακτήρα που τείνει να λάβει η διαμονή των μεταναστών στη χώρα, δίνεται από το συγκεκριμένο ποιοτικό δεδομένο, που εξετάζει πόσα χρόνια διαμονής έχουν στην χώρα οι μετανάστες, κατά την απογραφή του 2001. Συγκεκριμένα, το 41% των αλλοδαπών που δήλωσε ότι εγκαταστάθηκε στη χώρα με σκοπό την εργασία, διαμένει για χρονική περίοδο των 5 και πλέον ετών. Το 46,8% δήλωσε ότι κατοικεί στη χώρα από 1 έως 5 έτη. Τέλος μόνο το 12,2% διαμένει 1 χρόνο. Στο παρακάτω σχήμα φαίνεται ανάγλυφα το μεγάλο ποσοστό των μεταναστών που διαμένουν τουλάχιστον 1 χρόνο στην Ελλάδα, και συγκεκριμένα περίπου οι μισοί εξ' αυτών διαβιούν στην χώρα πάνω από 5 έτη.

ΣΧΗΜΑ 8

Στους άνδρες η κατηγορία των 5 και πλέον ετών αντιστοιχεί σε ποσοστό 42,4%, ενώ για τις άλλες κατηγορίες τα ποσοστά είναι 45,7% και 11,9% αντίστοιχα. Στις γυναίκες υπερέχει κατά πολύ η κατηγορία του 1-5 ετών, καθώς το ποσοστό αγγίζει το 48,4%. Αντίστοιχα οι γυναίκες που διαμένουν στην χώρα 5 και πλέον έτη αναλογούν στο 38,9% του συνόλου, ενώ οι γυναίκες που διαβιούν στην Ελλάδα ένα μόλις χρόνο αναλογούν στο 12,7% του συνολικού γυναικείου πληθυσμού.

Όσον αφορά την βασική χώρα αποστολής μεταναστών, την Αλβανία, σχεδόν οι μισοί εξ' αυτών, και πιο συγκεκριμένα το 48%, διαμένουν στην χώρα πάνω από 5 έτη. Το 44% των Αλβανών μεταναστών κατοικεί στην Ελλάδα από 1 έως 5 χρόνια, και το υπόλοιπο 8% είχε εγκατασταθεί στην χώρα μόλις τον τελευταίο χρόνο. Ένα άλλο στοιχείο που αποδεικνύει τον μακροχρόνιο χαρακτήρα διαμονής των Αλβανών μεταναστών στην χώρα, είναι το ότι πάνω από τα 2/3 των μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στην χώρα και ζουν σε αυτήν τουλάχιστον 5 έτη, προέρχονται από την Αλβανία.

Το συγκεκριμένο ποιοτικό στοιχείο καταδεικνύει τον μη πρόσκαιρο χαρακτήρα της διαμονής των αλλοδαπών εργαζομένων στην Ελλάδα, γεγονός που αποδεικνύεται και από τα στοιχεία που είχαμε προαναφέρει για τους λόγους εγκατάστασης στην Ελλάδα, όπου ένας από τους σημαντικότερους λόγους εγκατάστασης των αλλοδαπών στην χώρα ήταν εκείνος της οικογενειακής συνένωσης. Αυτή η αυξημένη επιθυμία οφείλεται στις γυναίκες και τα παιδιά των ανδρών μεταναστών, που είχαν έρθει στην Ελλάδα με σκοπό την εργασία. Η πολύχρονη διαμονή του άνδρα μετανάστη στην Ελλάδα και η μικρή απόσταση των χωρών καταγωγής των μεταναστών από την χώρα μας, καθώς η πλειονότητα των μεταναστών προέρχεται από τα Βαλκάνια, οδηγεί και τα υπόλοιπα μέλη της οικογένειας στην απόφαση για εγκατάσταση στην Ελλάδα.

Η ύπαρξη αυτών των στοιχείων κάνει ακόμη πιο επιτακτική την ανάγκη για τη δημιουργία ενός συστήματος το οποίο θα ευνοεί την νομιμοποίηση των μακροχρόνια διαμενόντων αλλοδαπών. Με αυτόν τον τρόπο θα περιορισθεί κατά πολύ η παραοικονομία και η εκμετάλλευση των αλλοδαπών εργαζομένων από διάφορους εργοδότες που αξιοποιούν για ίδιον όφελος την παρούσα κατάσταση, με σκοπό να αποκτούν τον συντελεστή εργασία σε χαμηλότερες τιμές (χαμηλοί μισθοί) από τις

νόμιμες, έτσι ώστε να καταφέρουν να συμπίεσουν το κόστος παραγωγής και να αυξήσουν το περιθώριο κέρδους τους.

Δυστυχώς, μέχρι σήμερα, ελάχιστα βήματα έχουν γίνει στο θέμα της «τακτοποίησης» των μακροχρόνια διαμενόντων αλλοδαπών στην Ελλάδα. Έως τα μέσα Οκτωβρίου του 2007, σύμφωνα με στοιχεία του Υπουργείου Εσωτερικών, έχουν εκδοθεί μόλις μία άδεια επί μακρόν διαμένοντος και πέντε άδειες αορίστου διάρκειας. Συγκεκριμένα, η άδεια του επί μακρόν διαμένοντος, δίνει το δικαίωμα στον κάτοχο της να ανανεώνει αυτόματα την άδεια παραμονής του ανά πενταετία και να έχει σχετική ελευθερία κινήσεων εντός της Ε.Ε.. Η διαδικασία για την έκδοση των εν λόγω αδειών έπρεπε να είχε αρχίσει το αργότερο μέχρι τις 23 Ιανουαρίου του 2006. Παρόλα αυτά, η διαδικασία υποβολής αιτήσεων ξεκίνησε επισήμως, σύμφωνα με τον Ν. 3386/2005, το Σεπτέμβριο του 2006.

Εν κατακλείδι λοιπόν, η αντιμετώπιση των μεταναστών ως ισότιμων πολιτών, ειδικά στην περίπτωση εκείνη όπου ζουν στην Ελλάδα τουλάχιστον 5 χρόνια όπως συμβαίνει με την πλειοψηφία των αλλοδαπών, μόνο θετικά αποτελέσματα μπορεί να φέρει για την ελληνική κοινωνία και οικονομία.

11) Η έρευνα για τους μετανάστες στην περιφέρεια Αττικής.

Μια πολύ σημαντική έρευνα για τους μετανάστες και συγκεκριμένα για τον βαθμό κοινωνικής ένταξης και ενσωμάτωσης τους, καθώς και τον εντοπισμό των παραγόντων που καθορίζουν την ένταξη τους στην ελληνική κοινωνία, είναι εκείνη που διενεργήθηκε για λογαριασμό της Περιφέρειας Αττικής από το Ινστιτούτο Εργασίας της ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ.

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε από τον χειμώνα μέχρι το καλοκαίρι του 2004, απ' όπου τα αποτελέσματα, μερικά εξ' αυτών θα αναφερθούν στο συγκεκριμένο κομμάτι της εργασίας, προέκυψαν από σειρά επαφών με τους εκπροσώπους και φορείς των μεταναστών καθώς και από την διανομή και συμπλήρωση 1064 ερωτηματολογίων σε οικονομικούς μετανάστες. Τα αποτελέσματα σε γενικές γραμμές δεν διαφέρουν από τα συμπεράσματα που εξήχθησαν από την προηγούμενη ανάλυση των ποσοτικών και ποιοτικών χαρακτηριστικών των μεταναστών στην Ελλάδα. Παρόλα αυτά είναι

χρήσιμο να αναφερθούν κάποια καινούρια στοιχεία που ενισχύουν τα προηγούμενα συμπεράσματα.

Από τα ερωτηματολόγια και τις συνεντεύξεις προέκυψαν τα εξής συμπεράσματα:

α) Η πλειονότητα των μεταναστών που εγκαταστάθηκαν στην Περιφέρεια της Αττικής δήλωσαν ότι επιθυμούν να παραμείνουν στην χώρα για μακρύ χρονικό διάστημα. Το ποσοστό των μεταναστών που εξεδήλωσαν αυτήν την επιθυμία έφτασε το 52,05%. Το προφίλ των ανθρώπων αυτών αποτελείται από ανθρώπους που είναι οικογενειάρχες, με ένα και δύο παιδιά και βρίσκονται στην πλέον παραγωγική φάση της ζωής τους.

β) Εμφανίζεται ως συνειδητή επιλογή η απόφαση για εγκατάσταση στην Ελλάδα, με ποσοστό το οποίο φτάνει στο 69,6%. Όμως αυτή η επιλογή συναντά δυσκολίες, οι οποίες προέρχονται από τα προβλήματα που ανακύπτουν όσον αφορά την απόκτηση νόμιμης άδειας παραμονής, και τα οποία είναι γραφειοκρατικής φύσεως, καθώς και από τις δυσκολίες που εμφανίζονται στην προσπάθεια των μεταναστών να φέρουν στην Ελλάδα για μόνιμη εγκατάσταση τα υπόλοιπα μέλη των οικογενειών τους. Συγκεκριμένα, όσον αφορά τα βασικά προβλήματα των μεταναστών, ως πρώτο και σημαντικότερο δηλώθηκε η δυσκολία απόκτησης άδειας παραμονής και η νομιμοποίηση, με ποσοστό που αγγίζει το 62,7%. Ακολουθούν προβλήματα οικονομικής φύσεως, και πιο συγκεκριμένα η αδυναμία εύρεσης εργασίας καθώς και διάφορα άλλα οικονομικά προβλήματα, τα οποία απασχολούν το 18,7% των ερωτηθέντων μεταναστών. Αξιοσημείωτο και ταυτόχρονα άκρως ενθαρρυντικό σημείο για την ελληνική κοινωνία, είναι το γεγονός πως το πρόβλημα του ρατσισμού και της διακριτικής μεταχείρισης αναφέρθηκε μόνο από το 6,3% των μεταναστών. Το ποσοστό αυτό όμως έρχεται σε αντίθεση με άλλες έρευνες που έχουν δημοσιευτεί κατά καιρούς στον Τύπο, όπου η ελληνική κοινωνία χαρακτηρίζεται ως ρατσιστική και ξενοφοβική.

γ) Το εκπαιδευτικό επίπεδο των μεταναστών είναι μέσο και υψηλό.

δ) Οι περισσότεροι μετανάστες εργάζονται. Η πλειοψηφία των μεταναστών αναφέρει ότι εργάζεται με πλήρη απασχόληση, σε ποσοστό 86,27% επί του συνόλου, με σύμβαση αορίστου χρόνου (ποσοστό 63,33%) και ότι η απασχόληση τους είναι

μισθωτή (ποσοστό 86,8%). Επίσης τα ποσοστά ικανοποίησης των αλλοδαπών από την απασχόληση τους είναι αρκετά υψηλά (ποσοστό 65,42%). Ένα αρνητικό στοιχείο, όσον αφορά το είδος των επαγγελμάτων που ασκούν οι μετανάστες στην χώρα, είναι το γεγονός ότι το 84,9% των αλλοδαπών εργαζόμενων δεν απασχολείται πάνω στην ειδικότητα που απέκτησε στην χώρα του. Δυστυχώς, όπως προαναφέραμε, η απασχόληση των μορφωμένων και ειδικευμένων αλλοδαπών σε χειρωνακτικές και χαμηλής ειδίκευσης εργασίες είναι ένα θέμα που πρέπει να απασχολήσει την κοινωνία, ως προς το τι είδους μετανάστευση χρειαζόμαστε ως χώρα.

Επιπρόσθετα, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών είναι ασφαλισμένο στο Ι.Κ.Α. Όμως το ποσοστό των ανασφάλιστων παραμένει αρκετά υψηλό και αγγίζει το 21%.

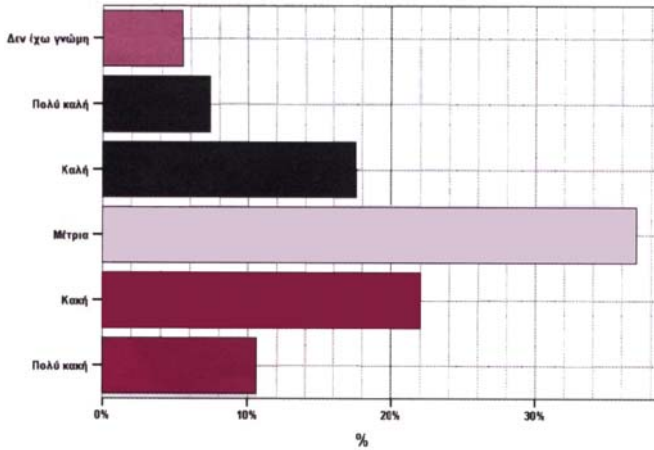
ε) Η πλειοψηφία των μεταναστών είναι ευχαριστημένη από τη διαβίωση στην Ελλάδα, θεωρώντας ότι η ποιότητα ζωής και οι ευκαιρίες που προσφέρονται στην χώρα είναι περισσότερες και καλύτερες από την χώρα καταγωγής τους.

στ) Ένα ακόμη σημαντικό στοιχείο που αποδεικνύει τον μακροπρόθεσμο προγραμματισμό των μεταναστών όσον αφορά την παραμονή τους στην Ελλάδα, είναι και το γεγονός ότι υπάρχει θετική αντιμετώπιση της ιδέας ενός μεικτού γάμου με μια Ελληνίδα ή με έναν Έλληνα.

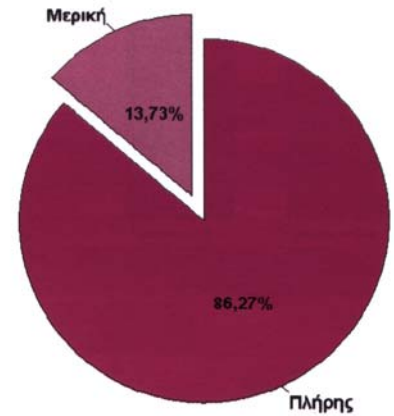
Ένα σημαντικό κομμάτι στη καθημερινότητα των μεταναστών, για το οποίο πρέπει να γίνει αναφορά, είναι και η σχέση των αλλοδαπών με το Κράτος και γενικότερα τους δημόσιους φορείς. Ο Ο.Α.Ε.Δ., η Τοπική Αυτοδιοίκηση, η Αστυνομία και το Ι.Κ.Α. είναι οι κυριότεροι δημόσιοι φορείς όπου έρχεται σε επαφή ο μέσος μετανάστης. Η γνώμη των μεταναστών για τις δημόσιες υπηρεσίες, όσον αφορά το επίπεδο των παρεχόμενων υπηρεσιών τους προς εκείνους, και το βαθμό ικανοποίησης τους από αυτές, είναι μάλλον μέτρια με τις απαντήσεις να κυμαίνονται σε ουδέτερα επίπεδα, χωρίς να είναι ούτε αρνητικές αλλά ούτε και θετικές. Βέβαια θα πρέπει να σημειωθεί, ότι οι περισσότεροι εκ των μεταναστών θεωρούν ότι δεν εξυπηρετούνται από τις δημόσιες υπηρεσίες. Τα κύρια αίτια αυτής της ελλιπούς εξυπηρέτησης οφείλονται στην άγνοια των δημόσιων υπάλληλων για το νομοθετικό πλαίσιο γύρω από τη μετανάστευση καθώς και στους ίδιους τους μεταναστευτικούς νόμους, οι οποίοι δεν διευκολύνουν την ομαλή κοινωνική ενσωμάτωση των μεταναστών στον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό της χώρας, προβάλλοντας ανυπέρβλητα πολλές

φορές γραφειοκρατικά εμπόδια στους μετανάστες που επιθυμούν να τηρήσουν τις νόμιμες διαδικασίες. Στη συνέχεια παρατίθενται τα αντίστοιχα διαγράμματα και σχήματα για όλα τα ποσοτικά και ποιοτικά στοιχεία που έγινε λόγος προηγουμένως.

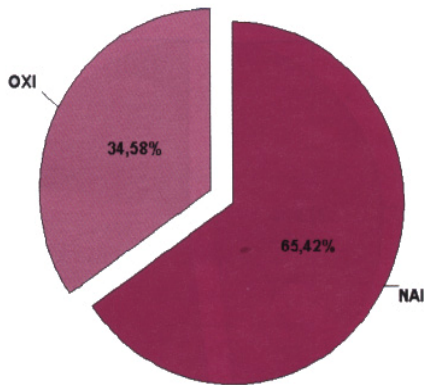
Ποια είναι η γνώμη σας για τις κρατικές υπηρεσίες στην Ελλάδα ως προς τους μετανάστες;

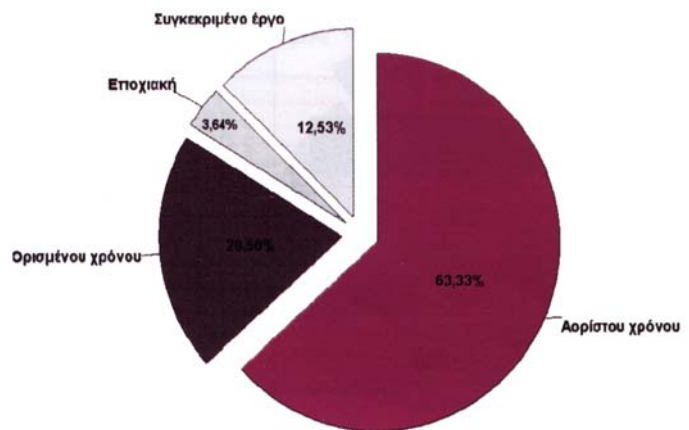
Η εργασία σας είναι πλήρης ή μερική;

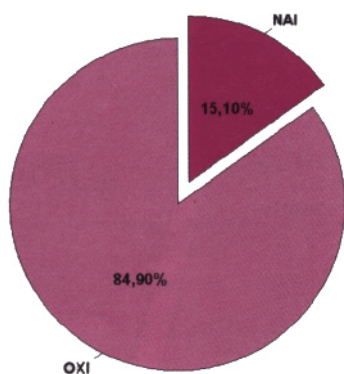
Είστε ικανοποιημένοι από την απασχόλησή σας στην Ελλάδα;

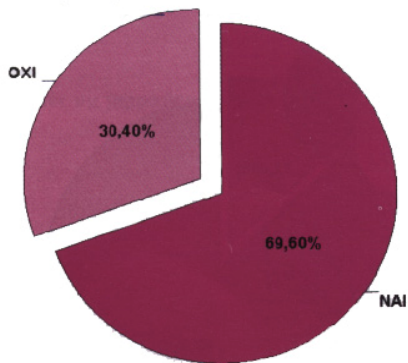
Ποια μορφή έχει η σχέση εργασίας σας;

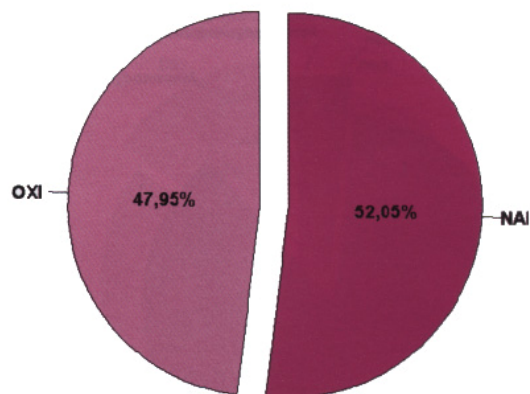
Εργάζεσθε στην Ελλάδα πάνω στην ειδικότητα που αποκτήσατε στη χώρα σας;

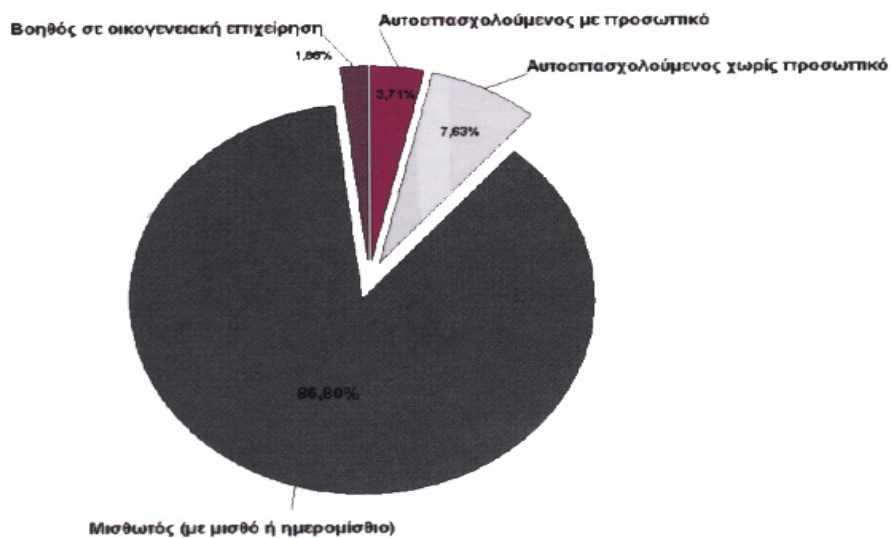
Επιλέξατε συνειδητά την Ελλάδα για χώρα μετανάστευσης;

Σκέφτεστε να εγκατασταθείτε μόνιμα στην Ελλάδα;

Ποια θέση κατέχετε στο συγκεκριμένο επάγγελμα;

Κεφάλαιο 2

Οι οικονομικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής

1. Εισαγωγή

Σε αυτό το κεφάλαιο θα ασχοληθούμε με τις οικονομικές επιδράσεις του φαινομένου της μετανάστευσης στην χώρα υποδοχής, που κατά περίπτωση θα είναι η Ελλάδα ή άλλες χώρες υποδοχής μεταναστών όπως θα εξετάζονται από μια σειρά εμπειρικών μελετών που θα παρατεθούν στη συνέχεια. Βασικός στόχος είναι να διερευνηθεί το αν επηρεάζει, και σε ποιο βαθμό η παρουσία αλλοδαπών εργαζομένων μια σειρά από οικονομικά στοιχεία, όπως τον μισθό, την απασχόληση των ντόπιων εργαζομένων, τις δαπάνες κοινωνικής προστασίας του Κράτους υποδοχής, το σύστημα Κοινωνικής Ασφάλισης καθώς και τις αποταμιεύσεις, τις επενδύσεις και την συνολική κατανάλωση.

Αρχικά θα επιχειρηθεί μια θεωρητική ανάλυση των επιδράσεων της μετανάστευσης πάνω σε βασικά οικονομικά στοιχεία, όπως ο μισθός και η απασχόληση των γηγενών εργαζομένων. Επίσης θα αναφερθούμε και στις επιδράσεις της μετανάστευσης και στα άλλα οικονομικά στοιχεία που προαναφέραμε. Επιπρόσθετα, θα παρατεθούν και μια σειρά εμπειρικών μελετών με σκοπό την πληρέστερη αποτύπωση της επίδρασης του φαινομένου της μετανάστευσης. Τέλος, γίνεται μια αναφορά στη συσχέτιση μεταξύ των μεταναστών και των δαπανών του κοινωνικού κράτους.

2. Θεωρητική ανάλυση

Πρωταρχικά θα πρέπει να σημειωθεί ότι τόσο οι συνέπειες όσο και η αξιολόγηση των συνεπειών της μετανάστευσης διαφοροποιούνται για κάθε χώρα ανάλογα με τα χαρακτηριστικά της αλλά και το είδος του μεταναστευτικού δυναμικού που δέχεται στους κόλπους της⁴. Παρόλα αυτά όμως, γενικά, οι διαφορές των απόψεων περί των επιπτώσεων της μετανάστευσης, κυρίως στον μισθό και την απασχόληση των

⁴ Λυμπεράκη Αντιγόνη, Πελαγίδης Θεόδωρος (2000)

γηγενών εργαζομένων, επικεντρώνονται σε δύο κύριες υποθέσεις. Η μια πλευρά⁵, σύμφωνα με την αντίστοιχη βιβλιογραφία και κυρίως στην παλαιότερη όπου οι διαφορές ήταν εντονότερες, στηριζόταν στην λεγόμενη «υπόθεση αντικατάστασης». Σύμφωνα με αυτήν την υπόθεση, οι μετανάστες προσλαμβάνονται σε θέσεις εργασίας οι οποίες σε διαφορετική περίπτωση θα καταλαμβάνονταν από εγχώριους εργαζομένους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του ποσοστού ανεργίας των εγχώριων εργαζομένων και την μείωση των μισθών καθώς κατά βάση οι μετανάστες δέχονται να εργαστούν με χαμηλότερους μισθούς από αυτούς των γηγενών.

Αξίζει να αναφερθεί ότι η παραπάνω συμπεριφορά μπορεί να οφείλεται σε μια σειρά από λόγους όπως για παράδειγμα η άγνοια της γλώσσας της χώρας υποδοχής, τουλάχιστον στο αρχικό στάδιο της εγκατάστασης, με αποτέλεσμα ο μετανάστης να μην μπορεί να διεκδικήσει αξιοπρεπή αντιμετώπιση. Επίσης ένας άλλος λόγος είναι η απόλυτη ανάγκη του μετανάστη να εργαστεί λόγω των άθλιων οικονομικών συνθηκών που βρίσκεται, με αποτέλεσμα να δέχεται να κάνει δουλειές με πολύ χαμηλούς μισθούς και πιθανότατα να απασχολείται σε επαγγέλματα που δεν προτιμώνται από τον ημεδαπό πληθυσμό, λόγω του υποτιμητικού χαρακτήρα που τους έχει προσδώσει. Ένας άλλος βασικός λόγος είναι και το γεγονός του ότι, τουλάχιστον στην Ελλάδα, το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών που εισήλθαν αρχικά στην χώρα ήταν παράνομοι, με αποτέλεσμα να πλανάται από πάνω τους διαρκώς η δαμόκλειος σπάθη της απέλασης και έτσι να μετατρέπονται σε πειθήνια εργατικά χέρια, προς όφελος των εργοδοτών τους.

Η δεύτερη πλευρά στηριζόταν στην λεγόμενη «υπόθεση διαχωρισμού» των αγορών εργασίας σύμφωνα με την οποία οι θέσεις που καταλαμβάνουν οι μετανάστες αναφέρονται σε θέσεις για τις οποίες δεν ενδιαφέρονται οι εγχώριοι εργάτες, κάτι που επισημάναμε πριν από λίγο στην μικρή παρένθεση που κάναμε αναφέροντας ορισμένους από τους λόγους που οδηγούν τους μετανάστες να αποδέχονται να εργαστούν με χαμηλότερους μισθούς. Οι θέσεις στις οποίες απασχολούνται κατά κύριο λόγο, χαρακτηρίζονται από δύσκολες συνθήκες εργασίας, χωρίς προοπτικές

⁵ Λιανός Θ. Π., (2003)

εξέλιξης, χωρίς απαιτήσεις αξιολόγησης εξειδίκευσης, συνήθως με χαμηλούς μισθούς και γενικά χαμηλού κοινωνικού επιπέδου⁶.

Σε πιο πρόσφατη βιβλιογραφία οι διαφορές απόψεων δεν είναι τόσο έντονες και κυριαρχεί η γενική άποψη ότι οι επιπτώσεις της παρουσίας των μεταναστών στον μισθό και την απασχόληση των ντόπιων επικεντρώνονται στους εργαζόμενους με μικρή ή και καθόλου εξειδίκευση.

Συνολικά όμως αξίζει να σημειωθεί ο μεγάλος βαθμός δυσκολίας της έρευνας των επιπτώσεων της μετανάστευσης στην απασχόληση και στον μισθό των ντόπιων εργαζομένων. Αυτό ισχύει καθώς ενώ από τη μια πλευρά οι μετανάστες αυξάνουν την προσφορά εργασίας περιορίζοντας έτσι τις αμοιβές και τις δυνατότητες απασχόλησης των γηγενών, αναλόγως και του κλάδου που απασχολούνται και του αν επηρεάζονται ή όχι από την παρουσία των μεταναστών, από την άλλη η μετανάστευση μπορεί να έχει άλλες θετικές επιδράσεις στην οικονομία, όπως για παράδειγμα στην μείωση του κόστους παραγωγής και στην αύξηση των κερδών, λόγω των χαμηλότερων μισθών, ή στην αύξηση της ζήτησης προϊόντων και υπηρεσιών, αντισταθμίζοντας λίγο, πολύ ή και τελείως τις αρχικές αρνητικές επιδράσεις.

Αυτό που είναι όμως δεδομένο είναι ότι για να εκτιμήσει κάποιος τις οικονομικές συνέπειες της μετανάστευσης θα πρέπει⁷:

Πρώτον, να κατανοήσει τους λόγους που υποκινούν κάποιους ανθρώπους να μεταναστεύσουν. Τα αίτια της μετανάστευσης τα περιγράφει η Ήρα Έμκε-Πουλοπούλου στο βιβλίο της «Μετανάστες και Πρόσφυγες στην Ελλάδα 1970-1990» ως εξής⁸: α)πολιτικά αίτια, οι ανώμαλες πολιτικές καταστάσεις - δικτατορίες, πραξικοπήματα, εσωτερικές συγκρούσεις, διώξεις (φυλακίσεις, απειλές με εκτέλεση, ακρωτηριασμό ή βασανισμό...)

β)οικονομικά αίτια, η φτώχεια, η πείνα, οι φυσικές καταστροφές των χωρών αποστολής, «η παθολογική αστικοποίηση», το μικρό εισόδημα, η ανεργία και η απασχόληση καθώς και οι χαμηλοί δείκτες ανάπτυξης είναι βασικές αιτίες μετανάστευσης από τις χώρες του Τρίτου Κόσμου. Κάποιο ρόλο έπαιξε και η ενθάρρυνση της μετανάστευσης από κυβερνήσεις των χωρών προέλευσης, με σκοπό

⁶ Λιανός Θ. Π., (2003)

⁷ Λυμπεράκη Αντιγόνη, Πελαγίδης Θεοδωρής (2000)

⁸ Κατσορίδας Δημήτρης (1994)

να αποκτήσουν έσοδα για συνάλλαγμα. Αναφέρεται το παράδειγμα των Φιλιππίνων όπου το 1986 800.000 Φιλιππινέζοι, οι περισσότερες γυναίκες, που αποτελούσαν το 8% του μη αγροτικού εργατικού δυναμικού, εργάζονταν στο εξωτερικό. Τον ίδιο χρόνο έστειλαν στην χώρα τους 1,8 δις. Δολάρια, ποσό που αποτελούσε το 30% των εξαγωγών της χώρας.

Δεύτερον, να διακρίνει κατά πόσον οι μετανάστες παραμένουν για ένα ορισμένο διάστημα στην οικονομία υποδοχής ή τείνουν λίγο-πολύ να μονιμοποιηθούν εκεί. Και αυτή επίσης η παράμετρος παίζει σημαντικό ρόλο καθώς αν η πλειονότητα των μεταναστών αποτελείται από άτομα που επιθυμούν σύντομη χρονική διανομή, αυτό μπορεί να σημαίνει ότι μπορεί να είναι διατεθειμένοι να κάνουν πολλές δουλειές καθώς και πολλές οικονομίες, με ότι αυτό συνεπάγεται για το ποσοστό κατανάλωσης τους, χωρίς να λαμβάνουν ιδιαίτερος υπόψη τα εξαντλητικά ωράρια, τις χαμηλές αμοιβές και τις δυσμενείς συνθήκες εργασίας, προκειμένου να δημιουργήσουν όσο το δυνατόν γρηγορότερα την αναγκαία υποδομή επιστροφής στην πατρίδα τους. Επίσης βαρύνουσα σημασία στην απόφαση του εκάστοτε μετανάστη για επιστροφή στην πατρίδα του, έχει και το γεγονός της κοινωνικής αναβάθμισης της θέσης του στον τόπο καταγωγής του, όπου θα μπορέσει να επιστρέψει πλουσιότερος, επιτυχημένος, γεμάτος εμπειρίες και με αυξημένο γόητρο. Αυτή η επιθυμία μπορεί να επιτείνει την διάθεση του για γρηγορότερη αποχώρηση⁹.

Και τρίτον θα πρέπει να συνεκτιμήσει τις οικονομικές συνέπειες που επιφέρουν διαφορετικοί τύποι μεταναστευτικής πολιτικής.

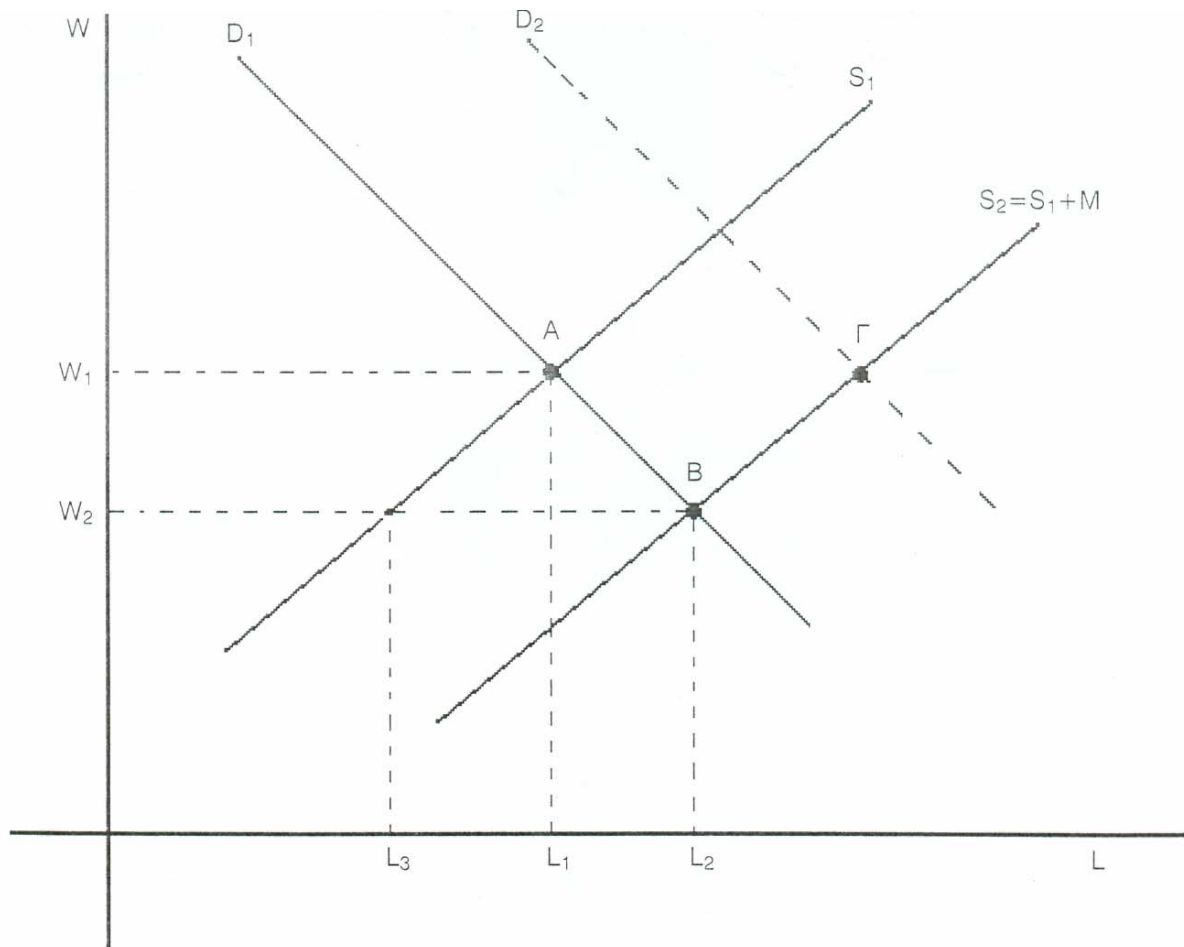
α) Υποδείγματα επίδρασης της μετανάστευσης στην απασχόληση και στον μισθό

Σε αυτό το κομμάτι της εργασίας θα παραθέσουμε κάποια υποδείγματα που προσπαθούν να διερευνήσουν τις επιδράσεις της μετανάστευσης πάνω στην απασχόληση και στον μισθό των εγχώριων εργαζομένων. Αρχικά θα εξετάσουμε τρία υποδείγματα τα οποία έχουν ως προαπαιτούμενο ότι δεν παρατηρούνται διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών εργατών στην αγορά εργασίας και προτιμώνται το ίδιο με τους εγχώριους εργαζομένους.

⁹ Κασιμάτη Κούλα (1984)

Το πρώτο υπόδειγμα είναι το βασικό υπόδειγμα της ζήτησης και προσφοράς εργασίας. Στον κάθετο άξονα παρουσιάζεται το ύψος του μισθού και στον οριζόντιο το επίπεδο της απασχόλησης. Η ισορροπία στο σύστημα πριν την είσοδο των μεταναστών βρίσκεται στο σημείο Α, όπως φαίνεται στο διάγραμμα 1 που ακολουθεί, και αντιστοιχεί σε επίπεδο μισθού-απασχόλησης $W_1 - L_1$ αντίστοιχα. Με την είσοδο των μεταναστών αυξάνεται η προσφορά εργασίας με αποτέλεσμα να μετατοπιστεί η καμπύλη προσφοράς προς τα δεξιά και να έχουμε ένα νέο σημείο ισορροπίας, το Β, το οποίο όμως αντιστοιχεί σε χαμηλότερο μισθό (W_2) αλλά σε αυξημένη απασχόληση (L_2). Σύμφωνα με το υπόδειγμα αυτό όλοι οι μετανάστες θα απασχοληθούν καθώς είναι διατεθειμένοι να προσφέρουν εργασία σε κάθε ύψος μισθού, εν αντιθέσει με τους εγχώριους εργαζομένους όπου λόγω του χαμηλότερου μισθού θα μειωθεί η απασχόληση τους κατά $L_1 L_3$, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα. Σύμφωνα με την νεοκλασική θεωρία όμως το μέρος αυτών των εργαζομένων δεν θεωρείται άνεργο, καθώς επιλέγουν να εγκαταλείψουν την αγορά εργασίας εφόσον επικρατεί ο χαμηλότερος μισθός. Συμπερασματικά, σύμφωνα με το υπόδειγμα η είσοδος των μεταναστών οδηγεί στην αύξηση της συνολικής απασχόλησης, στην μείωση του μισθού και στην μείωση της απασχόλησης των εγχώριων εργαζομένων.

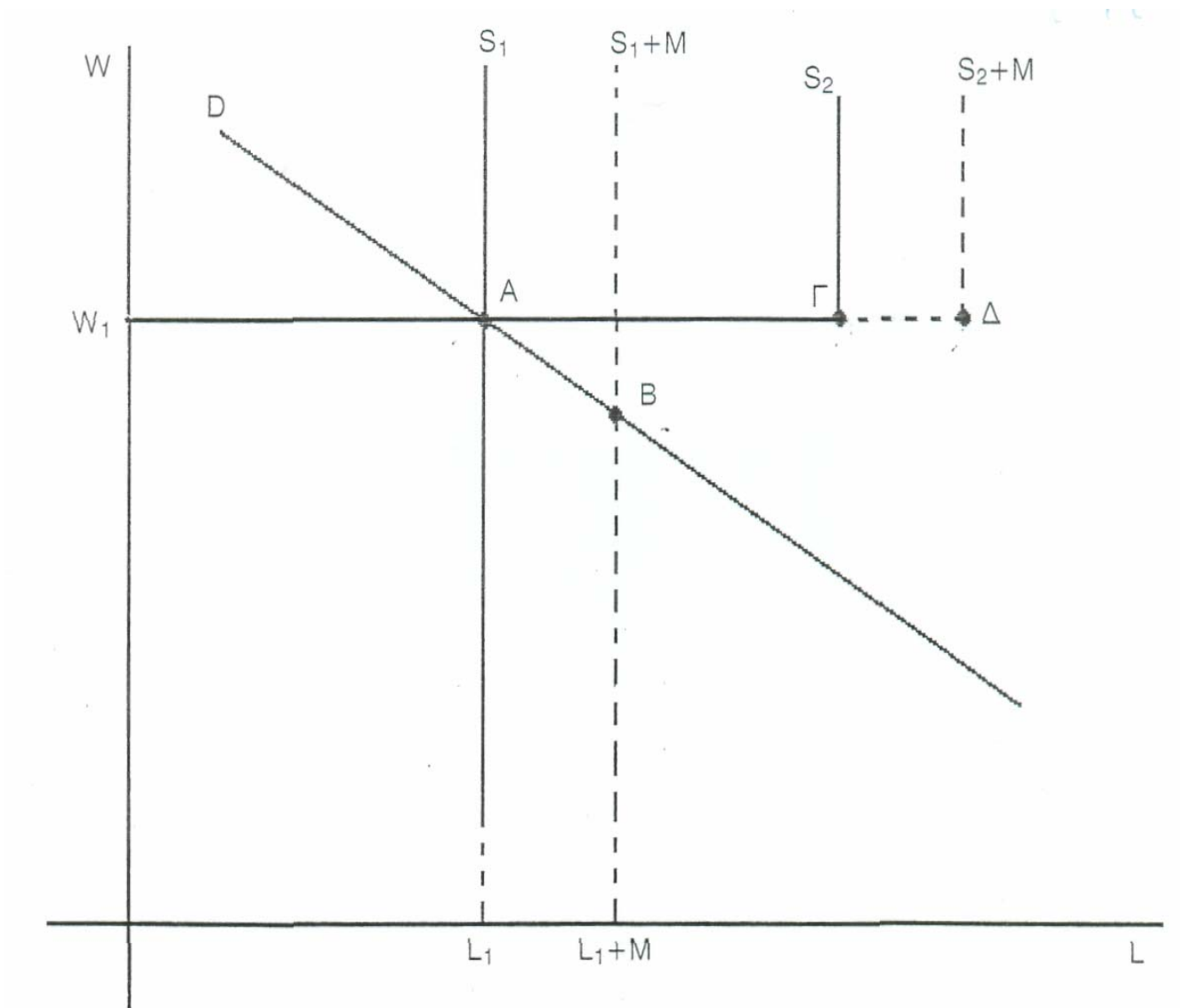
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 1

Εξαιρετικό ενδιαφέρον έχουν τα αποτελέσματα στην περίπτωση που η καμπύλη προσφοράς έχει άλλη μορφή. Θα εξετάσουμε δύο ακραίες περιπτώσεις καμπυλών προσφοράς εργασίας, που υποδηλώνουν και διαφορετικές μορφές αγορές εργασίας. Στην πρώτη περίπτωση η καμπύλη προσφοράς είναι κάθετη στον άξονα της απασχόλησης, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα 2, και σταθερή στην τιμή L_1 . Η προσφορά εργασίας είναι ανελαστική, υποδηλώνοντας ότι σε οποιοδήποτε ύψος μισθού το ύψος της εργασίας που θα προσφέρεται θα είναι σταθερό. Το σημείο ισορροπίας βρίσκεται στο σημείο A . Με την είσοδο των μεταναστών η καμπύλη προσφοράς μετατοπίζεται ισόποσα με τον αριθμό των μεταναστών, στη θέση S_1+M ,

αυξάνοντας αντίστοιχα και τον αριθμό της συνολικής απασχόλησης. Το νέο σημείο ισορροπίας αντιστοιχεί σε χαμηλότερο μισθό, αφήνοντας ανεπηρεάστη την εγχώρια απασχόληση. Στην δεύτερη περίπτωση η καμπύλη προσφοράς είναι οριζόντια στον άξονα της απασχόλησης μέχρι του σημείου Γ όπου γίνεται κάθετη. Η προσφορά εργασίας εδώ είναι ελαστική, υποδηλώνοντας ότι το ύψος του μισθού παραμένει σταθερό ανεξαρτήτως των μεταβολών της προσφερόμενης εργασίας. Η προηγούμενη σχέση μισθού- απασχόλησης ισχύει μέχρι του σημείου Γ όπου θεωρείται το σημείο που αντιπροσωπεύει την πλήρη απασχόληση, όπου η καμπύλη γίνεται κάθετη. Η μορφή της παραπάνω καμπύλης προσφοράς μπορεί να συναντηθεί σε περιπτώσεις αγορών εργασίας όπου ο μισθός είναι άκαμπτος, εξαιτίας θεσμικών περιορισμών (ελάχιστος μισθός) ή ισχυρών συνδικάτων. Το σημείο ισορροπίας σε αυτή την περίπτωση βρίσκεται στο σημείο Α επίσης, όπως και πριν, παρουσιάζοντας ένα ποσό ανεργίας ίσο με ΑΓ, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα καθώς αυτό είναι το ποσό της απασχόλησης που μένει εκτός εργασίας μέχρι να θεωρηθεί ότι η οικονομία χαρακτηρίζεται από πλήρη απασχόληση. Με την είσοδο των μεταναστών το μόνο που μπορεί να συμβεί είναι να αυξηθεί το ποσοστό ανεργίας, καθώς μετατοπίζεται το σημείο όπου μπορεί να θεωρηθεί ότι η οικονομία απασχολείται πλήρως, εφόσον υπάρχουν περισσότεροι εργαζόμενοι, σε αντίθεση με το ύψος του μισθού και της απασχόλησης όπου παραμένουν σταθερά. Διαγραμματικά, μετατοπίζεται το κάθετο τμήμα της καμπύλης στη θέση S_2+M , και η ανεργία αυξάνεται σε ΑΔ. Εφόσον όπως τονίσαμε αρχικά δεν έχουμε εισάγει την περίπτωση να υπάρχουν διακρίσεις εις βάρος των μεταναστών, αυτόματα αυτό σημαίνει ότι η αύξηση της ανεργίας θα επηρεάζει και τους εγχώριους και τους ξένους εργαζόμενους. Όσοι μετανάστες καταφέρουν να απασχοληθούν θα πάρουν θέσεις εργασίας από τους γηγενείς.

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 2

Στις τρεις περιπτώσεις που παρουσιάσαμε προηγουμένως είδαμε τι συμβαίνει στο ύψος του μισθού και στο επίπεδο απασχόλησης των ντόπιων εργαζομένων με την είσοδο των μεταναστών, μεταβάλλοντας όμως μόνο την προσφορά εργασίας. Οι μετανάστες όμως είναι ζώντες οργανισμοί και αποτελούν δυναμικά στοιχεία του οικονομικού συστήματος της χώρας υποδοχής. Επομένως δεν μπορεί να επηρεάζουν μονοδιάστατα τα υποδείγματα που εξετάσαμε προηγουμένως. Πιο συγκεκριμένα επηρεάζουν και την θέση της ζήτησης εργασίας μέσα από μια σειρά αλυσιδωτών γεγονότων. Με άλλα λόγια η διάθεση των μεταναστών να εργαστούν με οποιοδήποτε ύψος μισθού, ακόμη και χαμηλότερου από τον ισχύοντα, μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση των περιθωρίων κέρδους των εργοδοτών, με συνέπεια την μείωση του κόστους παραγωγής, την δυνατότητα διάθεσης οικονομικότερων προϊόντων στην αγορά καθώς και την ευχέρεια πραγματοποίησης περισσότερων επενδύσεων. Η δυνατότητα διάθεσης προϊόντων σε καλύτερες τιμές μπορεί να οδηγήσει σε αύξηση της ζήτησης των προϊόντων άρα και αύξηση της παραγωγής. Η αύξηση της κατανάλωσης μπορεί να προέλθει και από τους ίδιους τους μετανάστες οι οποίοι είναι και καταναλωτές. Με αυτό τον τρόπο κλείνει θετικά ο κύκλος παραγωγή- διάθεση-κατανάλωση. Η αύξηση της παραγωγής που προαναφέραμε οδηγεί μοιραία σε αύξηση της ζήτησης εργασίας μετατοπίζοντας την και στα διαγράμματα που εξετάσαμε προηγουμένως.

Πιο συγκεκριμένα στο διάγραμμα 1 μια θετική μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης στη θέση D_2 , τέμνει την καμπύλη προσφοράς σε τέτοιο σημείο (σημείο Γ) που κρατά το επίπεδο απασχόλησης και το ύψος του μισθού σταθερά. Η αύξηση βέβαια της ζήτησης εργασίας μπορεί να είναι μικρότερης έκτασης γεγονός που μπορεί να σημαίνει μια μερική αντιστάθμιση των αρχικών αποτελεσμάτων. Τα ίδια αποτελέσματα αναλόγως της έκτασης της αύξησης της ζήτησης εργασίας θα έχουμε και στο διάγραμμα 2 όπου στην περίπτωση της ανελαστικής προσφοράς μπορεί να διατηρηθεί το ίδιο ύψος του μισθού και να αυξηθεί και η συνολική απασχόληση, αν η αύξηση της ζήτησης είναι ισόποση με την αύξηση της προσφοράς. Παρομοίως το ίδιο αποτέλεσμα μπορούμε να έχουμε και στην περίπτωση της ελαστικής προσφοράς. Αυτό που συνάγεται ως συμπέρασμα από τα παραπάνω είναι ότι για να γνωρίζουμε τα τελικά αποτελέσματα της μετανάστευσης επί της απασχόλησης και του μισθού, θα

πρέπει να ξέρουμε τις ελαστικότητες της ζήτησης και προσφοράς εργασίας, ή με άλλα λόγια το πόσο «ευαίσθητες» είναι η ζήτηση και η προσφορά από ενδεχόμενες μεταβολές στους μισθούς καθώς και την πιθανή μετατόπιση της καμπύλης ζήτησης εργασίας. Για παράδειγμα, αν η ελαστικότητα της ζήτησης εργασίας είναι πολύ μικρή, δηλαδή σε μια μείωση του μισθού δεν αυξηθεί σχεδόν καθόλου, τότε αυτομάτως μπορούμε να συμπεράνουμε ότι δεν θα μπορέσει να αντισταθμίσει τα όποια αρνητικά αποτελέσματα μπορεί να προέλθουν από την είσοδο μεταναστών στην αγορά εργασίας (αύξηση προσφοράς εργασίας).

β) Διακρίσεις στην αγορά εργασίας

Στο κομμάτι αυτό της εργασίας θα εξειδικεύσουμε περισσότερο την ανάλυση μας, εισάγοντας μια παράμετρο που είχαμε αποκλείσει στο προηγούμενο τμήμα, δηλαδή την εμφάνιση διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Οι διακρίσεις στην προκειμένη περίπτωση θα είναι από την πλευρά των εργοδοτών και θα βασίζονται στην άποψη ότι θα προσλαμβάνονται ξένοι εργάτες μόνο αν δεν υπάρχουν Έλληνες εργάτες να προσφέρουν την εργασία τους. Επίσης ισχύει και η υπόθεση ότι ο αριθμός των μεταναστών είναι δεδομένος και προσφέρουν την εργασία τους για οποιοδήποτε μισθό πάνω από ένα ελάχιστο επίπεδο. Η κατάσταση αυτή αποτυπώνεται στο διάγραμμα 3 που είναι μια παραλλαγή του διαγράμματος 1. Η καμπύλη ζήτησης εργασίας είναι η D_L και η καμπύλη προσφοράς εργασίας των Ελλήνων είναι η S_1 . Στο σημείο ισορροπίας αντιστοιχεί μισθός W_1 και απασχόληση L_1 . Σε αυτό το σημείο καθώς και για οποιοδήποτε άλλο σημείο επί της καμπύλης που αντιστοιχεί σε υψηλότερο μισθό θα προτιμώνται μόνο Έλληνες, βάσει του κανόνα διακρίσεων που αναφέραμε προηγουμένως, αφού θα προσφέρονται για εργασία Έλληνες και ξένοι εργαζόμενοι αλλά θα προτιμώνται οι πρώτοι. Επομένως η αγορά εργασίας για τους μετανάστες θα υπάρχει από το σημείο A και δεξιά, που αντιστοιχούν σε χαμηλότερους μισθούς. Η καμπύλη προσφοράς εργασίας θα είναι κάθετη καθώς, όπως προαναφέρθηκε, προσφέρουν εργασία σε οποιοδήποτε ύψος μισθού πάνω από ένα ελάχιστο επίπεδο το οποίο ορίζεται στο W_L . Το σημείο ισορροπίας βρίσκεται στο σημείο B που αντιστοιχεί σε μισθό W_M και σε απασχόληση ίση με L_{1M} . Οι διαφορές

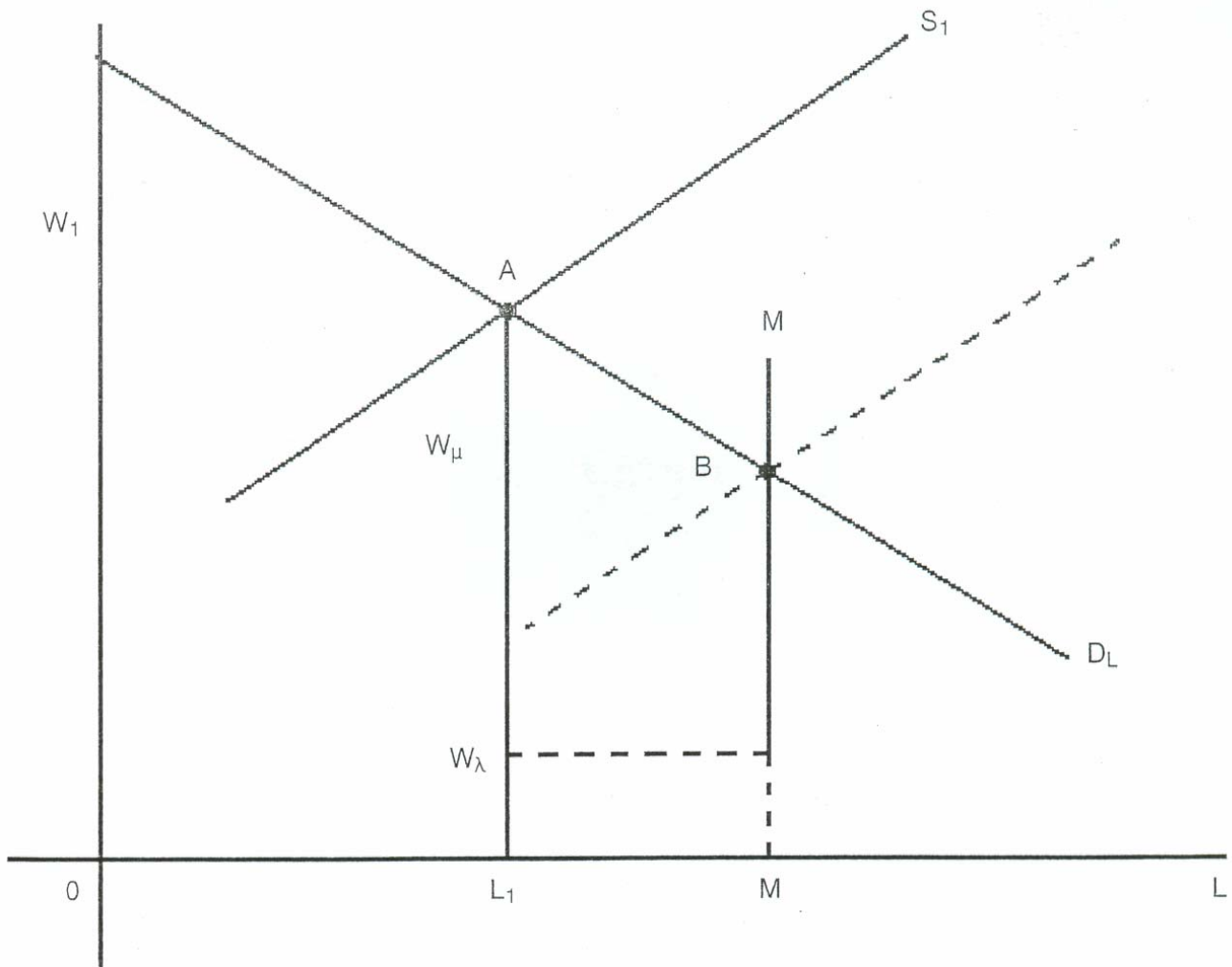
που παρουσιάζονται ανάμεσα στα διαγράμματα 1 και 3 είναι σημαντικές και είναι οι εξής:

α) Στο υπόδειγμα των διακρίσεων παρατηρούνται μισθολογικές διαφορές μεταξύ Ελλήνων και ξένων εργαζομένων που δεν υπήρχαν στο πρώτο υπόδειγμα,

β) Δεν παρατηρείται μείωση της απασχόλησης των Ελλήνων λόγω της ευνοϊκής μεταχείρισης εν αντιθέσει με το αρχικό υπόδειγμα,

γ) Υπάρχει μεγαλύτερη αύξηση της συνολικής απασχόλησης στο υπόδειγμα των διακρίσεων. Αυτό μπορεί να προκύψει εύκολα, αφού αν προσθέσουμε στην καμπύλη S_1 την ποσότητα $L_1 M$, η καμπύλη θα μετατοπιστεί προς τα δεξιά. Αν μάλιστα στο υπόδειγμα προσθέσουμε και την παραδοχή ότι οι μετανάστες αυξάνουν την συνολική ζήτηση, με αποτέλεσμα να μετατοπιστεί προς τα δεξιά η καμπύλη ζήτησης εργασίας, τα τελικά αποτελέσματα θα είναι μεγαλύτερος μισθός και απασχόληση για τους Έλληνες καθώς μεγαλύτερος μισθός και ίδια απασχόληση για τους μετανάστες.

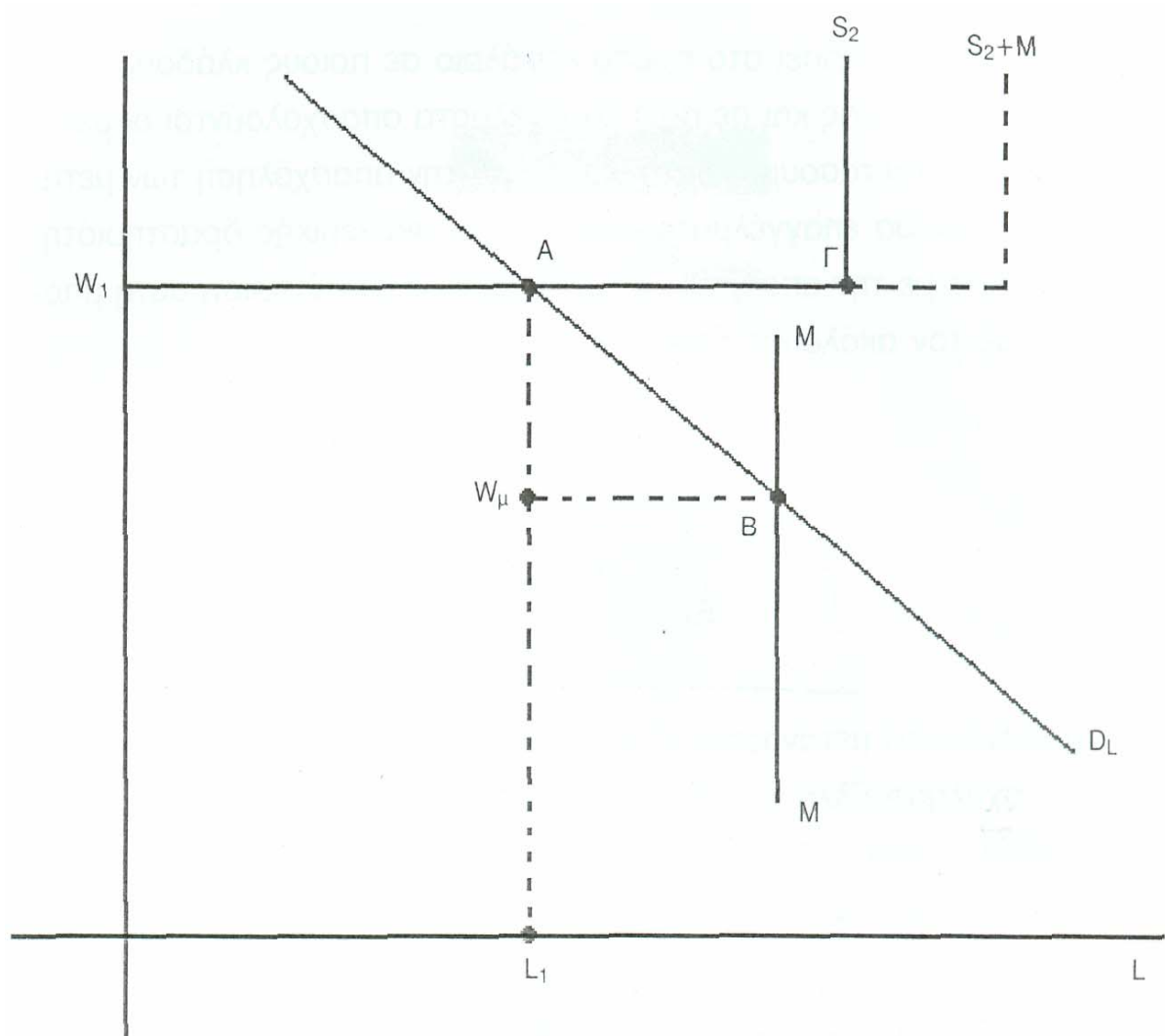
ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 3

Μια δεύτερη περίπτωση του υποδείγματος των διακρίσεων είναι όταν έχουμε ανεργία λόγω ακαμψίας των μισθών. Η περίπτωση αυτή αποτυπώνεται στο διάγραμμα 4 που αποτελεί μια παραλλαγή του διαγράμματος 2. Η είσοδος των μεταναστών που ισούται με $\Gamma\Delta$, δεν έχει απολύτως καμία επίδραση στην απασχόληση και τον μισθό των Ελλήνων, καθώς ενώ υπάρχουν ήδη άνεργοι Έλληνες θα υπάρχουν και άνεργοι μετανάστες. Η μοναδική πιθανότητα απασχόλησης των μεταναστών υπάρχει στην

περίπτωση όπου υπάρχουν περιοχές, κλάδοι ή επαγγέλματα με έλλειψη εργατικού δυναμικού. Η πιο συνηθισμένη περίπτωση είναι η παράνομη απασχόληση μεταναστών με μισθούς χαμηλότερου του ελάχιστου νόμιμου (W_1). Στο διάγραμμα η περίπτωση αυτή εμφανίζεται στο σημείο B, όπου είναι το σημείο ισοροπίας μεταξύ της καμπύλης ζήτησης εργασίας και της κάθετης καμπύλης προσφοράς εργασίας MM των μεταναστών. Το σημείο αυτό αντιστοιχεί σε μισθό W_μ .

ΔΙΑΓΡΑΜΜΑ 4

γ) Επιδράσεις της μετανάστευσης σε άλλα οικονομικά στοιχεία

i) Αποταμίευση-Επενδύσεις

Το ποσοστό των ιδιωτικών αποταμιεύσεων επί του Α.Ε.Π. τα τελευταία χρόνια στην Ελλάδα μειώνεται συνεχώς όπως φαίνεται και από τα στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος στο Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας, τον Ιούλιο του 2002¹⁰. Όπως παρατηρούμε στα στοιχεία η μέση ροπή ιδιωτικής αποταμίευσης μετά την αύξηση που παρατηρήθηκε τη δεκαετία του 1960 και μέχρι το 1973, τα τελευταία έτη έχει μειωθεί σημαντικά. Πιο συγκεκριμένα ενώ την δεκαετία του 1980 η ιδιωτική αποταμίευση ως ποσοστό του Α.Ε.Π. βρίσκονταν στο 28,5%, το 1999 βρέθηκε στο 16,9% και το 2000 σε ιστορικά χαμηλά επίπεδα, και πιο συγκεκριμένα στο 15,5%, πολύ παρακάτω από τον μέσο όρο των χωρών της ζώνης του ευρώ(19,6%) και τον μέσο όρο των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης(18,2%). Σύμφωνα με το μηνιαίο δελτίο της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας, τον Οκτώβριο του 2007, οι συνολικές ακαθάριστες αποταμιεύσεις της χώρας, οι οποίες συνίστανται από τις ιδιωτικές και δημόσιες αποταμιεύσεις, μειώθηκαν στο 15,3% του Α.Ε.Π. έναντι 21,5% στην Ευρωζώνη, επιβεβαιώνοντας την συνεχόμενη πτωτική πορεία του ποσοστού αποταμιεύσεων.

Η πτωτική πορεία των ιδιωτικών αποταμιεύσεων, ιδίως τα τελευταία χρόνια, οφείλεται σε μια σειρά από λόγους. Πρώτον η μεγάλη μείωση των επιτοκίων καταθέσεων σε συνδυασμό με την ύπαρξη άλλων εναλλακτικών τοποθετήσεων των χρημάτων, όπως για παράδειγμα η ανάπτυξη των χρηματαγορών ή η επένδυση στη γη και στα ακίνητα τα οποία έγιναν ελκυστικός τόπος επένδυσης ύστερα και από την ραγδαία μείωση των επιτοκίων των στεγαστικών δανείων, οδήγησαν όλο και περισσότερους καταθέτες να αποσύρουν τα χρήματα τους από τους τραπεζικούς λογαριασμούς. Δεύτερον, ένας άλλος σημαντικότατος λόγος ήταν η ενίσχυση της κατανάλωσης η οποία αυξήθηκε λόγω της βελτίωσης του βιοτικού επιπέδου των Ελλήνων σαν αποτέλεσμα της οικονομικής ανάπτυξης που γνώρισε η χώρα τα τελευταία χρόνια και επίσης εξαιτίας της μείωσης των επιτοκίων των καταναλωτικών

¹⁰ Οικονομικό Δελτίο Τράπεζας της Ελλάδος, Ιούλιος 2002 Πίνακας σελ. 24

δανείων η οποία ευνόησε την πιστωτική επέκταση των Ελλήνων και την χρηματοδότηση της καταναλωτικής συμπεριφοράς τους. Επίσης θα πρέπει να σημειωθεί ότι η χαλάρωση των περιορισμών που έθεταν οι τράπεζες στο καταναλωτικό κοινό για την χορήγηση δανείων πάσης φύσεως, έδωσε μια ώθηση προς την κατεύθυνση μείωσης της αποταμίευσης, καθώς δεν ήταν πλέον τόσο δύσκολο για τον καθένα να προχωρήσει στη σύναψη ενός δανείου ούτε ήταν απαραίτητο να χρειάζεται να έχει αποταμιεύσει κάποια χρήματα εφόσον δεν θα μπορούσε να δανειοδοτηθεί εξ' ολοκλήρου για το σκοπό που χρειαζόταν τα χρήματα. Επίσης είναι πολύ πιθανό πολλά νοικοκυριά να χρηματοδοτήσαν με μεγάλο μέρος των αποταμιεύσεων τους διάφορα δάνεια που σύνησαν με τράπεζες, καθώς πλέον ήταν πολύ εύκολο να τα πάρουν. Η αυξημένη δανειοδότηση αποδεικνύεται και από το Οικονομικό Δελτίο της Τράπεζας της Ελλάδος, του Αυγούστου του 2005, που παρουσίασε τα αποτελέσματα μιας έρευνας νοικοκυριών που διεξήγαγε η Τράπεζα από τα τέλη του 2002 έως τις αρχές του 2003 και είχε σαν στόχο να αξιολογήσει τον βαθμό χρέωσης των νοικοκυριών καθώς και την έκταση της χρηματοοικονομικής τους πίεσης. Προέκυψε ότι για το 22,6% και το 10% των νοικοκυριών που έχουν συνάψει δάνειο οποιασδήποτε μορφής, η μηνιαία πληρωμή για την εξυπηρέτηση των χρεών είναι υψηλότερη από 1/3 ή από το 1/2 αντίστοιχα του μηνιαίου εισοδήματος τους. Ένα άλλο στοιχείο που αποδεικνύει το χαμηλό ποσοστό της ιδιωτικής αποταμίευσης στην Ελλάδα είναι το γεγονός ότι βάσει στοιχείων το μέσο υπόλοιπο των καταθέσεων των Ελλήνων είναι περίπου 7.000 €¹¹.

Όπως γνωρίζουμε από την οικονομική θεωρία, η μείωση της ιδιωτικής αποταμίευσης(Sp) συμβάλλει αρνητικά στην συνολική αποταμίευση (ιδιωτική και δημόσια αποταμίευση) μιας χώρας με τελικό αποδέκτη τις επενδύσεις. Αυτό ισχύει διότι οι επενδύσεις χρηματοδοτούνται από τις αποταμιεύσεις της κάθε χώρας, επομένως μείωση των αποταμιεύσεων σημαίνει αυτομάτως και μείωση του διαθέσιμου κεφαλαίου που μπορεί να διατεθεί στις επενδύσεις. Η έλλειψη των αποταμιεύσεων μπορεί να αντιμετωπιστεί μόνο αν δανειστούμε κεφάλαια από το εξωτερικό. Όπως αναφέρει χαρακτηριστικά το υπόδειγμα του Solow, αν το ποσοστό αποταμίευσης είναι υψηλό, τότε και η οικονομία θα έχει μεγάλο απόθεμα κεφαλαίου

¹¹ TA NEA, Φ.23/08/2007

και υψηλό επίπεδο παραγωγής. Αυτό ισχύει τουλάχιστον στην βραχυχρόνια περίοδο, καθώς μακροχρόνια εισάγει και άλλους παράγοντες που μπορεί να επηρεάσουν θετικά την διατηρησιμότητα της οικονομικής μεγέθυνσης, όπως η αύξηση του πληθυσμού και η τεχνολογική πρόοδος¹². Η επίπτωση του χαμηλού αποθέματος αποταμιεύσεων γίνεται εμφανής στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών μιας χώρας, όπου σύμφωνα με την Διεύθυνση Μελετών της Alpha Bank, το έλλειμμα του ισοζυγίου αναμένεται να ανέλθει στο 11,5% του αναθεωρημένου, πλέον, Α.Ε.Π. ακολουθώντας μια ανησυχητική αυξητική πορεία καθώς το 2006 ανέρχονταν στο 9,6% του Α.Ε.Π. και το 2005 στο 6,3%. Οι ρυθμοί αύξησης του ελλείμματος είναι ιδιαίτερα υψηλοί, και οφείλονται στο ότι ο υψηλός ρυθμός των επενδύσεων τα τελευταία χρόνια χρηματοδοτείται από πόρους που εισέρχονται στην ελληνική οικονομία από το εξωτερικό, και αποτελούνται κυρίως από κεφαλαιακές μεταβιβάσεις από τα διαρθρωτικά ταμεία της Ε.Ε. καθώς και από επενδύσεις χαρτοφυλακίου. Συνοψίζοντας, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η μείωση του ποσοστού των αποταμιεύσεων, που οφείλεται σε ένα μεγάλο βαθμό στην αύξηση της πιστωτικής επέκτασης των τελευταίων χρόνων, σε συνδυασμό με την υποχώρηση της ανταγωνιστικότητας των εγχώριων παραγόμενων προϊόντων, η οποία εντείνεται τα τελευταία χρόνια ιδίως μετά την εισαγωγή του ευρώ, συμβάλλουν στην ταχεία αύξηση των εισαγωγών αγαθών και υπηρεσιών και επακόλουθα και του ελλείμματος του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών, υποσκάπτοντας την μελλοντική εγχώρια παραγωγική ικανότητα της χώρας.

Ένας ακόμη σημαντικός λόγος μείωσης των αποταμιεύσεων είναι και η γήρανση του πληθυσμού. Σύμφωνα με την υπόθεση του κύκλου ζωής του Franko Modigliani, οι περισσότεροι άνθρωποι που σκέφτονται να συνταξιοδοτηθούν σε κάποια ηλικία (έστω τα 65 χρόνια), προβλέπουν ότι τα εισοδήματά τους θα μειωθούν την περίοδο που θα εισέλθουν στη φάση της συνταξιοδότησης, σε σχέση με την περίοδο που εργάζονται. Αν οι ίδιοι άνθρωποι δεν θέλουν να μειωθεί αισθητά το βιοτικό τους επίπεδο, και να το διατηρήσουν στο ίδιο επίπεδο και κατά την διάρκεια της συνταξιοδότησης, θα φροντίσουν να αποταμιεύουν ή αλλιώς να συσσωρεύουν πλούτο κατά την διάρκεια της εργάσιμης περιόδου της ζωής τους, με απώτερο σκοπό όταν

¹² Mankiw, Gregory N. (2001)

φτάσουν στην σύνταξη να απολαύσουν ή να καταναλώσουν τον πλούτο που έχουν συγκεντρώσει. Άρα σύμφωνα με την υπόθεση ο νέος που εργάζεται πραγματοποιεί αποταμίευση, ενώ ο ηλικιωμένος πραγματοποιεί αρνητική αποταμίευση. Η σύντομη αυτή ανάλυση οδηγεί στο συμπέρασμα ότι αύξηση του πληθυσμού που υπερβαίνει την ηλικία της συνταξιοδότησης σημαίνει και μείωση του ποσού της ιδιωτικής αποταμίευσης. Το παραπάνω συμπέρασμα για μία χώρα όπως η Ελλάδα, που αντιμετωπίζει ένα τέτοιου είδους δημογραφικό πρόβλημα, η εντεινόμενη μείωση ή ακόμη και η ισχνή αύξηση του πληθυσμού που εργάζεται σε σχέση με την ραγδαία άνοδο του συντάξιμου πληθυσμού, μπορεί να αποβεί ιδιαίτερα αρνητική για το ποσοστό αποταμίευσης και την δυνατότητα της χώρας να χρηματοδοτεί επενδύσεις.

Η είσοδος των μεταναστών σε μια χώρα όπως η Ελλάδα με το προφίλ που περιγράψαμε παραπάνω, μπορεί να χαρακτηριστεί αν όχι σωτήρια, τουλάχιστον επωφελής για την οικονομία. Αρχικά, όπως φαίνεται και από σχετικά στοιχεία, οι μετανάστες τείνουν να γίνουν οι βασικοί αιμοδότες των αποταμιεύσεων που διαρκώς μειώνονται όπως διαπιστώσαμε προηγουμένως. Η τάση για αποταμίευση είναι εντονότερη στους μετανάστες καθώς πιστεύουν, σύμφωνα με μία πρόσφατη μελέτη της εταιρείας ερευνών Focus-Bari, ότι αποταμιεύοντας θα τους δοθεί η δυνατότητα να αγοράσουν αργότερα ένα αυτοκίνητο ή ακόμη και ένα σπίτι εφόσον επιθυμούν να μείνουν μόνιμα στην χώρα. Επίσης η λύση της αποταμίευσης των χρημάτων σε μια τράπεζα, είναι ο ευκολότερος τρόπος για έναν μετανάστη να έχει ασφαλισμένα κάπου τα χρήματά του, αντί να επιλέξει να τα επενδύσει κάπου αλλού (π.χ. μετοχές) όπως πιθανότατα θα προτιμούσε να κάνει ένας Έλληνας. Βασικό στοιχείο που θα πρέπει να αναφερθεί είναι και ο υψηλός βαθμός εμπιστοσύνης που έχουν οι μετανάστες στα εγχώρια χρηματοπιστωτικά ιδρύματα, όπως για παράδειγμα στην Εθνική Τράπεζα, τα οποία έχουν επεκτείνει την δραστηριότητά τους στις όμορες χώρες των Βαλκανίων και γενικότερα στη Νοτιοανατολική Ευρώπη. Τα ιδρύματα αυτά, αφού η πλειονότητα των μεταναστών κατάγεται από τις χώρες που προαναφέραμε, τους είναι γνωστά, επομένως δεν διστάζουν να καταθέσουν τα χρήματά τους από την πρώτη περίοδο που εγκαθίστανται στην Ελλάδα. Συγκεκριμένα το μέσο υπόλοιπο των καταθέσεων των αλλοδαπών είναι περίπου 10.000-15.000€ σε σύγκριση με των Ελλήνων που όπως είπαμε και πριν είναι μόνο 7.000. Συνολικά το ποσό που έχουν καταθέσει οι

μετανάστες σε 250.000 τραπεζικούς λογαριασμούς σε ελληνικές τράπεζες, σύμφωνα με στοιχεία της Τράπεζας της Ελλάδος το 2002, αγγίζει το διόλου ευκαταφρόνητο νούμερο των 3 δις. €. Αν λάβουμε υπόψη και το γεγονός του ότι οι περισσότεροι εκ των μεταναστών βρίσκονται στην παραγωγική τους ηλικία, εύκολα μπορεί κανείς να συμπεράνει ότι αφού θα εργάζονται θα συνεισφέρουν με τις αποταμιεύσεις τους στην ανακοπή της πτωτικής πορείας που παρουσιάζει το συγκεκριμένο οικονομικό μέγεθος της χώρας.

ii) Κατανάλωση-Αγορά κατοικιών

Οι δύο αυτοί τομείς έχουν μεγάλη επίδραση στην οικονομία της χώρας. Αξίζει να αναφερθεί ότι σύμφωνα με μια έρευνα της Γενικής Διεύθυνσης Στρατηγικής και Οικονομικής Ανάλυσης της Εθνική Τράπεζας, τα αποτελέσματα της οποίας δημοσιεύτηκαν στο φύλλο των ΝΕΩΝ στις 14 Δεκεμβρίου του 2006, η αγορά κατοικιών συνιστά διαχρονικά βασική κινητήρια δύναμη της ελληνικής οικονομίας, αφού συνεισφέρει, σύμφωνα πάντα με την έρευνα, περίπου 1,3 ποσοστιαίες μονάδες στον ετήσιο ρυθμό ανάπτυξης της οικονομίας την περίοδο 2000-2005.

Η παρουσία των μεταναστών μπορεί να επηρεάσει θετικά και τους δύο τομείς. Ο τομέας της κατανάλωσης μπορεί να επηρεαστεί καθώς οι μετανάστες είναι ζώντες οργανισμοί που θα καταναλώσουν μέρος των χρημάτων που αποκομίζουν από την οποιαδήποτε εργασία τους, αυξάνοντας με αυτό τον τρόπο την συνολική κατανάλωση. Με αυτόν τον τρόπο θα δημιουργήσουν και άλλα θετικά σωρευτικά αποτελέσματα, καθώς με την αύξηση της κατανάλωσης, θα υπάρξει αύξηση της ζήτησης των προϊόντων, άρα και αύξηση της παραγωγής που μπορεί να οδηγήσει με τη σειρά της στην αύξηση της ζήτησης εργασίας, όπως προαναφέραμε και στο τμήμα του κεφαλαίου για τις επιδράσεις της μετανάστευσης στην απασχόληση και στον μισθό, όπου παρουσιάσαμε την παραπάνω ανάλυση και διαγραμματικά. Η παραπάνω ανάλυση αποδεικνύεται και από τα αποτελέσματα μιας μελέτης της εταιρείας ερευνών Focus-Bari¹³ όπου φαίνεται καθαρά ότι οι μετανάστες είναι αρκούντως καταναλωτικοί. Συγκεκριμένα το 93,2% των αλλοδαπών έχει κινητό τηλέφωνο, το

¹³ Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ 23/08/2007

56,7% οδηγεί ιδιόκτητο αυτοκίνητο και το 20% σκοπεύει να αγοράσει αυτοκίνητο τους επόμενους μήνες. Επιπρόσθετα το 46% έχει αγοράσει είδη από κατάστημα ηλεκτρικών τον τελευταίο μήνα από την περίοδο που έγινε η έρευνα, το 76% έχει DVD, το 67% έχει βίντεο και το 34% έχει δορυφορική τηλεόραση.

Ο τομέας της αγοράς κατοικιών επηρεάζεται θετικά από την παρουσία των μεταναστών στο βαθμό που οι ίδιοι επιθυμούν να μείνουν μόνιμα στην Ελλάδα. Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας της διεύθυνσης της Εθνικής Τράπεζας που προαναφέραμε για την εξαετία 2000-2005, αναφέρεται ότι για την εντυπωσιακή πορεία της αγοράς κατοικιών την εξεταζόμενη εξαετία ευθύνονται κυρίως οι ευνοϊκές δημογραφικές εξελίξεις. Πιο συγκεκριμένα, ο ισχυρός ρυθμός αύξησης του πληθυσμού στην ηλικιακή ομάδα των 30 έως 44 ετών (1,3% σε ετήσια βάση κατά την ίδια περίοδο συγκριτικά με 0,3% για τον συνολικό πληθυσμό) και η μείωση του μέσου μεγέθους του νοικοκυριού, συντέλεσαν στην επιτάχυνση δημιουργίας νέων νοικοκυριών, άρα και αυξημένης ζήτησης για νέες κατοικίες. Ο ισχυρός ρυθμός αύξησης του πληθυσμού της συγκεκριμένης ηλικιακής ομάδας, σύμφωνα πάντα με την έρευνα, οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στην παρουσία των μεταναστών που ανήκουν ως επί το πλείστον στις παραγωγικές ηλικίες. Η ισχυρή συνεισφορά των μεταναστών στην αύξηση της ζήτησης για μεταχειρισμένα κυρίως σπίτια, διευκόλυνε παράλληλα την αγορά ακριβότερων καινούριων σπιτιών από τα ελληνικά νοικοκυριά. Το σημαντικότερο όμως στοιχείο της αύξησης της ζήτησης μεταχειρισμένων σπιτιών από τους μετανάστες, είναι το γεγονός του ότι έδωσαν ώθηση στην συγκεκριμένη αγορά ακινήτων, προσφέροντας κέρδη στους ιδιοκτήτες αυτών των ακινήτων, είτε μέσω της ενοικίασής τους, είτε μέσω της αγοράς τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με το ερευνητικό έργο του Επίκουρου Καθηγητή Α. Κόντη¹⁴, για λογαριασμό του Ι.ΜΕ.ΠΟ., ο οποίος χρησιμοποίησε στοιχεία από την Ε.Σ.Υ.Ε. και πιο συγκεκριμένα από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών 2004/2005, το 85% των κατοικιών των μεταναστών είναι κατασκευασμένο πριν από το 1980, ενώ μόλις το 0,9% κατοικεί σε σπίτια που κατασκευάστηκαν την τελευταία πενταετία.

¹⁴ Κόντης Α. (2006)

iii) Δημογραφική ανανέωση

Πλήθος εμπειρικών μελετών αποδεικνύουν τις δυσάρεστες δημογραφικές εξελίξεις που διαμορφώνονται στην Ελλάδα. Το φαινόμενο της «διπλής γήρανσης» του πληθυσμού γίνεται όλο και εντονότερο με την πάροδο των ετών. Το φαινόμενο αυτό συνίσταται από την ταυτόχρονη μείωση του δείκτη γονιμότητας, ο οποίος ορίζεται ως ο αριθμός των παιδιών που γεννά κατά μέσο όρο μια γυναίκα κατά τη διάρκεια της ζωής της, και την αύξηση του δείκτη γήρανσης, ο οποίος ορίζεται ως ο λόγος του πληθυσμού με ηλικία μεγαλύτερη των 65 ετών προς τον πληθυσμό με ηλικία από 15-65 ετών. Συγκεκριμένα σύμφωνα με στοιχεία του Συμβουλίου της Ευρώπης το 2000, ο μέσος όρος παιδιών ανά γυναίκα στην Ευρώπη των 15 ήταν 1,53 ενώ στην Ελλάδα ήταν ακόμη χαμηλότερα στο 1,29. Το ακόμη πιο ανησυχητικό είναι ότι σύμφωνα με μεταγενέστερα στοιχεία του Ο.Η.Ε.¹⁵ το 2004, ο δείκτης γονιμότητας παρέμενε ο ίδιος και για την Ευρώπη καθώς και για την Ελλάδα. Αξίζει να σημειωθεί ότι το όριο αναπλήρωσης των γενεών ορίζεται στα 2,1 παιδιά ανά γυναίκα. Στον αντίποδα η γήρανση του πληθυσμού αποδεικνύεται επίσης από σειρά μελετών που υπολογίζουν ότι ενώ το 2000 το ποσοστό των ατόμων που ήταν άνω των 60, σε σχέση με τον συνολικό πληθυσμό, ήταν 23,2%, το 2050 υπολογίζεται να φτάσει το 40%. Το δημογραφικό πρόβλημα που δημιουργείται έχει πολλαπλές επιπτώσεις στην οικονομία. Πρώτον θα υπάρξει μια αυξανόμενη μείωση του εργατικού δυναμικού, των παραγωγικών ανθρώπων δηλαδή ή αλλιώς αυτών των ανθρώπων που θα συνεισφέρουν μέσω των εισφορών τους στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα, και ταυτόχρονα μια αύξηση των συνταξιούχων, των ανθρώπων που θα καταναλώνουν τους πόρους του συστήματος. Μια συνεχώς επιδεινούμενη αναλογία μεταξύ εργαζομένων και συνταξιούχων θα οδηγήσει μοιραία στην κατάρρευση του ασφαλιστικού συστήματος. Συγκεκριμένα ενώ η ιδανική αναλογία μεταξύ ασφαλισμένων και συνταξιούχων για ένα ασφαλιστικό σύστημα είναι 4:1, σύμφωνα με στοιχεία του Κοινωνικού Προϋπολογισμού του 2004, η αναλογία βρίσκεται στο επίπεδο του 2,1:1. Πέρα όμως από τις προφανείς επιπτώσεις που μόλις εξετάσαμε, η γήρανση του πληθυσμού θα επιδράσει στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας

¹⁵ United Nations (2000), <http://www.un.org/esa/population>

επηρεάζοντας μια σειρά από οικονομικές μεταβλητές. Πιο συγκεκριμένα, η μείωση του εργατικού δυναμικού θα οδηγήσει σε μείωση του ρυθμού ανάπτυξης της οικονομίας, ενώ το γερασμένο εργατικό δυναμικό δεν θα μπορεί να ανταποκριθεί στις τεχνολογικές απαιτήσεις των καιρών, έχοντας ως αποτέλεσμα μειωμένη παραγωγικότητα. Αν η παραγωγικότητα αυξανόταν θα μπορούσε και να αντισταθμίσει την μείωση της απασχόλησης. Έχει υπολογιστεί, για παράδειγμα, ότι για να διατηρηθεί ο ρυθμός μεγέθυνσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης σταθερός στο επίπεδο του 2,5%, ο ρυθμός αύξησης της παραγωγικότητας θα πρέπει να κινείται στο 3% την δεκαετία 2010-2020, και να είναι μεγαλύτερος την επόμενη δεκαετία, πράγμα πολύ δύσκολο. Χωρίς μια γενναία αύξηση της απασχόλησης που θα προέλθει από μεγάλες μεταναστευτικές ροές, ο ρυθμός ανάπτυξης της Ευρωπαϊκής οικονομίας θα κυμανθεί στο 1% την δεκαετία 2010-2020, και θα μειωθεί την επόμενη δεκαετία στο 0,6%¹⁶. Επίσης συνάμα με την μείωση της παραγωγικότητας του κεφαλαίου και την συρρίκνωση των αποταμιεύσεων αφού πλέον θα έχουμε περισσότερους συνταξιούχους, όπου όπως υποθέσαμε στο κομμάτι με τις αποταμιεύσεις πραγματοποιούν αρνητική αποταμίευση, θα οδηγηθούμε σε χαμηλούς ρυθμούς οικονομικής μεγέθυνσης.

Είναι λοιπόν σαφές ότι η παρουσία των μεταναστών μπορεί να αποβεί εξαιρετικά βοηθητική για το οικονομικό σύστημα μιας χώρας, και συγκεκριμένα της Ελλάδας. Συγκεκριμένα όπως προκύπτει και από τα στατιστικά στοιχεία, η πλειονότητα των μεταναστών βρίσκεται στις παραγωγικές ηλικίες, με αποτέλεσμα να δίνουν μια ανάσα στο κοινωνικοασφαλιστικό σύστημα της χώρας βελτιώνοντας την αναλογία μεταξύ ασφαλισμένων και συνταξιούχων και προσφέροντας εισφορές στα ασφαλιστικά ταμεία¹⁷.

Απαραίτητη βέβαια προϋπόθεση είναι και το γεγονός να ασφαρίζονται οι μετανάστες και να μην απασχολούνται υπό καθεστώς «μαύρης» εργασίας όπως δυστυχώς συμβαίνει ακόμη και σήμερα. Η πληθυσμιακή ανανέωση της χώρας εξαιτίας των μεταναστών αποτυπώνεται και κατά την απογραφή του 2001, όπου η αύξηση του πληθυσμού κατά 679.705 άτομα, οφείλεται αποκλειστικά στους μετανάστες. Όσον αφορά την ηλικιακή δομή των μεταναστών το 52% των

¹⁶ Κασσίμης Χαράλαμπος (2005)

¹⁷ Ελευθεροτυπία, Φ. 30/12/2003

μεταναστών είναι κάτω των 30 ετών ενώ το 39% είναι μεταξύ 30 και 45 χρονών. Με νεότερα στοιχεία ο πληθυσμός της Ελλάδας υπολογίστηκε την 01/01/2004 σε 11.047.000 κατοίκους και παρουσίασε οριακή αύξηση (29.000 κάτοικοι, ή αλλιώς 0,26%) σε σχέση με την αντίστοιχη ημερομηνία του 2003. Αυτή η αύξηση ήταν αποτέλεσμα της πληθυσμιακής αύξησης των μεταναστών αποκλειστικά, αφού οι γεννήσεις που καταγράφηκαν στην χώρα ήταν 9,3 ανά 1000 κατοίκους, έναντι 9,4 θανάτων. Επίσης αξιοσημείωτο είναι και το γεγονός ότι με την είσοδο των μεταναστών αναζωογονήθηκαν ξεχασμένα χωριά της επαρχίας που μαράζωναν πληθυσμιακά. Θα πρέπει όμως επίσης να τονιστεί ότι οι μεταναστευτικές ροές που κατευθύνονται στη χώρα δεν μπορούν να λύσουν το πρόβλημα, παρά μόνο να το απαλύνουν, αφού για να διατηρηθεί ο πληθυσμός της χώρας θα απαιτούνται συνεχείς ροές μεταναστών, οι οποίες όμως θα οδηγήσουν σε κοινωνική κατάρρευση, καθώς θα αλλοιώσουν την φυσιογνωμία της.

δ) Εμπειρικά ευρήματα επίδρασης της μετανάστευσης στην απασχόληση, στις αμοιβές των γηγενών και στις δαπάνες κοινωνικής προστασίας

Συνοψίζοντας ευρήματα πολυάριθμων ερευνών που έγιναν βάσει διαπεριφερειακών συγκρίσεων κατά την τελευταία εικοσαετία στις Η.Π.Α., δείχνουν ασθενή αρνητική σχέση μεταξύ της αύξησης της μετανάστευσης και του εγχώριου μισθού των γηγενών εργαζομένων¹⁸. Η σχέση είναι της τάξης του -0,1 με -0,2. Δηλαδή μια αύξηση του αριθμού των μεταναστών κατά 10% θα σήμαινε μείωση του μισθού των εγχώριων εργαζομένων κατά 0,2% περίπου. Το σημαντικό στοιχείο των ερευνών αυτών είναι ότι αυτή η ασθενής σχέση εμφανίστηκε σε όλες τις κατηγορίες των εγχώριων εργαζομένων (ανειδίκευτοι – ειδικευμένοι, άντρες – γυναίκες, λευκοί – μαύροι). Ανάλογα ευρήματα υπήρξαν και για την ανεργία, τις θέσεις και τις ώρες εργασίας. Βέβαια οι έρευνες αυτές θεωρούσαν τις περιφέρειες και τις τοπικές αγορές εργασίας ως κλειστά οικονομικά συστήματα, που επηρεάζονταν από έναν εξωγενή παράγοντα, που είναι η μετανάστευση, γεγονός που εγείρει κάποιες αμφιβολίες ως προς την εξαγωγή των σωστών συμπερασμάτων. Οι αμφιβολίες βασίζονταν στην άποψη ότι οι

¹⁸ Borjas, George J. (1995)

τοπικές οικονομίες δεν ήταν απομονωμένες από τις υπόλοιπες περιοχές της χώρας και την υπόλοιπη οικονομία, καθώς αγαθά, άνθρωποι και υπηρεσίες μπορούν να κινηθούν ελεύθερα από περιοχή σε περιοχή, επηρεάζοντας τις εξελίξεις και αλλάζοντας το τελικό αποτέλεσμα. Άρα λόγω της κινητικότητας αυτής τα αποτελέσματα διαχέονται σε ολόκληρη την οικονομία και δεν παραμένουν στο στενό πλαίσιο της τοπικής αγοράς εργασίας, που εξετάζοταν κάθε φορά. Η απόδειξη της κινητικότητας των συντελεστών παραγωγής ως αποτέλεσμα της δυναμικής που έχει μια οικονομία επιβεβαιώνεται από σειρά ερευνών στις ΗΠΑ που στηριζόταν στην απογραφή του πληθυσμού του 1980, και δείχνει αυξημένη συσχέτιση μεταξύ εισόδου μεταναστών και εξόδου ντόπιων από τις συγκεκριμένες αγορές εργασίας. Άλλες νεότερες έρευνες καταλήγουν σε αντιφατικά συμπεράσματα, όπου σε κάποιες έρευνες η είσοδος μεταναστών συμπίπτει με εσωτερική μετανάστευση προς αυτές τις περιοχές άρα δεν έχουμε εκτόπιση εγχώριου εργατικού δυναμικού ενώ σε άλλες συμβαίνει το αντίθετο.

Άρα λοιπόν το συμπέρασμα που συνάγεται είναι ότι χρειάζεται μια έρευνα στο σύνολο της οικονομίας που να δείχνει όσο δυνατόν το αποτέλεσμα της παρουσίας οικονομικών μεταναστών στην χώρα.

Στην Ελλάδα υπήρξαν κάποιες έρευνες, όπως η έρευνα των Λιανού, Σαρρή και Κατσέλη (1996), η οποία εστιάστηκε σε 4 νομούς της Μακεδονίας που δέχονταν σημαντικό αριθμό μεταναστών. Εδώ φάνηκε ότι οι μετανάστες ως επί το πλείστον απασχολούνταν σε αγροτική μισθωτή απασχόληση (περίπου 31%) και στη μισθωτή μη αγροτική ανειδίκευτη εργασία (12,2%). Οι αμοιβές τους είναι σημαντικά χαμηλότερες των γηγενών (περίπου 40% κάτω από τους εγχώριους μισθούς) και δεν αντανακλούν διαφορές στην παραγωγικότητα αλλά περισσότερο υποδηλώνουν την προθυμία των μεταναστών να εργαστούν με οποιοδήποτε μισθό παράνομα. Από την έρευνα επίσης αποδεικνύεται ότι μόνο εν μέρει οι παράνομοι μετανάστες εκτόπισαν Έλληνες εργαζομένους καθώς για τις περισσότερες εργασίες δεν υπήρχαν Έλληνες για να τις κάνουν καθώς δεν ήταν πρόθυμοι να απασχοληθούν σε αυτές λόγω του υποτιμητικού χαρακτήρα που τους είχαν προσδώσει..

Μια σειρά από άλλες διεθνείς εμπειρικές μελέτες κατέληξαν σε παρόμοια αποτελέσματα. Συγκεκριμένα, η μελέτη των Winkelman και Zimmermann, το 1993¹⁹, κατέληξε στο συμπέρασμα ότι οι επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ανεργία δεν είναι σημαντικές. Οι Boeri και Bruecker, το 2001, μελετώντας τις επιπτώσεις της νόμιμης μετανάστευσης στις αγορές εργασίας των χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία θα προέλθει από την διεύρυνση της Ε.Ε. με την είσοδο των νέων, φτωχότερων και με φτηνότερο εργατικό δυναμικό χωρών, απέδειξαν ότι οι μισθοί των χωρών όπου αναμενόταν να δεχτούν το μεγάλο μεταναστευτικό κύμα, όπως η Αυστρία, η Γερμανία κ.α., θα επηρεαζόντουσαν ελάχιστα. Η ελάχιστη επίπτωση στους μισθούς, σύμφωνα πάντα με τους ίδιους, οφείλεται στο γεγονός ότι τόσο το διεθνές εμπόριο, όσο και η ελεύθερη κίνηση των κεφαλαίων, δεν θα συνέβαλαν στην εξομοίωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών, όπου μέσα σε αυτούς συμπεριλαμβάνονται και οι μισθοί. Η εξομοίωση των τιμών των παραγωγικών συντελεστών, και συγκεκριμένα των μισθών, βασίζεται στην παραδοχή ότι αν σε μια χώρα οι μισθοί σε έναν παραγωγικό κλάδο είναι υψηλοί (π.χ. Γερμανία), αυτό θα έχει σαν αποτέλεσμα την μετακίνηση εργαζομένων από χώρες με χαμηλότερους μισθούς (π.χ. Πολωνία) οι οποίοι θα επιθυμήσουν να απασχοληθούν στην υψηλόμισθη χώρα. Η μετακίνηση των εργαζομένων καθίσταται πιο εύκολη λόγω και της μη ύπαρξης περιορισμών στην κίνηση των κεφαλαίων, αγαθών και προσώπων που ισχύει στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Όμως η μετανάστευση μεγάλου αριθμού χαμηλόμισθων εργαζομένων θα οδηγήσει σε υπερπροσφορά εργατικού δυναμικού στην υψηλόμισθη χώρα, με τελική συνέπεια την πτώση του μισθού και την σταδιακή εξομοίωση του με τον αντίστοιχο της χαμηλόμισθης χώρας.

Αντίθετα αποτελέσματα σχετικά με τις επιπτώσεις της μετανάστευσης στον μισθό και την απασχόληση των γηγενών, εξήχθησαν από δύο εμπειρικές έρευνες που αφορούσαν την οικονομία του Ισραήλ. Η πρώτη έρευνα πραγματοποιήθηκε από τους Hercowitz και Yashiv, το 2002, οι οποίοι χρησιμοποίησαν ένα μακροοικονομικό μοντέλο για την οικονομία του Ισραήλ και κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι υπάρχει αρνητική επίδραση της μετανάστευσης στην απασχόληση των ντόπιων εργαζομένων, η οποία γίνεται εμφανής ένα χρόνο μετά από την εμφάνιση των μεταναστών στην

¹⁹Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2005)

τοπική οικονομία. Η δεύτερη έρευνα διεξήχθη από τους Cohen - Goldner και Passerman, το 2004, οι οποίοι μελέτησαν τις επιπτώσεις των μεταναστών στην οικονομία του Ισραήλ. Το συμπέρασμα που προέκυψε είναι ότι όσο αυξάνεται η απασχόληση των μεταναστών, τόσο μειώνεται ο μισθός των ιθαγενών εργαζομένων, ανδρών και γυναικών.

Μια σημαντική ελληνική έρευνα που προσπαθεί να δείξει τις συνολικές επιπτώσεις της μετανάστευσης στην ελληνική οικονομία σε μια σειρά από οικονομικά μεγέθη όπως στην συνολική ευημερία, στους μισθούς, στη διανομή του εισοδήματος, στις επενδύσεις και στην κατανάλωση, ήταν η δουλειά των Σαρρή-Ζωγραφάκη (1999)²⁰, όπου χρησιμοποιώντας ένα υπόδειγμα γενικής ισορροπίας εξάγουν το συμπέρασμα ότι η μετανάστευση δρα ευεργετικά στην οικονομία. Η έρευνα βασίστηκε σε ορισμένες υποθέσεις. Πρώτον, οι μετανάστες, οι οποίοι στην πλειοψηφία τους είναι παράνομοι, απασχολούνται στην Ελλάδα με χαμηλότερους μισθούς από ότι οι ντόπιοι εργαζόμενοι κατά ένα σταθερό ποσοστό το οποίο ήταν εξωγενώς προσδιορισμένο. Δεύτερον, ένα σταθερό ποσοστό του εισοδήματος των μεταναστών, το οποίο ορίστηκε στο επίπεδο του 47%, αποστέλλεται με τη μορφή εμβάσματος στην χώρα καταγωγής του μετανάστη, και το υπόλοιπο καταναλώνεται στην χώρα προορισμού. Το συγκεκριμένο ποσοστό προέκυψε από μια έρευνα για τους Βούλγαρους μετανάστες στην Ελλάδα, όπου προέκυψε ότι τα δύο τρίτα των μεταναστών (περίπου 66%) έστελναν πάνω από το 50% του εισοδήματος τους ως έμβασμα στην πατρίδα τους, ενώ ένα 15% έστελνε πίσω μέρος του εισοδήματος του σε μια κλίμακα του 40-50%. Σύμφωνα λοιπόν με την παραπάνω συμπεριφορική προσέγγιση των Βούλγαρων μεταναστών, ορίστηκε ένα μεσοσταθμικό ποσοστό το οποίο θα χρησιμοποιούνταν ως βασική υπόθεση στην έρευνα. Όσον αφορά την καταναλωτική συμπεριφορά των μεταναστών, καθώς και διάφορα άλλα δεδομένα σχετικά με την ελαστικότητα της ζήτησης τους ως προς τις τιμές ή ως προς το εισόδημα, τα οποία ήταν άγνωστα, χρησιμοποιούνταν τα στοιχεία που αντιστοιχούσαν στα φτωχότερα αγροτικά νοικοκυριά, καθώς βρίσκονταν στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια και αποτελούσαν την κοντινότερη κατηγορία στους μετανάστες. Σύμφωνα λοιπόν με τα αποτελέσματα της έρευνας, διαπιστώθηκε

²⁰Sarris A., Zografakis S. (1999)

ότι η επίδραση της μετανάστευσης στην οικονομία ήταν θετική, καθώς αυξήθηκε το Α.Ε.Π. κατά 1,5%, οι ιδιωτικές επενδύσεις κατά 0,9%, όπως επίσης και η πραγματική ιδιωτική κατανάλωση, και ταυτόχρονα συμπίεστηκε ο δείκτης τιμών καταναλωτή (πληθωρισμός). Επιπλέον η μετανάστευση αυξάνει την απασχόληση αφού μόνο κατά το 1/3 εκτοπίζει ντόπιους εργαζόμενους αλλά κατά τα 2/3 δημιουργεί νέες θέσεις εργασίας. Επίσης σε όλους τους κλάδους και τομείς δραστηριότητας προκαλείται αύξηση του προϊόντος. Επίσης ασκείται πτωτική πίεση στο επίπεδο του μέσου πραγματικού μισθού. Η μείωση αυτή αναφέρεται συγκεκριμένα στις αποδοχές των ανειδίκευτων του αστικού και αγροτικού τομέα, ενώ οι αποδοχές των ειδικευμένων και ημειδικευμένων αυξάνονται σημαντικά.

Εδώ αξίζει να αναφερθεί η περίπτωση της διανομής του εισοδήματος που παράγεται με την παρουσία μεταναστών στην οικονομία. Στην συγκεκριμένη περίπτωση εξετάζονται συγκεκριμένα κατηγορίες νοικοκυριών όπου ερευνάται αν αυξήθηκε ή μειώθηκε το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα τους. Στην κατηγορία των «χαμένων» ήταν νοικοκυριά του αστικού χώρου με επικεφαλής ανειδίκευτους εργαζόμενους και ειδικότερα εκείνα που ανήκουν στην κατηγορία των φτωχών ή μεσαίων εισοδημάτων. Κερδισμένοι όλοι οι άλλοι ακόμη και τα νοικοκυριά με επικεφαλής μη εργαζόμενο άτομο (συνταξιούχοι) ή νοικοκυριά του αγροτικού τομέα. Δυστυχώς όμως οι χαμένοι αντιπροσωπεύουν το 20,5% του αριθμού των νοικοκυριών ή το 37,1% του συνολικού πληθυσμού, μέγεθος διόλου ευκαταφρόνητο, δικαιολογώντας εν μέρει και την έντονη δυσαρέσκεια, η οποία άγγιζε κατά περιπτώσεις και τα όρια του ρατσισμού, που υπήρχε στη χώρα ιδίως τα πρώτα χρόνια της εμφάνισης του φαινομένου της αθρόας εισόδου μεταναστών και συμπυκνώνονταν στη φράση ότι «οι μετανάστες μας κλέβουν τις δουλειές».

Τα ευρήματα της έρευνας είναι επίσης ενδιαφέροντα αν αλλαχθεί κάποια από τις βασικές υποθέσεις. Τα προηγούμενα ευρήματα εξήχθησαν με την υπόθεση ότι η αγορά εργασίας είναι ευέλικτη και οι μισθοί ελαστικοί στην αύξηση της προσφοράς εργασίας. Αν η υπόθεση αλλάξει και υποθέσουμε πλήρης ανελαστικότητα και ακαμψία μισθών, η αύξηση της προσφοράς εργασίας λόγω παρουσίας μεταναστών δεν θα μπορέσει να «εκτονωθεί» με την μείωση των μισθών, άρα θα διοχετευθεί στην αύξηση της ανεργίας που πιθανότατα θα πλήξει τους ήδη χαμένους που

αναφέραμε πριν, αφού οι μετανάστες δεν θα μπορούν να δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας, αλλά θα εκτοπίζουν Έλληνες εργαζομένους. Το Α.Ε.Π., σύμφωνα με την παραλλαγή της έρευνας, αυξάνει πάλι αλλά με βραδύτερους ρυθμούς, οι μισθοί παραμένουν ίδιοι και οι συνέπειες στην διανομή του εισοδήματος είναι ευνοϊκές για όλες τις κατηγορίες. Το τελευταίο οξύμωρο, είναι δύσκολο να γίνει κατανοητό καθώς με την προηγούμενη υπόθεση υπήρχαν συγκεκριμένες κατηγορίες «χαμένων», οι οποίοι λογικά θα σηκώσουν και τώρα το βάρος της αυξημένης ανεργίας. Αυτό το παράδοξο δικαιολογείται, από το γεγονός του ότι, παρά την αύξηση της ανεργίας, το σύνολο του μεριδίου των μισθών στο εθνικό εισόδημα διατηρείται σταθερό, εφόσον παραμένουν οι μισθοί στα επίπεδα που ήταν πριν και όλοι οι άλλοι διατηρούν την εργασία τους. Εδώ καταφανώς φαίνεται ότι με αυτό το σενάριο αυξάνεται η ανισότητα στη διανομή εισοδήματος, γεγονός που αποκρύβεται από την συνολική εικόνα.

Όπως γίνεται φανερό από τα αποτελέσματα όλων αυτών των εμπειρικών μελετών που παρατέθηκαν προηγουμένως, είναι γεγονός ότι δύσκολα μπορεί να εξαχθεί κάποιο γενικό συμπέρασμα, για το κατά πόσο οι μετανάστες επηρεάζουν αρνητικά ή θετικά, και σε ποιο βαθμό την απασχόληση και τον μισθό των ντόπιων εργαζομένων. Τα αντιφατικά αποτελέσματα οφείλονται σε μια σειρά από παράγοντες, οι οποίοι και οδηγούν τις εμπειρικές μελέτες σε διαφορετικές εκτιμήσεις. Η δομή της αγοράς εργασίας του κράτους υποδοχής, ο βαθμός ευελιξίας της ή με άλλα λόγια η ικανότητα της να προσαρμοστεί στα νέα δεδομένα της παρουσίας νέου εργατικού δυναμικού, το είδος του μεταναστευτικού κύματος, αν δηλαδή αποτελείται από ανειδίκευτους ή ειδικευμένους εργαζόμενους οι οποίοι μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά ή ως υποκατάστατα του εγχώριου εργατικού δυναμικού, καλύπτοντας δηλαδή την ζήτηση σε κάποιες ειδικότητες για τις οποίες δεν υπήρχε προσφορά εργασίας ή λειτουργώντας ανταγωνιστικά, στην αντίθετη περίπτωση, προσφέροντας εργασία σε παραγωγικούς τομείς όπου υπάρχει ήδη προσφορά εργασίας από τον ντόπιο εργατικό πληθυσμό, είναι μερικοί παράγοντες που μπορεί να καθορίσουν τα τελικά αποτελέσματα μιας έρευνας. Επίσης ένας άλλος παράγοντας που μπορεί να οδηγήσει σε αντικρουόμενα αποτελέσματα είναι και η μεθοδολογία που επιλέγεται για να γίνει η εκάστοτε μελέτη. Επομένως τα αποτελέσματα μιας εμπειρικής έρευνας εξαρτώνται

και επηρεάζονται άμεσα από τα χαρακτηριστικά της αγοράς εργασίας του κράτους που εξετάζουν.

Όμως στην περίπτωση της Ελλάδας, μπορεί να εξαχθεί ένα συμπέρασμα σύμφωνα και με την προηγούμενη ανάλυση. Συνοπτικά, οι μετανάστες στην Ελλάδα απασχολούνται ως επί το πλείστον σε εργασίες που δεν επιθυμούν να απασχοληθούν πλέον Έλληνες εργαζόμενοι, άρα όσον αφορά την επίπτωση στην απασχόληση των ντόπιων εργαζόμενων από την παρουσία των μεταναστών, προκύπτει το συμπέρασμα ότι κατά βάση δεν επηρεάζεται αρνητικά η απασχόληση των Ελλήνων εργαζομένων.

Επίσης το χαμηλό επίπεδο των αμοιβών τους, το οποίο οφείλεται κατά ένα μεγάλο βαθμό στο ότι εργάζονται παράνομα και ιδίως τα προηγούμενα χρόνια, συνέβαλε στην οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Συγκεκριμένα, οι χαμηλές αμοιβές συγκράτησαν το κόστος εργασίας σε χαμηλά επίπεδα, με αποτέλεσμα να μην υπάρχουν μεγάλες αυξήσεις στις τελικές τιμές των προϊόντων, και να διατηρηθεί με αυτόν τον τρόπο ο ρυθμός του πληθωρισμού χαμηλά. Η συμπίεση του κόστους παραγωγής σε χαμηλά επίπεδα αύξησε την κερδοφορία πολλών εργοδοτών, ενώ η μικρή αύξηση στις τιμές των προϊόντων ευνόησε το σύνολο των καταναλωτών, ενισχύοντας την κατανάλωση. Επιπρόσθετα η μεγάλη πλειοψηφία των μεταναστών επιθυμεί την μακρόχρονη διαμονή στη χώρα, καταναλώνει δημιουργώντας θετικά σωρευτικά αποτελέσματα στην οικονομία, αποταμιεύει δίνοντας μια ενίσχυση στις ιδιωτικές αποταμιεύσεις που μειώνονται διαχρονικά και τέλος συμβάλλει εν μέρει στην δημογραφική ανανέωση της χώρας, καθώς το μεγαλύτερο μέρος των μεταναστών βρίσκεται σε νεαρές, παραγωγικές ηλικίες.

ε) Άλλες μορφές απασχόλησης αλλοδαπών

Στο τμήμα αυτό θα αναφερθούμε σε ορισμένες πρόσθετες περιπτώσεις απασχόλησης αλλοδαπών στην χώρα που δεν αντιστοιχούν σε νόμιμες δραστηριότητες, πέρα από τις περιπτώσεις αδήλωτης εργασίας σε κατά τα άλλα νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες. Παρόλα αυτά όμως, αποτελούν περιπτώσεις απασχόλησης αλλοδαπών στην Ελλάδα, οι οποίες είναι μάλιστα εξαιρετικά επικερδείς για τα άτομα που εμπλέκονται στα κυκλώματα εκμετάλλευσης των συγκεκριμένων ανθρώπων. Οι περιπτώσεις που θα εξεταστούν είναι της παιδικής εργασίας, καθώς και της σεξουαλικής εκμετάλλευσης γυναικών και ανηλίκων.

1. Παιδική εργασία

Η παιδική εργασία είναι ένα παγκόσμιο φαινόμενο που ταλανίζει πολλές χώρες του πλανήτη, κυρίως τις υπανάπτυκτες και αναπτυσσόμενες χώρες. Παρόλα αυτά, το πρόβλημα αγγίζει και τις ανεπτυγμένες χώρες και αφορά κατά κύριο λόγο παιδιά μεταναστών και μειονοτήτων (για παράδειγμα Τσιγγάνους).

Συγκεκριμένα σύμφωνα με στοιχεία της Unicef, ένα στα οκτώ παιδιά 5-17 ετών παγκοσμίως, απασχολείται κάτω από αντίξοες συνθήκες σε εργασίες όπου απαιτούν υπερβολική φυσική και ψυχολογική προσπάθεια χωρίς όμως τις ανάλογες αμοιβές, οι οποίες κυμαίνονται σε χαμηλά επίπεδα. Κύρια αιτία της παιδικής εργασίας, είναι η φτώχεια, που οδηγεί πλήθος παιδιών να ξεκινήσουν να εργάζονται σε πολύ μικρή ηλικία προκειμένου να ενισχύσουν το πενιχρό οικογενειακό εισόδημα. Ένα σημαντικό αρνητικό παρεπόμενο της πρόωρης ένταξης των παιδιών στον εργασιακό βίο είναι η αποχώρηση από το εκπαιδευτικό σύστημα, καταδικάζοντας με αυτόν τον τρόπο τα παιδιά αυτά σε έναν φαύλο κύκλο χαμηλής μόρφωσης, χαμηλών δεξιοτήτων καθώς και εξασφάλισης χαμηλών αμοιβών με ισχνές προοπτικές αναβάθμισης.

Όσον αφορά την Νομοθεσία στην Ελλάδα, ανήλικα άτομα νοούνται εκείνα τα άτομα που δεν έχουν συμπληρώσει το 18^ο έτος της ηλικίας τους, σύμφωνα μάλιστα με τον Νόμο 1837/1989 που αναφέρεται στην προστασία των ανηλίκων κατά την απασχόληση. Επίσης εκτός του παραπάνω Νόμου, υπάρχουν και άλλες νομοθετικές

διατάξεις οι οποίες αναφέρονται άμεσα ή έμμεσα στην απαγόρευση ορισμένων μορφών εργασίας ανηλίκων. Κατά τον Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Χάρτη, ως κατώτατο όριο απασχόλησης των ατόμων ορίζεται το 15^ο έτος της ηλικίας τους, με δυνατότητα εξαιρέσεων. Επίσης περιορίζεται η διάρκεια της εργασίας σε εργαζόμενους κάτω των 16 ετών, αναγνωρίζεται το δικαίωμα των νεαρών εργαζόμενων και μαθητευομένων για δίκαιες αμοιβές και τέλος απαγορεύεται η απασχόληση ατόμων κάτω των 18 ετών σε νυκτερινές εργασίες.

Επίσημα στατιστικά στοιχεία όσον αφορά την απασχόληση παιδιών στην Ελλάδα, και πιο συγκεκριμένα αλλοδαπών παιδιών, μπορεί να αντληθούν από 3 διαφορετικές πηγές:

α) Από στατιστικά στοιχεία απογραφών πληθυσμού, όπου συγκεκριμένα ύστερα από σύγκριση των αποτελεσμάτων των απογραφών του 1991 και του 2001 σχετικά με την παιδική εργασία, παρατηρείται μια αξιοσημείωτη μείωση στον αριθμό των εργαζόμενων ανηλίκων. Συγκεκριμένα, το 1991 εργάζονταν στην Ελλάδα 13.438 παιδιά ηλικίας 10-14 ετών και 152.954 παιδιά ηλικίας 15-19 ετών. Το 2001 στις αντίστοιχες ηλικίες τα νούμερα ήταν 142 άτομα για τις ηλικίες 10-14 ετών και 63.002 για τα άτομα 15-19 ετών. Εν τούτοις, τα στοιχεία αυτά είναι εξαιρετικά ελλιπή, καθώς δεν περιλαμβάνουν κυρίως παιδιά μεταναστών και προσφύγων των οποίων η εργασία δεν καταγράφεται, αφού απασχολούνται σε συνθήκες «μαύρης» εργασίας και παραοικονομίας. Επίσης γενικά τα παιδιά που εργάζονται συχνά δεν απογράφονται, με αποτέλεσμα να δίνεται μια ημιτελής εικόνα για την συνολική και πραγματική κατάσταση του ζητήματος. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα δεδομένα των απογραφών, τα επαγγέλματα που εμφανίζονται να ασκούν τα παιδιά, είναι κυρίως ως εργαζόμενοι στην γεωργία αλλά και ως εργάτες σε οικοδομές, βιομηχανίες-βιοτεχνίες καθώς και ως υπάλληλοι καταστημάτων. Μερικά από τα παιδιά εργάζονται και ως «ελεύθεροι επαγγελματίες», δηλαδή ως λαχειοπώλες, εφημεριδοπώλες, πωλητές λουλουδιών ή άλλων μικρών αντικειμένων. Τέλος, ορισμένοι ανήλικοι δηλώνουν ότι απασχολούνται ως συμβοηθούντα και μη αμειβόμενα μέλη. Τα παιδιά αυτά βοηθούν κατά βάση την οικογένειά τους χωρίς να πληρώνονται.

β) Από έρευνες απασχόλησης εργατικού δυναμικού. Σύμφωνα με την έρευνα απασχόλησης για το β' τρίμηνο του 2004, όσον αφορά την ηλικιακή κατηγορία των

15-19 ετών, οι απασχολούμενοι ανέρχονταν στον αριθμό των 46.505 ατόμων. Οι αλλοδαποί εργαζόμενοι αντιστοιχούν στο 14,3% του συνόλου των εργαζομένων στην συγκεκριμένη ηλικιακή κατηγορία, αντιπροσωπεύοντας ένα αρκετά μεγαλύτερο ποσοστό από αυτά που τους αναλογούν στο σύνολο του πληθυσμού της χώρας και στο σύνολο του εργατικού δυναμικού, τα οποία κυμαίνονται στα επίπεδα του 10%. Η κύρια εθνική ομάδα εργαζόμενων αλλοδαπών παιδιών είναι η Αλβανία. Οι Αλβανοί εργαζόμενοι αντιστοιχούν στο 74,6% των αλλοδαπών εργαζομένων. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι και αυτές οι έρευνες δεν περιλαμβάνουν στις μετρήσεις τους έναν σημαντικό αριθμό παιδιών που είτε επαιτούν, είτε έχουν εξαναγκαστεί στην πορνεία.

γ) Από έρευνες δημοσιογράφων και επιστημόνων.

Οι συνθήκες ζωής και εργασίας των ανηλίκων, όπως αποδεικνύεται και σε σχετικές έρευνες, είναι εξαιρετικά επιβαρυντικές για τον οργανισμό τους. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με μελέτη του Ι. Ψημμένου το 1995²¹, καταγράφηκε ότι οι ανήλικοι εργαζόμενοι περνούν πάνω από 10 ώρες ημερησίως εργαζόμενοι. Η απασχόληση τους, όπως και προαναφέραμε, είναι σε δραστηριότητες, όπως στη γεωργία, στη βιομηχανία, στις οικοδομικές και τουριστικές εργασίες, καθώς και στην λιανική και χονδρική πώληση ειδών, όπως λουλούδια, τρόφιμα και αναψυκτικά, χαρτομάντηλα κ.α.

Σχεδόν όλα από τα εργαζόμενα παιδιά δεν παρακολουθούσαν την σχολική εκπαίδευση, σύμφωνα πάντα με την μελέτη, με αποτέλεσμα οι επαγγελματικές τους προοπτικές να διαγράφονται εξαιρετικά δυσοίωνες, καθώς δεν θα έχουν κανενός είδους επαγγελματική κατάρτιση, προκειμένου να έχουν τα εχέγγυα για μια επαγγελματική αναβάθμιση στο μέλλον. Τέλος, οι συνθήκες διαβίωσης τους αποδεικνύουν την κατάσταση της φτώχειας που βρίσκεται η οικογένεια τους, η οποία εξαναγκάζει τα παιδιά σε πρόωρη ένταξη στον εργασιακό βίο. Τα σπίτια όπου κατοικούσαν ήταν κατά κύριο λόγο παμπάλαια, με άσχημες συνθήκες υγιεινής. Σε γενικές γραμμές, η διαβίωση των ανηλίκων και των οικογενειών τους ήταν κάτω από εξαιρετικά δυσμενείς συνθήκες.

²¹ Τσομπανόγλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005)

2. Σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων και γυναικών-Trafficking

Η σεξουαλική εκμετάλλευση ανηλίκων και γυναικών είναι ένα ραγδαία αναπτυσσόμενο φαινόμενο που απαντάται στις χώρες της Ασίας, της Αφρικής και Ανατολικής Ευρώπης, απ' όπου και προέρχονται τα θύματα του κυκλώματος του σεξ. Η βιομηχανία του σεξ είναι ιδιαίτερα επικερδής για αυτούς που εμπλέκονται σε αυτήν, οι οποίοι προέρχονται από όλα τα κοινωνικά και εισοδηματικά στρώματα. Το χαμηλό εισοδηματικό και εκπαιδευτικό επίπεδο των θυμάτων και των οικογενειών τους, το δυσλειτουργικό οικογενειακό περιβάλλον, η ύπαρξη μονογονεϊκών οικογενειών, η υψηλή ανεργία και η έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης στις χώρες καταγωγής των θυμάτων, η υψηλή διαφθορά του κρατικού μηχανισμού των χωρών αποστολής, όπου πολλές φορές οι κρατικοί λειτουργοί συμμετέχουν στα γρανάζια του κυκλώματος ως έμποροι ή δωροδοκούνται για να βοηθήσουν τους μαστροπούς στην διακίνηση των θυμάτων, είναι μερικοί από τους παράγοντες που συνθέτουν το περιβάλλον ενός υποψήφιου θύματος σεξουαλικής εκμετάλλευσης.

Ενδεικτικά, αξίζει να αναφερθεί ότι σχεδόν 2 εκατομμύρια παιδιά, κυρίως κορίτσια, αλλά και σημαντικός αριθμός αγοριών, πέφτουν θύματα κάθε χρόνο του κυκλώματος πορνείας και πορνογραφίας, σύμφωνα με στοιχεία της Unicef, κατά το έτος 2004.

Στην Ελλάδα, τα παιδιά και οι γυναίκες που εμπλέκονται στο κύκλωμα του σεξ προέρχονται κυρίως από χώρες της Αφρικής, της Ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, με την Αλβανία να κατέχει και σε αυτήν την κατηγορία σημαντική θέση. Ο τζίρος του κυκλώματος, ο αριθμός των εμπλεκόμενων σε αυτό, ο αριθμός των εξαναγκασόμενων ή μη γυναικών που ασκούν το συγκεκριμένο «επάγγελμα» αποτελούν μια αξιοπρόσεκτη μορφή απασχόλησης αλλοδαπών στην Ελλάδα, η οποία αν και τοποθετημένη στην παράλληλη οικονομία, χρήζει αναφοράς και μελέτης.

Η απασχόληση αυτών των ατόμων επικεντρώνεται στη σεξουαλική χρησιμοποίηση τους σε οίκους ανοχής ή άλλους χώρους, καθώς και στη συμμετοχή τους στη δημιουργία πορνογραφικού υλικού, το οποίο προορίζεται για κατανάλωση στην Ελλάδα ή σε άλλες χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι ηλικίες των σεξουαλικά εκμεταλλεύσιμων ατόμων είναι αρκετά μικρές. Συγκεκριμένα, σύμφωνα με μια έρευνα (Lazarides G., Psimmenos I., 2000), η οποία αναφέρεται στη σεξουαλική

εκμετάλλευση γυναικών και κοριτσιών από την Αλβανία, υπογραμμίζει ότι μερικά κορίτσια δεν είναι μεγαλύτερα από 12 ετών.

Όσον αφορά τον αριθμό των ανήλικων ατόμων που εμπλέκονται στο κύκλωμα της σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα, σύμφωνα με μια έρευνα του Ι. Λάζου το 2002²², προέκυψε ότι στην περίοδο 1990-2000, αποτέλεσαν θύματα παράνομης διακίνησης και εμπορίας για σεξουαλικούς σκοπούς 10.710 ανήλικα άτομα, τα οποία μετακινήθηκαν από 4 δίκτυα, το Ρωσικό, το Ουκρανικό, το Αλβανικό και το Βαλκανικό. Το 1990 τα θύματα ήταν 60 και αποτελούσαν το 1% του συνολικού αριθμού των εκδιδόμενων, και το 5,1% των εξαναγκαστικά εκδιδόμενων γυναικών. Το 2000 τα αντίστοιχα στοιχεία ήταν 1.525 άτομα, και τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν 6,9% και 8,3%. Η πλειονότητα των θυμάτων, και πιο συγκεκριμένα το 40%, προέρχονταν από την Αλβανία, με ένα πρόσθετο 20% να είναι αλβανικής εθνικότητας αλλά να προέρχεται από την περιοχή του Κόσσοβου και των Σκοπίων.

Όσον αφορά τον αριθμό των εκδιδόμενων γυναικών στην Ελλάδα, σύμφωνα με στοιχεία της UNESCO το έτος 2002, ο αριθμός υπολογιζόταν περίπου στις 20.000. Το 26-28% των αλλοδαπών εκδιδόμενων γυναικών εντάχθηκε στο χώρο της πορνείας με τη χρήση άμεσης και παρατεταμένης ψυχικής ή και σωματικής βίας. Αντίθετα, ένα 20-23% γνώριζε το σκοπό για τον οποίο ερχόταν στην Ελλάδα (Ι. Λάζος, 1998)²³.

Οι συνθήκες διαβίωσης των ατόμων που εργάζονται στην πορνεία είναι εξαιρετικά άσχημες. Το 36% των εκδιδόμενων γυναικών, σύμφωνα πάντα με την έρευνα του Ι. Λάζου το έτος 1998, χαρακτηρίζεται από σαφή απώλεια αίσθησης του χώρου. Επίσης μόνο το 27% αυτών των γυναικών ήξεραν σε ποιο σημείο της Αθήνας βρίσκονταν, ενώ αντίθετα το 32% δεν γνώριζε καν που βρίσκεται η Αθήνα. Τα αποτελέσματα αυτά είναι απόρροια των ατελείωτων ωρών εργασίας, της απομόνωσης και του εγκλεισμού των θυμάτων σε συγκεκριμένους χώρους για μεγάλο χρονικό διάστημα, καθώς και της χρήσης διάφορων ουσιών.

²² Τσομπανόγλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005)

²³ Λάζος Γ. (1998): «Το πρόβλημα στην Ελλάδα. Μια γενική θεώρηση των πραγματικών περιστατικών», Ο αγώνας της γυναίκας στο Γ. Τσομπανόγλου, Γ. Κορρές, Ι. Γιαννοπούλου (2005): «Κοινωνικός αποκλεισμός και πολιτικές ενσωμάτωσης», Εκδόσεις Παπαζήση

Τα οικονομικά οφέλη του κυκλώματος σεξουαλικής εκμετάλλευσης στην Ελλάδα, είναι τεράστια, με αποτέλεσμα να απασχολούνται σε αυτό πλήθος ατόμων τα οποία δεν είναι μόνο Έλληνες. Συγκεκριμένα, υπάρχουν μεγάλοι προαγωγοί που διακινούν εκατοντάδες γυναίκες ή παιδιά, οι οποίοι είναι ιδιαίτερα εύποροι και έχουν προσωπικό. Στη συνέχεια υπάρχουν μικρότερου μεγέθους προαγωγοί που διακινούν 1-2 άτομα. Τα άτομα που απασχολούνται στο κύκλωμα είναι κατά κύριο λόγο ιδιοκτήτες οίκων ανοχής, μπαρ αλλά και οικοδόμοι, ταξιτζήδες, κ.α., αποτυπώνοντας γλαφυρά το εύρος του κυκλώματος σε ολόκληρο το φάσμα της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας. Συγκεκριμένα, υπολογίζεται ότι τα άτομα που έχουν έσοδα από το χώρο της πορνείας στην Ελλάδα ανέρχονται περίπου στους 240.000. Επίσης σύμφωνα με έρευνες εκτιμάται ότι περίπου 1.000.000 άνδρες στην Ελλάδα χρησιμοποιούν τέτοιου είδους «υπηρεσίες», στοιχείο που αποδεικνύει την μεγάλη κερδοφορία του κυκλώματος. Μόνο από την εκμετάλλευση ανηλίκων, τα ετήσια κέρδη υπολογίστηκαν σε 169 εκατομμύρια ευρώ το 1990, και 1,1 δισεκατομμύρια ευρώ το 2000.

στ) Μετανάστες-Δαπάνες του Κοινωνικού Κράτους

Κοινός τόπος των εμπειρικών ερευνών περίπου μέχρι τα μέσα της δεκαετίας του 1980 ήταν ότι ενώ οι μετανάστες έρχονται με σημαντικά μειονεκτήματα στην οικονομία υποδοχής, εντούτοις με την πάροδο των ετών λόγω αφομοίωσης στην οικονομία βελτιώνονταν οι οικονομικές τους ευκαιρίες. Αυτό μπορεί να συνέβαινε εξαιτίας μιας σειράς αλλαγών στην ζωή τους όπως η εκμάθηση της γλώσσας της χώρας υποδοχής, μια ενδεχόμενη νομιμοποίηση τους, η αφομοίωση του τρόπου ζωής και της κουλτούρας της χώρας υποδοχής κ.α., οι οποίες αλλαγές θα τους έδιναν την δυνατότητα να διεκδικήσουν καλύτερες συνθήκες διαβίωσης.

Αντίθετα όμως νεότερες έρευνες²⁴ έδειξαν ότι οι μετανάστες δεν αναβαθμίστηκαν ούτε οικονομικά ούτε από άποψη δεξιοτήτων, καθώς παρουσιάστηκε επίμονη υστέρηση δεξιοτήτων στις μεταναστευτικές ικανότητες καθώς και χαμηλό προφίλ δεξιοτήτων για κάθε νέο μεταναστευτικό κύμα. Επίσης εμφανιζόταν αρνητικές επιπτώσεις στο συνολικό επίπεδο αμοιβών των ανειδίκευτων εργατών σε ολόκληρη την οικονομία. Ο κίνδυνος δημιουργίας ενός φαύλου κύκλου όπου θα αναπαράγεται ένα κύκλωμα χαμηλών δεξιοτήτων και αμοιβών το οποίο θα καταλήγει σε αποτελέσματα κοινωνικής απομόνωσης και περιθωριοποίησης κάνει επιτακτική την ανάγκη να δράσει το κοινωνικό κράτος. Με άλλα λόγια με αναδιανεμητικές πολιτικές που μπορούν να περιορίσουν το κόστος του κοινωνικού αποκλεισμού και να αξιοποιήσουν την δυνητική οικονομική δραστηριότητα όσων ήταν αποκλεισμένοι/ες, τότε είναι πολύ πιθανόν να επιδρούν θετικά στην ευημερία ολόκληρης της κοινωνίας (συμπεριλαμβανομένων των τμημάτων εκείνων που καλούνται να καταβάλλουν το κόστος της κοινωνικής πολιτικής). Οι κοινωνικές ανισότητες προκαλούν σπατάλη, και άρα αναποτελεσματική χρήση, των ανθρωπίνων πόρων. Αυτό μπορεί να αποδειχθεί με πολλά παραδείγματα όπως το θέμα της υγείας. Άτομα κοινωνικά αποκλεισμένα μπορούν να παρουσιάσουν διαταραχές συμπεριφοράς καθώς και μια

²⁴ Borjas, George J. (2007) / Camarota, Steven A. (2007)

σειρά από ψυχικές ή σωματικές ασθένειες που για να αντιμετωπισθούν απαιτούν περίθαλψη άρα δαπάνες στον τομέα της υγείας. Φαινόμενα περιθωριοποίησης μπορεί να οδηγήσουν και σε αύξηση της εγκληματικότητας η οποία για να αντιμετωπιστεί απαιτεί αυξημένες δαπάνες για τη δημόσια τάξη και ασφάλεια με αμφιλεγόμενα όμως αποτελέσματα, καθώς «η επιλογή της εγκληματικότητας εμφανίζεται περισσότερο θελκτική ελλείψει άλλων εναλλακτικών προσπορισμού εισοδήματος» (Hagan, 1994). Η άποψη αυτή σημαίνει με άλλα λόγια ότι όσα χρήματα και να δαπανήσουμε για την πάταξη της εγκληματικότητας, αν δεν καταφέρουμε να καταπολεμήσουμε τα γενεσιουργά της αίτια, που δεν είναι άλλα από την περιθωριοποίηση και τον αποκλεισμό ορισμένων κοινωνικών ομάδων, τότε θα υπάρχει πραγματική σπατάλη κοινωνικών πόρων χωρίς να δίνονται μακροπρόθεσμες και ουσιαστικές λύσεις. Οι κοινωνικές ανισότητες είναι επίσης οικονομικά αναποτελεσματικές και στα προγράμματα ειδίκευσης και κατάρτισης. Αν αποκλείονται άτομα από αυτά, σημαίνει ότι καταδικάζονται σε μια κατάσταση χαμηλών δεξιοτήτων και απουσίας προσδοκιών για κάτι καλύτερο, με αποτέλεσμα να παρατηρείται και πάλι το φαινόμενο των χαμηλών μισθών που τροφοδοτούν τον φαύλο κύκλο αποθάρρυνσης εργασίας και έλλειψης κινήτρων για αύξηση παραγωγικότητας. Άρα το τελικό ζήτημα δεν είναι αν θα υπάρχει ή όχι κοινωνικό κράτος αλλά τι κατεύθυνση θέλουμε να του δώσουμε και ποιους πρέπει τελικά να ενισχύει, και πώς .

Την αδυναμία αυτό-εξισορροπητικού μηχανισμού της οικονομίας και την ανάγκη αναδιανεμητικής παρέμβασης του κοινωνικού κράτους, επιβεβαιώνει και ο G. J. Borjas(1995)²⁵ με έναν πίνακα όπου φαίνεται ότι ενώ το 1970 οι μετανάστες είχαν περίπου το ίδιο εκπαιδευτικό επίπεδο με τους γηγενείς (11,5 χρόνια έναντι 10,7 χρόνια εκπαιδευτικής ζωής), το 1990 η διαφορά αυξήθηκε υπέρ των γηγενών (13,2 έναντι 11,6). Αυτό αποτυπώνεται και στη διαφορά των μισθών γηγενών-μεταναστών όπου ενώ το 1970 το ισοζύγιο ήταν υπέρ των μεταναστών (+0,9%), το 1990 μετετράπηκε σε αρνητικό(-15,2%). Και όπως αναφέρθηκε και πριν, ότι το δίδυμο χαμηλές δεξιότητες-χαμηλοί μισθοί οδηγεί σε ανάγκη δημοσίων παροχών στήριξης, σύμφωνα με τα εμπειρικά στοιχεία, ενώ το 1970 το ποσοστό των νοικοκυριών των γηγενών που έπαιρναν κρατικές ενισχύσεις ήταν 6% και των μεταναστών μόλις 5,9%,

²⁵ Borjas, George J. (1995)

το 1990 τα αντίστοιχα ποσοστά έγιναν 7,4% και 9,1%. Τα νούμερα είναι δυσμενέστερα για τους νέους μετανάστες όπου η κατάσταση φαίνεται χρόνο με τον χρόνο να χειροτερεύει. Ενώ το 1970 οι νέοι τότε μετανάστες είχαν κατά μέσο όρο 11,1 χρόνια εκπαιδευτικής ζωής, 16,6% χαμηλότερο μισθό από τους γηγενείς και το 5,5% των νοικοκυριών λάμβανε κρατική βοήθεια, οι νέοι μετανάστες του 1990 έχουν μόλις 11,9 χρόνια εκπαιδευτικής ζωής, παίρνουν 31,7% χαμηλότερο μισθό από τους γηγενείς και το 8,3% των νοικοκυριών λαμβάνει κρατική βοήθεια. Είναι φανερό το πόσο οικονομικά αναποτελεσματικό είναι για το κράτος και πόσο επικίνδυνο για την κοινωνική συνοχή μπορεί να αποβεί το γεγονός της επιδείνωσης της θέσης των οικονομικά ασθενέστερων αλλοδαπών, όπου γίνεται σαφές ότι όσο περισσότερο επιδεινώνεται η επαγγελματική τους θέση, τόσο περισσότερο θα γίνονται καταναλωτές κοινωνικών πόρων, οι οποίοι αν διοχετεύονταν σε αποδοτικότερες δραστηριότητες (π.χ. ενεργητικές πολιτικές απασχόλησης για ανέργους, επανακατάρτιση ανειδίκευτων εργαζομένων, αύξηση δαπανών στην εκπαίδευση κ.α.) θα είχαν μακροπρόθεσμα θετικά αποτελέσματα για το σύνολο της κοινωνίας.

Κεφάλαιο 3

Μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και στην Ε.Ε.

1. Παρουσίαση δύο διαφορετικών μοντέλων μεταναστευτικής πολιτικής στην Ε.Ε

Η Ελλάδα είναι ενεργό μέλος της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για αρκετές δεκαετίες. Ωντας μέλος της ένωσης, και λειτουργώντας μέσα σε ένα κοινό Ευρωπαϊκό πλαίσιο κοινών θεσμών και αξιών, είναι σημαντικό να αναφερθούν δύο παραδείγματα από χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης, την Γαλλία και την Γερμανία, που είναι οι σημαντικότερες και μεγαλύτερες της Κοινότητας και αντιπροσωπεύουν 2 διαφορετικούς τύπους μεταναστευτικής πολιτικής σύμφωνα με τις εθνικές τους ιδιαιτερότητες και γνωρίσματα και την ιστορία των μεταναστεύσεων που γνώρισαν τα τελευταία χρόνια. Επίσης οι χώρες αυτές, ως κοινωνίες υποδοχής μεταναστών πολλά χρόνια πριν από την Ελλάδα, αποτελούν χρήσιμες έρευνες περιπτώσεων (case studies) όσον αφορά το μοντέλο άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής. Συγκεκριμένα εξετάζεται η βασική φιλοσοφία του κάθε συστήματος, ο τρόπος και ο βαθμός τελικής ενσωμάτωσης των αρχικών μεταναστών αλλά και των παιδιών τους (μετανάστες δεύτερης γενιάς). Συνοπτικά θα αναφέρουμε ότι η Γαλλία προωθεί τη «γαλλοποίηση» των μεταναστών, δηλαδή την άμεση απονομή γαλλικής ιθαγένειας σε όλους τους μετανάστες, προσπαθώντας έτσι να προσφέρει ίσα δικαιώματα και ευκαιρίες στους μετανάστες όπως και στου γάλλους πολίτες. Δυστυχώς όμως λόγω του αποικιοκρατικού και αυτοκρατορικού παρελθόντος της χώρας και της ιδεολογίας που το συνόδευε, ο κοινωνικός ρατσισμός και η περιθωριοποίηση των ιθαγενών προς τους μετανάστες ακυρώνει την τυπική ισονομία και ισοπολιτεία που προσφέρεται από το κράτος. Αντίθετα η Γερμανία διατηρεί την ιδιότητα του ξένου και του μετανάστη για τους «επισκέπτες» της, παρά την μακροχρόνια διαμονή τους στην χώρα, παράλληλα όμως δημιουργεί δομές που δίνουν στους αλλοδαπούς που διαβιούν στην χώρα την δυνατότητα να συμμετέχουν στους θεσμούς της κοινωνίας, απολαμβάνοντας ίσα

δικαιώματα με τους γηγενείς, διατηρώντας όμως την εθνική τους ταυτότητα και ιδιαιτερότητα²⁶.

Συγκεκριμένα, η Γαλλία είναι μια χώρα με αποικιοκρατικό παρελθόν, πολύ ισχυρή εθνική συνείδηση και ισχυρούς εθνικούς θεσμούς. Συγκροτήθηκε ως εθνική κοινωνία κάτω από την εθνική ιδέα και με την ύπαρξη συγκεντρωτικής κεντρικής κρατικής εξουσίας, συνένωσε και ενσωμάτωσε πολλές και διαφορετικές εθνοτικές ομάδες και λαούς (Αλσατούς, Βάσκους κ.α.), οι οποίες μέχρι εκείνη τη στιγμή είχαν τη δική τους γλώσσα, αυτονομία, ταυτότητα και πολιτιστική κληρονομιά. Όσο η Γαλλία ήταν αποικιοκρατική δύναμη, το ρεύμα των μετακινήσεων των ανθρώπων ήταν προς τα κατεκτημένα εδάφη. Όμως μετά το τέλος του πολέμου στην Αλγερία (1961) και την ήττα των Γάλλων, οι εγκατεστημένοι στις αποικίες γαλλικοί πληθυσμοί κάτω και από την πίεση των ντόπιων ένοπλων δράσεων, αρχίζουν να παίρνουν το δρόμο της επιστροφής. Ύστερα από το πρώτο κύμα των «επαναπατριζόμενων Γάλλων», των “*rieds noir*” ακολούθησαν 2 μεγάλα μεταναστευτικά ρεύματα : i) το (1965-1975) όπου οι μετανάστες προέρχονται από την Νότια Ευρώπη (Πορτογαλία, Ισπανία, Ιταλία) και ήταν άτομα που ήθελαν να εργαστούν σε μια οικονομία που βρισκόταν σε πλήρη ανάπτυξη, ζητώντας ένα καλύτερο μέλλον από αυτό που τους προσέφεραν οι χώρες τους και ii) την περίοδο 1970-1985, το οποίο αποτελείται από άτομα βορειοαφρικανικής μουσουλμανικής προέλευσης (Αλγερινοί, Μαροκινοί, Τυνησιοί). Οι μεταναστεύσεις είχαν υποστηριχτεί από το γαλλικό κράτος με σκοπό να υπάρξει παροχή στη χώρα ενός μεγάλου σε αριθμό νόμιμου, παραγωγικού δυναμικού. Λόγω του μεγάλου όγκου των μεταναστών, το κράτος προχώρησε στην ψήφιση διαταγμάτων που επέτρεπαν την οικογενειακή συνένωση των μεταναστών, δίνοντας την ευκαιρία στις συζύγους και στα παιδιά των ανδρών μεταναστών να έρθουν να μείνουν στην Γαλλία, δίνοντας τους μάλιστα και την γαλλική ιθαγένεια. Η «εύκολη» απονομή της ιθαγένειας αποτέλεσε τη βασική παράμετρο των πολιτικών ενσωμάτωσης των μεταναστών στην Γαλλία, και αφορούσε τόσο τους ίδιους τους μετανάστες όσο και τα παιδιά τους, την λεγόμενη δεύτερη γενιά μεταναστών. Με αυτό τον τρόπο η Γαλλία αγνοούσε για πολλά χρόνια την ταυτότητα της ως χώρα μετανάστευσης. Όροι όπως αποπολιτισμοποίηση, αποκοινωνικοποίηση, αφομοίωση,

²⁶ Μπάγκαβος Χρήστος, Δέσποινα Παπαδοπούλου (2003)

χρησιμοποιούνταν στην επίσημη μεταναστευτική πολιτική καθώς και στην γαλλική κοινωνική επιστήμη, δίνοντας τον τόνο της συμπεριφοράς και των πρακτικών των εκάστοτε κυβερνήσεων, οι οποίες είχαν σαν στόχο την διατήρηση της κοινωνικής συνοχής αλλά και των εθνικών αξιών της εθνικής ιδέας .

Προς τα τέλη της δεκαετίας του '80 όμως, η εκδήλωση ρατσιστικών εγκλημάτων, η άνοδος της ανεργίας, η εντεινόμενη οικονομική κρίση με το κλείσιμο των μεγάλων εργοστασίων του γαλλικού βορρά, η εμφάνιση ακροδεξιών κινημάτων, έφερε στο προσκήνιο την ανάγκη αντιμετώπισης του θέματος της μετανάστευσης .

Η ανυπαρξία ουσιαστικών θετικών μέτρων για τα παιδιά των μεταναστών, τους μετανάστες δεύτερης γενιάς δηλαδή, εκτός της απόκτησης της ιθαγένειας που ήταν απλώς ένα τυπικό στοιχείο, καθώς και η αυξανόμενη ανεργία που έπληττε τους γονείς – μετανάστες οδήγησε στην κοινωνική περιθωριοποίηση αυτού του πληθυσμού. Η γκετοποίηση των μεταναστών δημιούργησε μια σειρά από προβλήματα όπως υψηλοί δείκτες θνησιμότητας, εγκληματικότητα, σχολικής διαρροής κ.α.

Χαρακτηριστικό παράδειγμα της κοινωνικής έντασης που υπέβασκε όλα αυτά τα χρόνια στο εσωτερικό της Γαλλίας, και έφτασε στο σημείο της έκρηξης, ήταν οι ταραχές που συγκλόνισαν την Γαλλία το 2005, όταν σε πολλές πόλεις της Γαλλίας και ειδικά στο Παρίσι στα απομονωμένα προάστια του, εξαγριωμένοι μετανάστες είχαν προχωρήσει σε βανδαλισμούς αυτοκινήτων, δημοσίων κτιρίων, παιδικών σταθμών, κ.α., αντιδρώντας με αυτόν τον ακραίο τρόπο στην συνεχόμενη παραμέληση από πλευράς του κράτους το οποίο τους θεωρούσε τυπικά Γάλλους πολίτες, χωρίς όμως να τους παρέχει ούτε τα στοιχειώδη από αυτά που δικαιούται ένας Γάλλος πολίτης. Δυστυχώς η επίσημη αντίδραση της Πολιτείας την περίοδο εκείνη, καθώς και στη συνέχεια όπως αποδεικνύεται από παρόμοιες ταραχές που έλαβαν χώρα στην Γαλλία πριν από μερικούς μήνες, καθώς και από ρεπορτάζ που πραγματοποιήθηκαν κατά καιρούς στον πυρήνα των περιοχών αυτών, χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής με έντονο το στοιχείο της καταστολής. Φωτεινή εξαίρεση στην κοινωνική περιθωριοποίηση των μεταναστών, αποτελεί η περίπτωση της Μασσαλίας²⁷ όπου ενώ σαν πόλη είχε όλες τις απαραίτητες προϋποθέσεις να μετατραπεί σε θέατρο συγκρούσεων (ποσοστό ανεργίας που έφτανε το 13%,

²⁷Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ. 16/11/2005

εκλογικό ποσοστό του κόμματος του Ακροδεξιού Μετώπου (Λεπέν) σε επίπεδα άνω του 20%, 2^{ος} νομός σε ποσοστό αδικημάτων, όπως κλοπές, διαρρήξεις κ.α.), τελικά αυτή η περίοδος των αναταραχών δεν την άγγιξε σχεδόν καθόλου. Αυτό επιτεύχθηκε με την ουσιαστική συνύπαρξη και όχι περιθωριοποίηση των μεταναστών από τους γηγενείς, καθώς και την ύπαρξη αλληλοσεβασμού και κατανόησης των ιδιαιτεροτήτων της κάθε ομάδας. Το γεγονός ότι η Μασσαλία είναι μια πόλη 800.000 κατοίκων όπου οι 500.000 είναι μετανάστες (200.000 Άραβες από τη βόρεια Αφρική, και 300.000 μετανάστες ιταλικής καταγωγής) ισχυροποιεί ακόμη περισσότερο το επίτευγμα αυτό. Σημαντικό στοιχείο αποτελεί και το γεγονός ότι οι εργατικές πολυκατοικίες χτίστηκαν στο κέντρο της πόλης και όχι στα προάστια, όπως συμβαίνει στις περισσότερες γαλλικές πόλεις, καθώς επίσης και το ότι τα τζαμιά (62 τον αριθμό) συνυπάρχουν με εβραϊκές συναγωγές και καθολικές εκκλησίες. Έτσι επιτυγχάνεται μια πραγματικά υγιής συμβίωση μεταξύ διαφορετικών εθνοτικών ομάδων που δεν απομονώνονται, αλλά αντίθετα διαμορφώνουν ένα δυναμικό κοινωνικό σύνολο που αντικατοπτρίζει την πραγματική εικόνα της πόλης, και όχι την «μαγική εικόνα» που παρουσιάζουν οι υπόλοιπες γαλλικές πόλεις οι οποίες έχουν εκτοπίσει τους σύγχρονους *clossard* σε υποβαθμισμένα προάστια, καταδικασμένους σε έναν φαύλο κύκλο βίας, ρατσισμού, ανύπαρκτων κοινωνικών υποδομών, ανεργίας, χαμηλών προσδοκιών, με τελικό αποτέλεσμα την δημιουργία μιας αυξανόμενης οργής και την καλλιέργεια ενός αισθήματος απαξίωσης του συστήματος.

Η γερμανική κοινωνία συγκροτήθηκε πάνω σε μια εθνική ιδέα αντίθετη με αυτή της Γαλλίας. Ο γερμανικός λαός αποτελείται από άτομα με συγκεκριμένα, ξεκάθαρα και ομογενή χαρακτηριστικά και ο δεσμός που συνδέει τους Γερμανούς πολίτες, ανεξάρτητα αν ζούν στην Γερμανία ή σε κάποιο άλλο μέρος, είναι κυρίως βιολογικός, οργανικός, γλωσσικός, συνειδησιακός και κληρονομικός. Με άλλα λόγια ο δεσμός αυτός δεν αποκτιέται κατά τη διάρκεια ζωής ενός ατόμου, αλλά κληρονομείται από τη γέννηση του στα πλαίσια της συγκεκριμένης εθνικής ομάδας. Η συγκεκριμένη αντίληψη συνεπάγεται ότι είναι πολύ δύσκολο έως αδύνατο για έναν «ξένο» που δεν ανήκει στη συγκεκριμένη εθνική ομάδα να αποκτήσει την ιδιότητα του γερμανού πολίτη, σε αντίθεση με το παράδειγμα της Γαλλίας, όπου όπως είδαμε, η αφομοίωση του μετανάστη και η απονομή της γαλλικής ιθαγένειας δίδεται αυτόματα με την

είσοδο του στη χώρα. Παράλληλα όμως, η γερμανική κοινωνία σέβεται και στηρίζει τα ιδιαίτερα πολιτιστικά χαρακτηριστικά της κάθε εθνικής ομάδας αλλοδαπών που βρίσκεται στην χώρα, καθώς και τα δικαιώματα των μεταναστών που θα βρεθούν στο εσωτερικό της, ενθαρρύνοντας την οργάνωση των μειονοτήτων, αλλά θεωρώντας τους όμως πάντα ως κάτι διαφορετικό από τους γερμανούς πολίτες .

Γι' αυτό τον λόγο επιτρέπει στους μετανάστες την ίδρυση εθνικών σχολείων και την διδασκαλία των ιδιαίτερων γλωσσών που έχει η κάθε εθνική ομάδα, αναγνωρίζοντας το δικαίωμα των μεταναστών να διατηρήσουν την επαφή τους με την πατρίδα τους και εν τέλει την κουλτούρα και τις πολιτιστικές τους αξίες. Επίσης προσφέρει στους μετανάστες την δυνατότητα της συμμετοχής στα κοινωνικά και πολιτικά δρώμενα της χώρας, μέσω της δυνατότητας συμμετοχής και αντιπροσώπευσης τους στα εργατικά συνδικάτα, διασφαλίζοντας τα δικαιώματα του εκλέγειν και εκλέγεσθαι (ισχύει από το 1972) σε αυτά. Παράλληλα οι μετανάστες γίνονται αποδέκτες μιας σειράς γενναιόδωρων κρατικών παροχών, πιο υψηλών και ολοκληρωμένων απ' ότι στο γαλλικό σύστημα.

Όσον αφορά τα πολιτικά δικαιώματα, από το 1982, ορισμένα κρατίδια, επέτρεψαν και στους ξένους να έχουν δικαίωμα ψήφου στις δημοτικές εκλογές, ενώ σχεδόν σε όλα επιτρέπεται να συμμετέχουν μετανάστες στα πολιτικά τους κόμματα. Γενικά λοιπόν, οι μετανάστες έχουν φτάσει μέχρι και σήμερα σε ένα πολύ καλό επίπεδο διαβίωσης απολαμβάνοντας ίσα πολιτικά, κοινωνικά δικαιώματα με τους Γερμανούς πολίτες.

Παρόλα αυτά όπως προαναφέρθηκε, η δυνατότητα απόκτησης της γερμανικής ιθαγένειας είναι πολύ μικρή. Οι όροι είναι εξαιρετικά δύσκολο να εκπληρωθούν καθώς απαιτούνται μεταξύ άλλων δεκάχρονη νόμιμη και αποδεδειγμένη διαμονή στην χώρα, απόδειξη νόμιμης και συνεχούς κατοικίας, απόδειξη της δυνατότητας συντήρησης του αιτούντος και της οικογένειας του, απόδειξη καλής ηθικής στάσης και συμπεριφοράς απέναντι σε δραστηριότητες της καθημερινότητας (όπως στο εμπόριο, το κυκλοφοριακό κ.α.), και εν τέλει υιοθέτηση της γερμανικής κουλτούρας και γλώσσας σύμφωνα με τα γερμανικά πρότυπα. Επίσης, σε αντίθεση με την Γαλλία που ακολούθησε την πολιτική της πλήρους ενσωμάτωσης, στην Γερμανία αποθαρρύνονταν η οικογενειακή συνένωση των μεταναστών με τα υπόλοιπα μέλη

της οικογένειας. Η πολιτική αυτή βασιζόταν στην φιλοσοφία που υπήρχε στο σύστημα ότι οι μετανάστες δεν είναι Γερμανοί πολίτες και ούτε πρόκειται να γίνουν, παρά θεωρούνται ως «προσωρινά φιλοξενούμενοι», οι οποίοι είναι αναγκαίοι στην κοινωνία ως εργατικά χέρια τα οποία είναι πολύτιμα για την δημιουργία ενός ισχυρού γερμανικού κράτους²⁸.

Εν τούτοις τα τελευταία χρόνια μετά κυρίως και την ένωση της Γερμανίας και την αποτυχία των πολιτικών να διατηρήσουν ομογενοποιημένο το έθνος, παρατηρήθηκε μια ελαστικοποίηση της νομοθεσίας όπου προβλεπόταν πιο ευνοϊκές προϋποθέσεις για να αποκτήσει κάποιος ξένος την γερμανική ιθαγένεια. Η αλλαγή της νομοθεσίας αναφερόταν περισσότερο στα παιδιά των μεταναστών, τους λεγόμενους μετανάστες «δεύτερης γενιάς», τα οποία είχαν ήδη γεννηθεί στην Γερμανία και είχαν αποκτήσει την κουλτούρα της χώρας.

Έτσι οι Γερμανοί κατάλαβαν σύντομα ότι οι μεταναστευτικές πολιτικές περί «συμβάσεων εργασίας» δεν μπορούσαν να συνεχίσουν να εφαρμόζονται, καθώς παρά τις περί του αντιθέτου παρακινήσεις του Κράτους προς τους μετανάστες για επιστροφή τους στην πατρίδα μετά από κάποιο χρονικό διάστημα παραμονής τους στην χώρα, οι μετανάστες παρέμεναν για δύο και τρεις γενιές απολαμβάνοντας το υψηλό επίπεδο ζωής που τους προσέφερε το σύστημα. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα, να αρχίσει και στην Γερμανία, κυρίως τα τελευταία 10 χρόνια, να γίνεται λόγος για «πολυπολιτισμική» κοινωνία και ανάγκη συγκρότησης μιας ουσιαστικής μεταναστευτικής πολιτικής.

Παραθέτοντας λοιπόν αυτά τα δύο παραδείγματα δύο διαφορετικών μορφών μεταναστευτικής πολιτικής από δύο μεγάλες χώρες της Ευρώπης, γίνεται φανερό το πόσο αναγκαίο είναι να διαμορφωθεί μια κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική μέσα στα πλαίσια της κοινότητας, όπου θα τεθούν κάποιες βασικές αρχές και κανόνες, αλλά παράλληλα θα γίνουν σεβαστές οι ιδιαιτερότητες και το πολιτικό και πολιτιστικό υπόβαθρο της κάθε χώρας. Αλλά τώρα παρά ποτέ είναι αναγκαίο να υπάρξει μια κοινή προσπάθεια, ειδικά που τώρα πια, ακόμη και οι χώρες του ευρωπαϊκού νότου λόγω της ισχυρής οικονομικής ανάπτυξης που γνώρισαν τα

²⁸ Μπάγκαβος Χρήστος, Δέσποινα Παπαδοπούλου (2003)

τελευταία χρόνια, έχουν μετατραπεί από χώρες αποστολής σε χώρες εισαγωγής μεταναστών.

2. Νομικό καθεστώς παραμονής και εργασίας των μεταναστών στην Ελλάδα- Διαχρονική εξέλιξη

Ο πρώτος νόμος για τους μετανάστες είχε τον τίτλο «περί εγκαταστάσεως και κινήσεως αλλοδαπών εν Ελλάδι» και ήταν ο Ν.3275/1925. Ο Ν.4310/1929 αντικατέστησε τον πρώτο νόμο και ήταν ο μακροβιότερος καθώς ίσχυσε για περισσότερα από 60 χρόνια, έως το 1991 όπου ψηφίστηκε ο επόμενος νόμος για την μετανάστευση.

Οι διατάξεις του νόμου ήταν πολύ περιοριστικές για έναν αλλοδαπό να έρθει και να εργαστεί στη χώρα, καθώς προβλεπόταν ότι άδεια εργασίας δίνονταν μόνο στην περίπτωση που ο αλλοδαπός καλούνταν από τον εργοδότη που ήθελε να τον προσλάβει. Μόνο τότε του χορηγούνταν άδεια εργασίας περιορισμένης χρονικής διάρκειας, το πολύ για έναν χρόνο, η οποία είχε και την ιδιότητα της άδειας παραμονής στην χώρα για όσο καιρό προβλεπόταν ο αλλοδαπός να απασχοληθεί σε αυτή. Η άδεια παραμονής-εργασίας μπορούσε να ανανεωθεί μέχρι και για 5 χρόνια, αφού πέραν της περιόδου της πενταετίας, ο αλλοδαπός υποχρεώνονταν να φύγει από τη χώρα. Η άδεια εργασίας χορηγούνταν αρχικά και μέχρι το 1936 από το Υπουργείο Εσωτερικών και αργότερα από το Υπουργείο Εργασίας .

Το 1991, κάτω από το βάρος της αθρόας εισόδου λαθρομεταναστών, κυρίως από την Αλβανία, λόγω των ταραχών και της κοινωνικής έντασης που επικρατούσε σε αυτή τη χώρα, θα ψηφιστεί ένας νέος νόμος που θα αντικαταστήσει τον παλαιότερο. Κυριότερος στόχος του νέου νομικού πλαισίου είναι η αστυνομική αντιμετώπιση του φαινομένου της μετανάστευσης με κατασταλτικά μέσα, με απώτερο σκοπό την ανακοπή της συνεχιζόμενης εισόδου μεταναστών στη χώρα. Χαρακτηριστικές εικόνες της περιόδου εκείνης, οι οποίες αναμεταδίδονταν κατά κόρον από τα τηλεοπτικά δίκτυα, ήταν οι μαζικές απελάσεις λαθρομεταναστών που πολλές φορές συνοδεύονταν από ακραίες συμπεριφορές των διοικητικών αρχών. Ο νόμος αυτός, όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται, έχει τον τίτλο «Αστυνομικός έλεγχος των

μεθοριακών διαβάσεων, είσοδος, παραμονή, εργασία και απελάσεις αλλοδαπών και διαδικασία αναγνώρισης των αλλοδαπών προσφύγων». Σε αυτό τον νόμο ο Υπουργός Δημόσιας Τάξης λειτουργεί ως εκτελεστική εξουσία, έχοντας μεγάλο εύρος αρμοδιοτήτων, καθώς κάθε απόφαση που αφορά αίτημα αλλοδαπού, όπως άδεια παραμονής, παράταση, αναστολή κ.α., εκδίδεται από εκείνον. Επίσης ο Υπουργός έχει την δυνατότητα να επιβάλλει σε συγκεκριμένο αλλοδαπό για λόγους δημοσίου ή κοινωνικού συμφέροντος περιορισμούς στην εγκατάσταση, διαμονή, και μετάβαση του σε ορισμένους τόπους ή στην άσκηση ορισμένου επαγγέλματος. Όσον αφορά το θέμα της οικογενειακής συνένωσης, απαγορεύεται σε αλλοδαπούς, που ζουν νόμιμα στη χώρα να φέρουν τα παιδιά τους, αν είναι άνω των 21 ετών (άρθρο 14, παρ. 2). Άλλη σημαντική διάταξη (αρθ.21, παρ.1) είναι εκείνη που αναφέρεται ότι για μια κενή θέση εργασίας προτιμώνται πρώτα οι ημεδαποί, οι κοινοτικοί υπήκοοι και οι ομογενείς, και η οποία δείχνει σαφώς την ύπαρξη διακρίσεων στην αγορά εργασίας. Τέλος μια άλλη διάταξη άξια αναφοράς είναι και το άρθρο 13, παρ.2 που υποχρεώνει τον αλλοδαπό μετά την συμπλήρωση του 5^{ου} έτους παραμονής στη χώρα, να αποχωρήσει. Σε γενικές γραμμές ο νόμος αυτός δεν αποσκοπούσε στην εφαρμογή μιας έστω κατ' επίφαση μεταναστευτικής πολιτικής, καθώς βρίθει αστυνομικών και αντιδημοκρατικών μέτρων, τα οποία έδειχναν παντελή έλλειψη σεβασμού των δικαιωμάτων των αλλοδαπών εργαζομένων και ευνοούσαν την ανάπτυξη της παραοικονομίας καθώς και την επέκταση της φοροδιαφυγής και εισφοροδιαφυγής από τη μεριά των εργοδοτών.

Το 1998, ίσχυσαν 2 Π.Δ. τα οποία είχαν σαν στόχο την καταγραφή και προσωρινή τακτοποίηση των μεταναστών που ήδη ζούσαν στη χώρα. Τα Π.Δ. αυτά (358/1997, 359/1997) ονομάστηκαν και ως «δεύτερη ευκαιρία» καθώς έδιναν μια δεύτερη ευκαιρία νομιμοποίησης των ανεπίσημων μεταναστών που ήδη ζούσαν στη χώρα. Τα Π.Δ. ίσχυαν παράλληλα με τον Ν.1975/1991. Συγκεκριμένα το πρώτο ρύθμιζε θέματα όπως το ποιους αφορούσε η καταγραφή που θα επιχειρούνταν, τον τρόπο χορήγησης της κάρτας προσωρινής άδειας παραμονής αλλοδαπού η οποία λειτουργούσε και ως άδεια εργασίας και ίσχυε μέχρι την 31/12/1998 κ.α.. Το δεύτερο αναφερόταν σε θέματα όπως τη χορήγηση της κάρτας περιορισμένης χρονικής διάρκειας, που

λειτουργούσε και αυτή ως άδεια εργασίας, καθώς και τη χρονική διάρκεια αυτής (από 1-3 χρόνια με δυνατότητα παράτασης).

Παρόλα αυτά, όπως παραδέχθηκε και η Πολιτεία στο εισηγητικό κείμενο της, στο νέο νόμο που ακολούθησε των Προεδρικών Διαταγμάτων, τα αποτελέσματα στον τομέα της μετανάστευσης ήταν πενιχρά και το πρόβλημα παρέμενε στη χώρα, απαιτώντας μια ολοκληρωμένη και ουσιαστική μεταναστευτική πολιτική. Αυτόν το στόχο φιλοδοξούσε να πετύχει ο καινούργιος Ν.2910/2001 με τίτλο: «Είσοδος και παραμονή αλλοδαπών στην Ελληνική επικράτεια. Κτήση της Ελληνικής ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις». Η ανάθεση του συντονισμού της μεταναστευτικής πολιτικής ανατίθεται στο Υπουργείο Εσωτερικών. Επίσης σε κάθε περιφερειακή διεύθυνση αλλοδαπών συστήνεται τριμελής επιτροπή (2 διοικητικοί υπάλληλοι και ένας αστυνομικός) που γνωμοδοτεί κατόπιν συνεντεύξεως για την χορήγηση ή ανανέωση της άδειας παραμονής του ενδιαφερόμενου. Η διάταξη αυτή καταργήθηκε με το Ν.3013/2002. Η φιλοσοφία της σχεδιαζόμενης μεταναστευτικής πολιτικής επικεντρώνεται σε τρεις πυλώνες.

- α) την καταπολέμηση της λαθρομετανάστευσης,
- β) τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών,
- γ) την εξασφάλιση στους αλλοδαπούς της δυνατότητας για νόμιμη διαμονή και εργασία

Η εφαρμογή του νόμου συνάντησε αρκετά προβλήματα στην πορεία. Ένα από τα κυριότερα προβλήματα ήταν η πολυπλοκότητα του και ο γραφειοκρατικός του χαρακτήρας. Η δύσκολη διαδικασία για την απόκτηση δικαιολογητικών για έκδοση άδειας εργασίας, αποθάρρυνε πλήθος μεταναστών που ενώ ήθελαν δεν μπορούσαν να αποκτήσουν την πολυπόθητη νομιμοποίηση. Συγκεκριμένα, ο μεγάλος αριθμός ενσήμων που απαιτούνταν (300 τον χρόνο) ήταν ανασταλτικός παράγοντας για την νομιμοποίηση ενός μετανάστη, ειδικά αν αναλογιστεί κανείς ότι δυστυχώς πολλοί μετανάστες απασχολούνταν παράνομα ή πολλοί άλλοι απασχολούνταν νόμιμα αλλά δεν τους παρέχονταν από τον εργοδότη τα πλήρη ένσημα που αντιστοιχούσαν στον πραγματικό χρόνο εργασίας τους, με αποτέλεσμα να μένουν εκτός των ευεργετικών διατάξεων. Επίσης η έλλειψη κατάρτισης και ενημέρωσης του προσωπικού των Δήμων και Νομαρχιών όσον αφορά τον Νόμο, οδήγησε σε ταλαιπωρία και εν τέλει

αδιαφορία των μεταναστών να αποκτήσουν νόμιμη άδεια εργασίας-παραμονής στη χώρα. Επιπρόσθετα η έλλειψη του κατάλληλου αριθμού υπαλλήλων δυσχέραινε ακόμη περισσότερο την διαδικασία. Έγιναν κάποιες προσπάθειες για διόρθωση των αδικιών όπως η πρόβλεψη στον Ν. 3013/2002 για παράταση όλων των αδειών παραμονής που είχαν λήξει, μέχρι 31/12/2002, λόγω της αδυναμίας της συντριπτικής πλειοψηφίας των μεταναστών να συλλέξουν τα απαραίτητα δικαιολογητικά. Επίσης όσον αφορά τον αριθμό των ενσήμων, οι Ν.3169/2003 και 3242/2004 προέβλεπαν μικρότερο αριθμό απαιτούμενων ενσήμων, αναφέροντας ότι ο εργαζόμενος μπορεί να αγοράσει τα ένημα που υπολείπονται για μικτή ασφάλιση 150 ενσήμων κατ' έτος, αν δεν έχει συμπληρώσει τον απαιτούμενο αριθμό. Ένα άλλο σημαντικό πρόβλημα ήταν και το υψηλό κόστος των παραβόλων, το οποίο ήταν πολύ υψηλότερο απ' ό τι ισχύει σε άλλες χώρες μέλη της Ε.Ε.

Από τη μεριά του κράτους αποτυπώνεται μια παραδοχή της κατάστασης και μια ένδειξη ανοχής προς τις επιχειρήσεις, καλύπτοντας την επέκταση της απασχόλησης των αλλοδαπών στην παραοικονομία. Η ζήτηση για φτηνή εργασία γινόταν ολοένα και πιο έντονη τα τελευταία χρόνια και ήταν απαραίτητο να βρεθεί ένα νέο εργατικό δυναμικό, οι μετανάστες, όπου θα κάλυπταν το κενό αυτό στη ζήτηση εργασίας, καθώς η πλειονότητα των Ελλήνων, λόγω της οικονομικής μεγέθυνσης της χώρας τα τελευταία χρόνια και της ανόδου του βιοτικού επιπέδου, αρνούνταν να απασχοληθούν σε τέτοιου είδους εργασίες.

Τέλος αξίζει αναφοράς η διάταξη για την οικογενειακή συνένωση, όπου προβλέπεται ότι αν ο αλλοδαπός διαμένει νόμιμα στη χώρα επί δυο τουλάχιστον έτη, μπορεί να ζητήσει την είσοδο και εγκατάσταση στην χώρα των μελών της οικογενείας του, αρκεί να διαθέτει επαρκές και σταθερό προσωπικό εισόδημα για την συντήρηση των μελών του. Το εισόδημα δεν θα πρέπει να είναι μικρότερο από εκείνο του ανειδίκευτου εργάτη.

Μια ακόμη νομοθετική πρωτοβουλία για τη μετανάστευση υπήρξε το 2005 και συγκεκριμένα στις 04/08 του 2005, όπου και ψηφίστηκε ο Νόμος 3386/2005 με τίτλο «Είσοδος, Διαμονή και κοινωνική ένταξη υπηκόων τρίτων χωρών στην Ελληνική Επικράτεια». Οι βασικές επιδιώξεις του νόμου βασίζονται στα εξής σημεία :

α) ανάληψη μιας «στρατηγικής πρωτοβουλίας ως προς τη διαχείριση της μεταναστευτικής ροής»

β) θεσμοθέτηση των καταλλήλων εγγυήσεων, ώστε να αποφευχθούν φαινόμενα ανεξέλεγκτης εισόδου και εξόδου από τη χώρα, μέσω ενός συστήματος εντατικών ελέγχων,

γ) χορήγηση της δυνατότητας οριστικής καταγραφής των παρανόμων διαμενόντων αλλοδαπών, δίνοντας μια ευκαιρία ακόμα σε εκείνους που δεν είχαν καταφέρει να υπαχθούν στις διατάξεις του προηγούμενου Νόμου 2210/2001 και

δ) πρόβλεψη βασικών αρχών για κοινωνική ένταξη των μεταναστών .

Μια σημαντική καινοτομία του καινούργιου Νόμου είναι η απλοποίηση των διαδικασιών για την απόκτηση των σχετικών αδειών διαμονής και εργασίας, για όσους καλύπτουν τις προϋποθέσεις, αλλά και η ενοποίηση τους σε μια, επιταχύνοντας με αυτό τον τρόπο την έκδοση άδειας διαμονής και απαλλάσσοντας το σύνολο των αλλοδαπών από την υποχρέωση υποβολής δύο φορές των ίδιων σχεδόν δικαιολογητικών.

Στα αρνητικά σημεία όμως παραμένει η γραφειοκρατία και η έλλειψη ποσοτικά αλλά και ποιοτικά του κατάλληλου προσωπικού που θα διεκπεραιώσει αυτή τη διαδικασία, με αποτέλεσμα να παρατηρούνται τα ίδια φαινόμενα όπως και τα προηγούμενα χρόνια, της καθυστέρησης δηλαδή εκδόσεων απόφασης για χορήγηση άδειας διαμονής, του μεγάλου αριθμού των ζητούμενων δικαιολογητικών, τα οποία πολλές φορές δεν ήταν αναγκαίο να ζητούνται, του δαιδαλώδους νομικού πλαισίου, και του μεγάλου κόστους κάποιων νομικών διαδικασιών (π.χ. παράβολα). Σε γενικές γραμμές ο καινούργιος Νόμος διατηρεί την φιλοσοφία του προηγούμενου, εγείροντας απορίες για το αν η Πολιτεία θέλει να εφαρμόσει συγκροτημένη και ουσιαστική μεταναστευτική πολιτική. Ενδεικτικά, να αναφέρουμε ότι δεν έγινε καμία αναφορά για μετανάστες δεύτερης και τρίτης γενιάς, οι οποίοι αρχίζουν να εμφανίζονται στο προσκήνιο καθώς το μεταναστευτικό ζήτημα υπάρχει στη χώρα πάνω από 15 χρόνια. Επίσης δεν γίνεται καμία ανάλυση για την ιδιαιτερότητα της Ελλάδας να δέχεται μετανάστες από όμορες χώρες που πρόκειται να γίνουν μέλη της Ε.Ε. Κατά συνέπεια, η νομοθετική παρέμβαση της Πολιτείας δεν θα έπρεπε να εστιάζει τόσο στις μεθόδους και στις προϋποθέσεις εισόδου και διαμονής των ανεπίσημων οικονομικών

μεταναστών, παρά περισσότερο στην πρόβλεψη και διασφάλιση των προϋποθέσεων ομαλής και πλήρους ένταξης του μόνιμου αυτού πληθυσμού σε ένα ευρύ φάσμα τομέων της οικονομικής και κοινωνικής ζωής της χώρας .

Τον Φεβρουάριο του 2007 ψηφίζεται ο Ν.3536/2007, ο οποίος αποτελεί τροποποίηση του Ν.3385/2005, με απώτερο στόχο την άρση των γραφειοκρατικών προβλημάτων που αποτελούν τροχοπέδη στον σκοπό της πλήρους και οριστικής καταγραφής των μεταναστών, και την επίτευξη της κοινωνική τους ένταξης .

Ένα ζήτημα που προσπαθεί να επιλύσει ο καινούργιος νόμος είναι το θέμα της δυσκολίας συγκέντρωσης των απαραίτητων ενσήμων από την πλευρά των αλλοδαπών, προκειμένου να καταθέσουν αίτηση για παραμονή στη χώρα. Σχετικά με το ζήτημα αυτό, προβλέπεται ότι για τους ασφαλισμένους του Ι.Κ.Α. απαιτείται να αποδείξουν 200 ημέρες ασφάλισης κατ' έτος και του ΟΓΑ 150. Στους ασφαλισμένους του ΙΚΑ-ΕΤΑΜ που απασχολούνται με σχέση εξαρτημένης εργασίας (οικοδόμοι, αποκλειστικές νοσοκόμες, οικιακό προσωπικό κ.α.) σε περισσότερους του ενός εργοδότες το όριο είναι κατ' ελάχιστο 150 ημέρες. Επίσης δίνεται η δυνατότητα εξαγοράς μέχρι 20% του απαιτούμενου αριθμού των ενσήμων αν δεν συμπληρώσουν το απαιτούμενο όριο.

3. Ανάγκη χάραξης μιας νέας κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής

Η φύση και ο χαρακτήρας της Ευρωπαϊκής Ένωσης ως μια ομάδας κρατών-μελών που προσπαθεί να επιτύχει κάποιους κοινούς στόχους θα μπορούσε να βρει μια εφαρμογή και στο πεδίο της αντιμετώπισης του μεγάλου θέματος της μετανάστευσης. Η συνολική και ολοκληρωμένη αντιμετώπιση του ζητήματος, από πλευράς της Κοινότητας, θα συνέβαλλε στην επιτυχή διαχείριση του ζητήματος και στην παραγωγή των μέγιστων ωφελειών τόσο για τις χώρες-μέλη όσο και για τους μετανάστες. Απαραίτητη προϋπόθεση βέβαια είναι ο σεβασμός των ιδιαιτεροτήτων, των ευαισθησιών, και του ιστορικού υπόβαθρου της κάθε χώρας-μέλους. Το αποτελεσματικότερο μίγμα ευρωπαϊκής πολιτικής – εθνικών πολιτικών είναι η διαμόρφωση κάποιων θεμελιωδών και κοινών βασικών αρχών, σκοπών και επιδιώξεων από την Ευρωπαϊκή Ένωση και ο συνδυασμός τους με την εξειδίκευση των αρχών αυτών με την λήψη συγκεκριμένων μέτρων και δράσεων από κάθε χώρα-μέλος ξεχωριστά, σύμφωνα με το προφίλ της κάθε μίας ξεχωριστά.

Μια κοινή ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική είναι απαραίτητη για μια σειρά από λόγους. Βασικό επιχείρημα υπέρ της κοινής πολιτικής, είναι ο υπερεθνικός χαρακτήρας του φαινομένου της μετανάστευσης . Η είσοδος, η παραμονή και η γεωγραφική κινητικότητα των πολιτών, από τρίτες χώρες, μεταξύ των κρατών-μελών της Ε.Ε., σημαίνει αυτομάτως ότι δεν μπορούν να ρυθμιστούν τα θέματα της μετακίνησης πολιτών μόνο από εθνικές πολιτικές που δεν θα έχουν καμία σύνδεση μεταξύ τους. Η δυνατότητα μετακίνησης από χώρα σε χώρα, ενισχύει το επιχείρημα ότι για την επιτυχία μιας εθνικής μεταναστευτικής πολιτικής, θα πρέπει να υπάρχει μια σύνδεση μεταξύ των πολιτικών που ασκούνται στα κράτη-μέλη.

Επιπρόσθετα η φύση της Ένωσης, και ένας από τους βασικούς σκοπούς της, συνοψίζεται στην άποψη της ελεύθερης διακίνησης προϊόντων, υπηρεσιών, κεφαλαίων και ανθρώπων στο εσωτερικό της. Η ενιαία αγορά, η συνθήκη του Σένγκεν, η υιοθέτηση του κοινού ευρωπαϊκού νομίσματος, ευνοούν την κινητικότητα μεταξύ των κρατών-μελών και αυξάνουν την αλληλεξάρτηση των εθνικών πολιτικών τους. Υπό την έννοια αυτή η ανάγκη ύπαρξης κοινών πολιτικών μεταξύ των κρατών-μελών είναι αναμενόμενο να αφορά και το θέμα της διαχείρισης της μετανάστευσης .

Οι κοινές αρχές που θα πρέπει να βασιστεί η κοινή ευρωπαϊκή πολιτική για το ζήτημα της μετανάστευσης θα πρέπει να είναι οι εξής:

α) Η ασφάλεια των συνόρων θα πρέπει να ακολουθεί και όχι να προηγείται του στόχου της διαφύλαξης της εσωτερικής κοινωνικής συνοχής και αλληλεγγύης και θα πρέπει να συνοδεύεται από μέτρα συνεργασίας και ενδυνάμωσης των σχέσεων μεταξύ της κοινότητας και των χωρών αποστολής μεταναστών.

β) Για την επιτυχία της κοινής ευρωπαϊκής πολιτικής θα πρέπει να θεσπιστούν και να εφαρμοστούν εθνικές πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των ήδη εγκατεστημένων μεταναστών αλλά και εκείνων που εγκαθίστανται στην κάθε χώρα πρόσφατα. Στόχος της προσπάθειας αυτής είναι η διαμόρφωση κοινωνικής συνοχής στην κοινωνία υποδοχής και η πραγματοποίηση της απαραίτητης κοινωνικής βάσης για την υιοθέτηση μιας ολοκληρωμένης πολιτικής. Οι πολιτικές ένταξης και ενσωμάτωσης των μεταναστών θα πρέπει να επικεντρώνονται στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας, της αγοράς εργασίας κ.α.

γ) Η χάραξη της κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής θα πρέπει να συνοδεύεται με ένα περιθώριο που θα δοθεί στα κράτη-μέλη για να εξειδικεύσουν τις βασικές γενικές αρχές και σκοπούς που θα έχει θέση η Κοινότητα, σε επίπεδο περιφέρειας ή ακόμη και σε τοπικής κοινωνίας.

δ) Τα βασικά πολιτικά επιχειρήματα υπέρ ή κατά της μετανάστευσης δεν θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη της Ένωσης στη διαδικασία χάραξης των βασικών αρχών χάραξης της μεταναστευτικής πολιτικής διότι χαρακτηρίζεται ως επί το πλείστον ως ρευστά, δημαγωγικά και οδηγούν σε βραχυπρόθεσμες, εύκολες και αντικρουόμενες λύσεις.

Η χάραξη της κοινής ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής πρέπει να επικεντρωθεί στα εξής ζητήματα:

α) στο θέμα της οικογενειακής συνένωσης των μεταναστών, όπου θα πρέπει να ενθαρρύνεται και να υποστηρίζεται η επιθυμία ενός μετανάστη να ενωθεί με την οικογένειά του. Το μέτρο της οικογενειακής συνένωσης χαρακτηρίζεται ως κίνηση μεγάλης κοινωνικής και ανθρωπιστικής αξίας, αποτυπώνοντας και μια πτυχή του ευρωπαϊκού κοινωνικού μοντέλου.

β) Στο ζήτημα των προσφύγων, όπου θα πρέπει να υπάρχει μια ενιαία ρύθμιση του φαινομένου και να θεσπιστούν κοινοί κανόνες που να διέπουν την υποδοχή των προσφύγων και των αιτούντων πολιτικό άσυλο.

γ) Στο ζήτημα των οικονομικών μεταναστών, όπου θα πρέπει να υπάρχει ένας σαφής καθορισμός των στόχων. Οι στόχοι αυτοί δεν θα πρέπει να έχουν το χαρακτήρα συγκυριακής κάλυψης άμεσων και βραχυπρόθεσμων αναγκών από τους μετανάστες και να κινούνται γύρω από τη συλλογιστική των «φιλοξενούμενων» εργατών, αλλά αντίθετα πρέπει να διαχέονται από τον αιεφόρο, μακροχρόνιο χαρακτήρα της κάλυψης αναγκών στην εργασία με ορίζοντα πολλών ετών αναγνωρίζοντας την αναπτυξιακή συνιστώσα της παρουσίας των οικονομικών μεταναστών. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της ανάγκης της Ευρώπης να καλύψει τις τεράστιες ελλείψεις της σε εργατικό δυναμικό, οι οποίες θα αυξάνονται συνεχώς τα επόμενα χρόνια, αποτελούν οι δηλώσεις του Επιτρόπου της Ένωσης αρμόδιου για θέματα Δικαιοσύνης, Φράνκο Φρατίνι., τον Σεπτέμβριο του 2007²⁹. Συγκεκριμένα, ο Επίτροπος επεσήμανε την ανάγκη αλλαγής της Ευρωπαϊκής Πολιτικής στο θέμα αυτό, όπου πρέπει να πάψει να θεωρείται η μετανάστευση ως απειλή. Αντίθετα, η Ευρώπη έχει άμεσες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό, οι οποίες σύμφωνα με υπολογισμούς ανέρχονται σε 20 εκατομμύρια θέσεις για τα επόμενα 20 χρόνια. Άρα είναι ζωτικής σημασίας η φιλοσοφία της Ευρωπαϊκής Μεταναστευτικής Πολιτικής να κινείται στον άξονα της ουσιαστικής ενσωμάτωσης των αλλοδαπών εργαζομένων και των οικογενειών τους στις κοινωνίες των κρατών- μελών. Ένα σημαντικό αρνητικό αποτέλεσμα της μη ενσωμάτωσης των μεταναστών στον κοινωνικό και παραγωγικό ιστό της εκάστοτε χώρας-μέλους είναι και η μη προσέλκυση ειδικευμένων μεταναστών, οι οποίοι για να έλθουν σε μια χώρα χρειάζονται ένα μακροχρόνιο, ξεκάθαρο και ελκυστικό πλαίσιο υποδοχής και ενσωμάτωσης τους στην χώρα υποδοχής. Σε διαφορετική περίπτωση οι μόνοι μετανάστες που θα έρθουν θα είναι ανειδίκευτοι εργαζόμενοι, οι οποίοι θα χαρακτηρίζονται από χαμηλό μορφωτικό επίπεδο, δεξιότητες, παραγωγικότητα και ευελιξία. Συγκεκριμένα, το 85% των μεταναστών που κατευθύνεται προς τις 27 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι ανειδίκευτοι, σε αντίθεση με τις Η.Π.Α. που προσελκύουν ειδικευμένους μετανάστες

²⁹ Εφημερίδα Τα Νέα Φ.14/09/2007

σε ποσοστό 55% επί του συνόλου των αλλοδαπών που εργάζονται στην χώρα. Μια κίνηση που είναι θετική και βρίσκεται στα σχέδια της Κοινότητας είναι η έκδοση της λεγόμενης «μπλε κάρτας», στα πρότυπα της Αμερικάνικης «πράσινης κάρτας». Ο κάτοχος αυτής της κάρτας θα έχει το δικαίωμα να εργαστεί σε μια χώρα μέλος της Ε.Ε. αρχικά για περίοδο 2 ετών και στη συνέχεια να μετακινηθεί σε άλλη χώρα. Μετά την παραμονή επί πέντε έτη σε οποιαδήποτε χώρα-μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο ενδιαφερόμενος θα έχει το δικαίωμα μόνιμης εγκατάστασης. Βέβαια όμως, για την υιοθέτηση του μέτρου της «μπλε κάρτας», θα πρέπει να συμφωνήσουν όλα τα κράτη μέλη.

δ) Στο θέμα της εκπαίδευσης, μέσω της οργάνωσης και λειτουργίας των εκπαιδευτικών θεσμών. Η εκπαίδευση είναι ένας πολύ σημαντικός παράγοντας κοινωνικοποίησης των μεταναστών και αφορά κατά βάση τους μετανάστες δεύτερης γενιάς, τα παιδιά δηλαδή των πρώτων μεταναστών στη χώρα υποδοχής. Μέσω των μηχανισμών εκπαίδευσης οι μετανάστες μπορούν να υιοθετήσουν την κουλτούρα και τις αξίες της χώρας υποδοχής και να λάβουν την ίδια κατάρτιση με τους γηγενείς κατοίκους, επιτυγχάνοντας την ενσωμάτωσή τους με την κοινωνία.

ε) Στη συνεργασία με τις χώρες αποστολής. Η συνεργασία μπορεί να είναι πολυδιάστατη, και μπορεί να συνδέεται με την προώθηση της οικονομικής συνεργασίας και ανάπτυξης των χωρών αποστολής με τελικό στόχο την ανακοπή του αριθμού των μεταναστών που θα επιθυμήσουν να έρθουν στην Ευρώπη καθώς και την σύναψη συμφωνιών που να αφορούν την βελτίωση των συνθηκών εισόδου των μεταναστών όσο και για τη βελτίωση των συνθηκών παραμονής, εργασίας και κοινωνικής προστασίας τους στις χώρες υποδοχής.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Ως αποτέλεσμα της προηγούμενης ανάλυσης περί της παρουσίας των αλλοδαπών στην Ελλάδα συνάγεται το συμπέρασμα ότι οι μετανάστες έχουν θετική επίδραση στην ελληνική οικονομία. Η απασχόληση τους στην παραγωγική διαδικασία συμβάλλει στην αύξηση του Α.Ε.Π., στην αύξηση των κερδών πολλών επιχειρήσεων όπου απασχολούνται αλλοδαποί, οι οποίες λόγω του χαμηλού μισθολογικού κόστους καταφέρνουν να ανταπεξέλθουν ευκολότερα στον επιχειρηματικό ανταγωνισμό, καθώς και στη μείωση του πληθωρισμού εξαιτίας των χαμηλών αμοιβών, οι οποίες δεν δημιουργούν πιέσεις αύξησης της τιμής διάθεσης του παραπάνω προϊόντος.

Επιπρόσθετα, το μεγαλύτερο μέρος των αλλοδαπών βρίσκονται σε νεαρή παραγωγική ηλικία ανανεώνοντας το εργατικό δυναμικό της χώρας, δίνοντας μια ευκαιρία τόνωσης του ασφαλιστικού συστήματος μέσω της βελτίωσης της αναλογίας ασφαλισμένων/συνταξιούχων.

Απαραίτητη προϋπόθεση όμως, για την πραγματοποίηση αυτής της θετικής εξέλιξης είναι η ασφάλιση των αλλοδαπών εργαζομένων και όχι η συντήρηση μιας κατάστασης η οποία συναντάται σε πολλούς κλάδους της οικονομίας όπου εργάζονται μετανάστες υπό καθεστώς «μαύρης» εργασίας.

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο της μελέτης, που αναφέρθηκε προηγούμενα, είναι και η διάθεση μακροχρόνιας διαμονής των αλλοδαπών στην Ελλάδα, εκφράζοντας την ευχαρίστηση και την ικανοποίηση τους, ανεξαρτήτως των προβλημάτων που αντιμετωπίζουν, από την διαβίωση τους στην Ελλάδα. Η τάση αυτή αποδεικνύεται από στοιχεία όπως το αυξημένο ποσοστό μεταναστών που δηλώνουν ως λόγο εγκατάστασης στην χώρα την επιθυμία οικογενειακής συνένωσης, ή την πρόθεση αγοράς σπιτιού ή άλλων καταναλωτικών αγαθών που υποδηλώνουν την διάθεση για μακροχρόνια διαμονή στην Ελλάδα.

Παρόλα αυτά, θα πρέπει να σημειωθούν και ορισμένα προβλήματα που προκαλούνται ή τείνουν να προκληθούν από την παρουσία αλλοδαπών στην Ελλάδα. Όσον αφορά την απασχόληση των μεταναστών στην Ελλάδα, σύμφωνα με τις εμπειρικές έρευνες, αν εξαιρέσουμε τις γενικότερες θετικές επιδράσεις, θα παρατηρήσουμε ότι συντελείται μια εκτόπιση ντόπιου εργατικού δυναμικού από

θέσεις απασχόλησης όπου απασχολούνται πλέον μετανάστες. Το εργατικό δυναμικό που επηρεάζεται περισσότερο από την είσοδο των αλλοδαπών εργαζόμενων είναι κυρίως ανειδίκευτοι εργαζόμενοι, οι οποίοι είναι περισσότερο ευάλωτοι στον εργασιακό ανταγωνισμό καθώς έχουν τις λιγότερες δεξιότητες προκειμένου να ανταγωνιστούν και να επιβιώσουν στην φθηνότερη και ελαστικότερη προσφορά εργασίας των μεταναστών. Ένα άλλο σημαντικό θέμα για το οποίο πρέπει να γίνει αναφορά είναι το ότι παρόλα τα οφέλη της παρουσίας των μεταναστών, η συνεχόμενη και ανεξέλεγκτη είσοδος των μεταναστών, οι οποίοι μπορεί να καταλήξουν να αντιπροσωπεύουν ένα πολύ μεγάλο ποσοστό της ελληνικής κοινωνίας, μπορεί να επηρεάσει αρνητικά την κοινωνική συνοχή και τον απαραίτητο βαθμό εθνικής ομοιογένειας που πρέπει να υπάρχει σε μια χώρα. Επίσης η είσοδος αλλοδαπών που δεν ανταποκρίνονται στους στόχους και σχεδιασμούς μιας ολοκληρωμένης μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία θα έχει σαν βασικό σκοπό, όσον αφορά την είσοδο των μεταναστών στην Ελλάδα, την διαμόρφωση ενός πλαισίου που θα καθορίζει τις ανάγκες της χώρας σε εργατικό δυναμικό, ή πιο συγκεκριμένα, τους τομείς και τις ειδικότητες όπου μια οικονομία έχει τις μεγαλύτερες ανάγκες σε εργατικό δυναμικό, μπορεί να αποβεί επιζήμια για την εγχώρια οικονομία και κοινωνία. Σε αυτήν την περίπτωση, η αθρόα είσοδος των αλλοδαπών, που συνέβη στις αρχές της δεκαετίας του '90 χωρίς κανένα σχεδιασμό και πολιτική, μπορεί να οδηγήσει στο φαινόμενο παρουσίας μεταναστών που δεν βρίσκουν δουλειά στην Ελλάδα, με αποτέλεσμα να εντείνονται διάφορα προβλήματα όπως για παράδειγμα της φτώχειας, της κοινωνικής περιθωριοποίησης των ατόμων αυτών και της εγκληματικότητας. Μέσα σε όλη αυτήν την αρνητική εξέλιξη ενδέχεται να υπάρξει μια συλλήβδην κατηγορία και απόδοση ευθυνών για την παρουσία των αλλοδαπών στην χώρα, από τους γηγενείς, θεωρώντας τους ως βασικούς υπαίτιους για την έξαρση διάφορων κοινωνικών προβλημάτων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα η πλημμυρίδα των ρεπορτάζ στις τηλεοράσεις στις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου σαν αποτέλεσμα της αιφνίδιας και μαζικής εισροής μεταναστών στην χώρα, τα Μ.Μ.Ε. καλλιεργώντας ένα κλίμα ξενοφοβικής υστερίας θεωρούσαν εμμέσως πλην σαφώς ως υπεύθυνους σχεδόν για το σύνολο των εγκλημάτων που διαπράττονταν στην χώρα, τους αλλοδαπούς μετανάστες.

Ένα άλλο επίσης σημαντικό κομμάτι της παρουσίας των αλλοδαπών στην χώρα, είναι η επίτευξη της σταδιακής ενσωμάτωσης τους στον παραγωγικό και κοινωνικό ιστό της χώρας. Η αναγνώριση των επαγγελματικών και ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, με πρώτο βήμα την όσο το δυνατόν μείωση της απασχόλησης τους σε παραοικονομικές δραστηριότητες, η συμμετοχή τους σε διάφορες ενώσεις και συνδικάτα όπως επίσης και η δυνατότητα, σε μεσοπρόθεσμο ορίζοντα, απόκτησης του δικαιώματος του εκλέγειν και εκλέγεσθαι σε τοπικές εκλογές, αντιγράφοντας το γερμανικό μοντέλο που προαναφέραμε στο κύριο κομμάτι της εργασίας, είναι ορισμένα από τα μέτρα που βοηθούν προς αυτή την κατεύθυνση. Το σημαντικότερο μέτρο, όμως, επίτευξης της κοινωνικής ενσωμάτωσης και υποδοχής των μεταναστών είναι μέσω της εκπαίδευσης, που αναφέρεται περισσότερο στην δεύτερη γενιά των μεταναστών, όπου μέσω της εκμάθησης της ελληνικής γλώσσας και της μόρφωσης, κατάρτισης και γενικότερα αναβάθμισης του εκπαιδευτικού και μορφωτικού επιπέδου τους, οι μετανάστες θα έχουν μεγάλη ευκολία να αποτελέσουν ένα αναπόσπαστο τμήμα του κοινωνικού συνόλου.

Ένα ενθαρρυντικό στοιχείο που παρατηρήσαμε στην έρευνα για τους αλλοδαπούς στην Ελλάδα, είναι το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό έχει σχετικά υψηλό μορφωτικό επίπεδο. Το δεδομένο αυτό είναι ελπιδοφόρο για την χώρα, καθώς μέσω της ενσωμάτωσης, οι μετανάστες θα μπορέσουν να απασχοληθούν σε δραστηριότητες υψηλότερης προστιθέμενης αξίας από αυτές που απασχολούνται κατά κόρον τα τελευταία χρόνια, ενισχύοντας το παραγωγικό προφίλ της χώρας, ωθώντας την εγχώρια οικονομία σε δραστηριότητες που χρησιμοποιείται εξειδικευμένο εργατικό δυναμικό. Έτσι θα μπορέσει να αυξηθεί το εγχώριο εισόδημα, και να ενισχυθεί ποιοτικά η παραγωγική βάση της χώρας.

Τα οφέλη της παρουσίας και ταυτόχρονα τα αρνητικά αποτελέσματα της απουσίας ειδικευμένων μεταναστών αποτυπώνονται σε δύο έρευνες του G. J. Borjas και Steven A. Camarotta (2007)³⁰ που παρατήρησαν μια αυξανόμενη διείσδυση ανειδίκευτου εργατικού δυναμικού στις Η.Π.Α. τις τελευταίες δεκαετίες. Συγκεκριμένα οι δύο ερευνητές παρατήρησαν μια χειροτέρευση της σύνθεσης των δεξιοτήτων των εργαζόμενων μεταναστών στις Η.Π.Α. τις τελευταίες δεκαετίες. Το

³⁰ Borjas, George J. (2007) / Camarota, Steven A. (2007)

αποτέλεσμα μιας τέτοιας επιδείνωσης του εργασιακού προφίλ των μεταναστών, μπορεί να έχει διαχρονικά αρνητικές επιπτώσεις στην εξέλιξη του εθνικού εισοδήματος, και αυτό γιατί οι μετανάστες που θα εισέρχονται στη χώρα θα χαρακτηρίζονται από χαμηλή παραγωγικότητα, περιορισμένες δεξιότητες, με αποτέλεσμα να αμείβονται με χαμηλούς μισθούς. Η ύπαρξη όλο και περισσότερων χαμηλόμισθων είναι σαφές ότι θα οδηγήσει σε γενικότερη μείωση το εισόδημα που προέρχεται από τους μισθούς. Ταυτόχρονα η είσοδος μεταναστών με χαμηλό εκπαιδευτικό και συνάμα μισθολογικό επίπεδο, συνεπάγεται αυξημένη κατανάλωση κοινωνικών πόρων και αύξηση του εργασιακού ανταγωνισμού με τους ανειδίκευτους γηγενείς εργαζομένους, όπου όπως παρατηρήσαμε και προηγουμένως, είναι τα ευκολότερα «θύματα» της νέας κατάστασης. Επιπρόσθετα, η αθρόα είσοδος ανειδίκευτων αλλοδαπών εργατών και η ενδεχόμενη υπερπροσφορά του συγκεκριμένου εργατικού δυναμικού στερεί από την οικονομία την δυνατότητα να αξιοποιήσει τα οφέλη της παρουσίας ειδικευμένου ξένου εργατικού δυναμικού, το οποίο μπορεί να βοηθήσει στην στροφή της εγχώριας οικονομίας προς δραστηριότητες υψηλής προστιθέμενης αξίας και παραγόμενου προϊόντος, οι οποίες χαρακτηρίζονται από υψηλή τεχνολογία και μεγάλο βαθμό ύπαρξης καινοτομιών.

Ένα ακόμη σημαντικό πλεονέκτημα του ειδικευμένου αλλοδαπού είναι η αυξημένη προσαρμοστικότητα που μπορεί να επιδείξει στο διαρκώς μεταβαλλόμενο περιβάλλον, καθώς όχι μόνο θα κατέχει τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να ανταπεξέλθει στον εργασιακό ανταγωνισμό αλλά έχει και μεγαλύτερη προθυμία στο να επανεκπαιδευτεί και να βρίσκεται σε μια διαρκή φάση αναβάθμισης και δια βίου μάθησης νέων δεξιοτήτων όταν θα το απαιτήσουν οι συνθήκες.

Συμπερασματικά λοιπόν, είναι αναγκαία η ύπαρξη μιας ολοκληρωμένης και ουσιαστικής μεταναστευτικής πολιτικής που θα καθορίζει τους στόχους και τις ανάγκες της ελληνικής κοινωνίας και οικονομίας, θα προσφέρει τις δυνατότητες της σταδιακής ενσωμάτωσης των αλλοδαπών στην Ελλάδα ώστε να επιταχυνθεί η αναβάθμιση της θέσης τους στην Ελλάδα και γενικότερα θα παρέχει την δυνατότητα ελέγχου της ροής των μεταναστευτικών ρευμάτων. Αξιολογώντας τις προσπάθειες άσκησης μεταναστευτικής πολιτικής από την ελληνική πολιτεία, θα μπορούσαμε να πούμε ότι έγιναν αρκετά βήματα προόδου τα τελευταία χρόνια στην διαμόρφωση

ενός θεσμικού πλαισίου που θα επιδιώκει να αντιμετωπίσει το ζήτημα της μετανάστευσης συνολικά και όχι μόνο αστυνομικά. Παρόλα αυτά, η τεράστια γραφειοκρατία, το πολυδαίδαλο νομικό πλαίσιο, η ανεπάρκεια του διοικητικού μηχανισμού αποθαρρύνουν ακόμη και τώρα πλήθος αλλοδαπών να νομιμοποιηθούν, με αποτέλεσμα να έρχονται στην Ελλάδα και να απασχολούνται στην «παράλληλη» οικονομία με πολύ χαμηλές απολαβές και προοπτικές εξέλιξης αποφέροντας τεράστια κέρδη σε εργοδότες που ευνοούνται από αυτήν την εκμετάλλευση. Η στοιχειώδης εκπαίδευση του διοικητικού προσωπικού για την εξυπηρέτηση των μεταναστών καθώς και ο όσο το δυνατόν μεγαλύτερος περιορισμός της γραφειοκρατίας είναι δύο σημαντικά βήματα προς την σωστή κατεύθυνση. Δυστυχώς, το θέμα της νοοτροπίας της αντιμετώπισης των δημόσιων λειτουργών προς τους μετανάστες, ως ισότιμων πολιτών και όχι ως προσωρινά διαμενόντων στην χώρα, είναι θέμα παιδείας που δεν αντιμετωπίζεται άμεσα, αλλά απαιτεί την πάροδο ετών.

Ιδιαίτερη μνεία θα μπορούσαμε να κάνουμε στην ανάγκη δημιουργίας μιας ευρωπαϊκής μεταναστευτικής πολιτικής, η οποία είναι περισσότερο αποτελεσματική από την αποσπασματική, ασύνδετη, κατακερματισμένη εφαρμογή ξεχωριστών εθνικών πολιτικών από κάθε κράτος-μέλος ξεχωριστά. Η υιοθέτηση κάποιων βασικών αρχών, σκοπών και κανόνων από κάθε κράτος-μέλος και η εξειδίκευση τους σύμφωνα με τις ιδιαιτερότητες και την ξεχωριστή φυσιογνωμία του κάθε κράτους ξεχωριστά, είναι μια αποτελεσματική φόρμουλα για μια πανευρωπαϊκή θεώρηση και αντιμετώπιση του ζητήματος της μετανάστευσης που αφορά ολόκληρη την Ευρώπη. Επίσης λόγω του μεγέθους της Κοινότητας μπορούν να υιοθετηθούν ευκολότερα πολιτικές όπως την ενίσχυση με διάφορους τρόπους των χωρών αποστολής των μεταναστών, ώστε να ανακοπεί, στο μέτρο του εφικτού, το μεταναστευτικό ρεύμα από τις περιοχές εκείνες.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση

- Λιανός Θ. Π., (2003): «Σύγχρονη μετανάστευση στην Ελλάδα: Οικονομική Διερεύνηση», Κέντρο Προγραμματισμού και Οικονομικών Ερευνών, Μελέτες Νο. 51, Αθήνα
- Λυμπεράκη Αντιγόνη, Πελαγίδης Θεοδωρής (2000): «Ο φόβος του ξένου στην αγορά εργασίας: Ανοχές και προκαταλήψεις στην ανάπτυξη», Εκδόσεις ΠΟΛΙΣ
- Κατσορίδας Δημήτρης (1994): «Ξένοι εργάτες στην Ελλάδα», Εκδόσεις ΙΑΜΟΣ
- Λινάρδος-Ρυλμόν Πέτρος (1993): «Αλλοδαποί εργαζόμενοι και αγορά εργασίας στην Ελλάδα», Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ
- Mankiw, Gregory N.: «Μακροοικονομική Θεωρία», Τόμος Β', Εκδόσεις Gutenberg
- Dornbusch Rudiger, Fisher Stanley (1993): «Μακροοικονομική», Εκδόσεις Κριτική, Επιστημονική Βιβλιοθήκη
- Ρέππας Παναγιώτης (1991): «Οικονομική Ανάπτυξη-Θεωρίες και στρατηγικές», Εκδόσεις Παπαζήση
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Μάρτιος 2005): «Μετανάστευση και αγορά εργασίας», Περιοδικό «Ενημέρωση», Τεύχος 115
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Μάρτιος 2004): «Μεταναστευτική Πολιτική», Περιοδικό «Ενημέρωση», Τεύχος 104
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Οκτώβριος 1999): «Επαγγελματική κατάρτιση και απασχόληση», Περιοδικό «Ενημέρωση», Τεύχος 52
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Φεβρουάριος 2003) «Ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική», Περιοδικό «Ενημέρωση», Τεύχος 92
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ: «Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση», Ετήσια Έκθεση 2000
- Μπάγκαβος Χρήστος, Δέσποινα Παπαδοπούλου (2003): «Μεταναστευτικές τάσεις και ευρωπαϊκή μεταναστευτική πολιτική», Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μελέτες Νο.15

- Καψάλης Α., Λινάρδος-Ρυλμόν Π.,: «Μεταναστευτική πολιτική και δικαιώματα των μεταναστών», Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ, Μελέτες Νο.22
- Ινστιτούτο Εργασίας (INE) ΓΣΕΕ-ΑΔΕΔΥ (Ιούνιος-Ιούλιος 1999): «Το συνδικαλιστικό κίνημα», Περιοδικό «Ενημέρωση», Τεύχος 48-49
- Τράπεζα της Ελλάδος (2002), Οικονομικό Δελτίο, Ιούλιος 2002, Αθήνα
- Τράπεζα της Ελλάδος (2005), Οικονομικό Δελτίο, Αύγουστος 2005, Αθήνα
- Τσομπανόγλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005): «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης», Εκδόσεις Παπαζήση
- Λάζος Γ., (1998): «Το πρόβλημα στην Ελλάδα. Μια γενική θεώρηση των πραγματικών περιστατικών» Ο αγώνας της γυναίκας, στο Τσομπανόγλου Γ.Ο., Κορρές Γ., Γιαννοπούλου Ι. (2005): «Κοινωνικός Αποκλεισμός και Πολιτικές Ενσωμάτωσης», Εκδόσεις Παπαζήση
- Κασιμάτη Κούλα (1984) «Μετανάστευση-Παλλινόστηση: Η προβληματική της δεύτερης γενιάς», Ε.Κ.Κ.Ε., Αθήνα
- Κασσίμης Χαράλαμπος (2005): «Οι διαστάσεις του μεταναστευτικού φαινομένου στην Ευρώπη και οι αντιφάσεις της μεταναστευτικής πολιτικής», Εισήγηση σε συνέδριο με θέμα το θεσμικό πλαίσιο της μεταναστευτικής πολιτικής το οποίο ήταν υπό την αιγίδα του τμήματος Κοινωνικής και Εκπαιδευτικής Πολιτικής, Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
- Διεύθυνση Οικονομικών μελετών Alpha Bank (2007), Ανάλυση της Ελληνικής Οικονομίας
- Ε.Σ.Υ.Ε., www.statistics.gr
- Τμήμα Οικονομικών Επιστημών Πανεπιστημίου Ιωαννίνων (2005): «Οικονομικές Διαστάσεις της Μετανάστευσης: Οικονομικές διαστάσεις της Μετανάστευσης-Επιπτώσεις στον αγροτικό τομέα», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής
- Κόντης Α. (2006): «Οι οικονομικές επιπτώσεις της απασχόλησης των μεταναστών κατά τη διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής πολιτικής
- Ινστιτούτο Αστικού Περιβάλλοντος και Ανθρώπινου Δυναμικού-Πάντειο Πανεπιστήμιο (2004): Ποσοτική διάσταση και χαρακτηριστικά της μετανάστευσης, «Στατιστικά δεδομένα για τους μετανάστες στην Ελλάδα:

Αναλυτική μελέτη για τα διαθέσιμα στοιχεία και προτάσεις για συμμόρφωση με τα standards της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Ινστιτούτο Μεταναστευτικής Πολιτικής

- Φακιολάς Ροσέτος (2007): «Χρειαζόμαστε περισσότερους ειδικευμένους μετανάστες;», Άρθρο στο περιοδικό «Επιλογή»
- Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ. 16/11/2005
- Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ. 14/12/2006
- Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ. 23/08/2007
- Εφημερίδα Τα ΝΕΑ, Φ. 14/09/2007
- Εφημερίδα Η ΝΑΥΤΕΜΠΟΡΙΚΗ, Φ. 28/12/2007
- Εφημερίδα ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, Φ.30/12/2003
- Υπουργείο Εσωτερικών
- Υπουργείο Εργασίας, Κοινωνικός Προϋπολογισμός 2004

Ξενόγλωσση

- Borjas, George J. (1995): “The economic benefits from immigration”, *Journal of Economic Perspectives* vol.9, Spring, pages 3-22
- Borjas, George J. (2007) “Friends or strangers: The impact of immigration on the U.S. economy”, Centre for Immigration Studies
- Camarota, Steven A. (2007): “A profile of America’s foreign born population”, Centre for Immigration Studies,
- Rotte Ralph/Stein Peter (2002): “Migration Policy and the Economy: International Experiences”, Hanns Seidel Stiftung, Academy for Politics and Current Affairs, Munich, Germany
- Sarris A., Zografakis S. (1999): “A computable General Equilibrium Assessment on the impact of illegal immigration on the Greek economy”, *Journal of Population Economics*, Vol.12, pp.155-182
- Commission of the European Communities (2005): “The Hague Programme: Ten priorities for the next five years”
- Unicef (2000): “The state of the world’s children”, New York

- United Nations (2000): World population Prospects-the 2000 Revision, www.un.org/esa/population/unpop.html
- Niessen Jan, Schibel Yongmi and Magoni Raphaele, “EU and US approaches to the management of immigration” – Greece, Lycovardi Kalliopi, Petroula Eleni, Hellenic League for Human Rights (2003), MPG